

yakup kadri
karaosmanoglu

bütün eserleri 7

anamın kitabı

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

birikim yayınları

ANAMIN KİTABI
YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU
BÜTÜN ESERLERİ : 7

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

ANAMIN KİTABI

Baskıya Hazırlayan
ATILLA ÖZKIRIMLI

BİRİKİM YAYINLARI

Anamın Kitabı / Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Bütün Yayın Hakları Leman Karaosmanoğlu'na Aittir.
Dizgi: Metin Dizimevi / Baskı: Bahar Matbaası
Kapak Düzeni: Ferit Erkman / Kapak Baskısı: Reyo Basımevi
Baskı Tarihi: Ekim 1980 (3. Basım)
Birikim Yayıncılık Koll. Şti. Ankara Cad. Güncer Han No: 45/18
P.K. 538 Sirkeci, İstanbul

Birikim Yayınları, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun toplu eserlerini yayımlayarak, yeni bir girişimi başlatıyor. Edebiyatımızın köşe taşlarını oluşturan klasik değerde yazarların eserlerini yayımlama işinin önemini ve yayımcıya düşen sorumluluğu gereğince kavırıyoruz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türkiye yakın tarihinin önemli bir kesimini eserlerinde yansıtmış bir yazardır. Klasik yazarlarımızın ürünlerini yayımlamaya onun kitaplarıyla başlamak, bizim için sevindirici bir olay.

Yazarların metinlerine, sadeleştirme amacıyla da olsa dokunmamak gerektiğine inanıyoruz. Bu nedenle, yazarın sağlığında dilini değiştirdiği eserleri son biçimleriyle yayımlayacak, yakın zamanda yenileştirilmemiş olanlara ise gerekli sözlükçeleri ekleyeceğiz. Her kitabın başına yazarın biyografisi ile sözkonusu eserle ilgili nesnel bilgiler, sonuna da şimdiye kadar hakkında yazılmış yazılar ve bibliyografyalar eklenecek. Basımda, daha önceki baskılar da gözden geçirilerek, önemli değişikliklere işaret edilecek.

Bu tür çalışmalar şüphesiz ki katkıların çoğalmasıyla zenginleşir. Bu nedenle, öncelikle eleştirilere ve hatırlatmalara açık olduğumuz gibi, gözümüzden kaçan bilgiler veya her çeşitten belgeleri değerlendirmemize imkân verecek dostlara da şimdiden teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER :

● Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hayatı ve Eserleri	9
● Önsöz	15
● ANAMIN KİTABI	17

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
(1889 - 1974)

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU

HAYATI

Yakup Kadri, XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak Saruhan Vilayeti denilen Aydın ve Manisa bölgesinde hüküm sürmüş Karaosmanoğlu sülalesindendir. Mısır'da İbrahim Paşa konağına yerleşen ve orada İkbâl hanımla evlenen Kadri beyin oğludur. 27 Mart 1889'da Kahire'de doğdu. İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine altı yaşındayken ailesiyle birlikte Manisa'ya geldi. İlköğrenimine Fevziye Mekteb-i İptidaisinde başladı. İki yıl sonra da İzmir İdadisi'ne gönderildi (1903). Şahabettin Süleyman'la arkadaşlığı buradan gelir. Ama öğrenimini tamamlayamaz. Babası daha o öğrenime başlamadan ölmüş, İkbâl hanımın satılacak mücevherleri kalmamıştır. Aile yeniden Mısır'a dönünce İskenderiye'deki Frères'ler Fransız okuluna girdi. Burada da bir yıl okudu. İdadi özlemi onu İzmir'e çektiyse de, tatilini geçirmek için geldiği Mısır'da (1906) Jön Türkler'le tanıştı. İzmir'e dönmekten vaz geçti. Sınavla yeniden girdiği Frères'ler okulunda iki yıl sonra bakanlıyasını vererek ortaöğrenimini tamamladı.

1908'de ailece yurda döndüler. İstanbul'a yerleştiler. Yakup Kadri Mekteb-i Hukuk'a girdi. Ama bitirmeden, üçüncü sınıftan ayrıldı. Bu arada İhsen'den esinlenerek yazdığı Nirvana adlı tek perdelik oyunu yayımlanmış, arkadaşı Şahabettin Süleyman'ın aracılığıyla Fecr-i Ati topluluğuna katılmıştır. Bir yandan Fecr-i Aticilere yönelik eleştirilere cevap vermekte, bir yandan da Ser-

vet-i Fünun'da küçük hikâyeler yayımlamaktadır. Mensur şiirleri de bu ilk döneminin ürünleridir.

1912'de tüberküloza yakalandığını öğrenir. Ama ancak 1916 ta tedavi için İsviçre'ye gidebilecek, üç buçuk yıl orada kalacaktır. Bektaşilikle ilgisi de bu yıllarda, İsviçre'ye gitmeden öncedir. O sıralar Paris'ten yeni dönmüş olan Yahya Kemal'in de etkisiyle Yunan ve Latin kaynaklarına dayalı yeni bir sanat anlayışını savunmaya başlamıştı. Ayrıca Doğu mitolojisiyle de ilgileniyor, bir mistisizme yöneliyordu. Bu eğilim onu bektâşi tekkesine itti. «Nur Baba» romanını yazdı gözlemlerinden yararlanarak. Ama hem karşılaşacağı tepkiler, hem İsviçre'ye gidişi yayımlanmasını engelledi.

1913'te ilk hikâye kitabını çıkarır: «Bir Serencam». Ama önce Balkan, ardından da 1. Dünya Savaşları, bu savaşlarla gelen yıkım, Yakup Kadri'de bir değişme yol açacak, sanatın «şahsi ve muhterem» olduğu düşüncesinden yavaş yavaş uzaklaşacaktır. Mondros antlaşmasından sonra onu İkdâm yazarı olarak görürüz (1919). Güncel olayları izleyen, Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bir gazetecidir artık. Hikâyeleri de Millî Mücadele ile ilgilidir. Daha sonra o günlerin ürünü olan makalelerini Ergenekon'da toplayacaktır.

1921'de Ankara'nın çağrısı üzerine Anadolu'ya geçti. Görevli olarak Kütahya, Simav, Gediz, Eskişehir, Sakarya yörelerini dolaştı. Önce Mardin (1923-31), sonra Manisa milletvekili oldu (1931-34). Evliliği de bu dönemdedir. Mutasarrıf Asaf Bey'in kızı, Burhan Asaf Belge'nin kızkardeşi Leman Hanımla evlenmiş (11 Ekim 1923); yine bu dönemde Kıralık Konak, Nur Baba adlı romanlarını yayımlamış. Cumhuriyet ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinde makaleler yazmış (1923-25), tedavi için ikinci kez gittiği (1926) İsviçre'den «Alp Dağlarından» başlığıyla izlenimlerini kaleme almıştır. 1932 yılı ise Yakup Kadri için ayrı bir önem taşır. Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Şevket Süreyya Aydemir'le birlikte «Kadro» dergisini çıkarırlar. Büyük yankı uyandıran ve tartışmalara yol açan romanı Yaban da aynı yıl yayımlanır.

Başlangıçta ilgiyle karşılanan «Kadro»da savunulan düşün-

celer zararlı bulunarak derginin imtiyaz sahibi Yakup Kadri Tiran elçiliğine atanınca (1934) dergi de kapanır. Bunu Prag (1935), La Haye (1939), Bern (1942), elçilikler izler. Tahran elçiliğinden sonra (1949 - 51) emekli oluncaya kadar kalacağı Bern elçiliğine yeniden getirilecektir. «Zoraki Diplomat» adlı anıları bu yılların ürünüdür.

1955'te emekli olunca yurda dönerek çeşitli dergi ve gazetelerde yazılarını sürdürdü. 27 Mayıs'tan sonra Kurucu Meclis üyeliğine seçildi. 1961'de Manisa milletvekili oldu. 1957'de de Ulus gazetesinin başyazarlığını yüklenmişti. 1962'de Atatürk ilke-lerine ters düşüldüğünü ileri sürerek CHP'den istifa etti. 1965'ten sonra ise politikadan çekildi. Son görevi Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkanlığıydı. 13 Aralık 1974'te Ankara'da öldü. İstanbul'da, Beşiktaş'ta Yahya Efendi mezarlığında annesinin yanında yatmaktadır.

ESERLERİ

Hikâye: Bir Serencâm (1913), Rahmet (1923), Millî Savaşın Hikâyeleri (1947).

Roman: Kiralık Konak (1922), Nur Baba (1922), Hüküm Gecesi (1927), Sodom ve Gomore (1928), Yaban (1932), Ankara (1934), Bir Sürgün (1937), Panorama (2 cilt, 1953 - 54). Hep O Şarkı (1956).

Mensur Şiirler: Erenlerin Bağından (1922), Okun Ucundan (1940).

Anı: Zoraki Diplomat (1955), Anamın Kitabı (1957), Vatan Yolunda (1958), Politikada 45 Yıl (1968), Gençlik ve Edebiyat Hâtıraları (1969).

Monografi: Ahmet Haşim (1934), Atatürk (1946).

Çeşitli Makaleleri: İzmir'den Bursa'ya (H. Edip, F. Rıfki, M. Asım ile, 1922), Kadınlık ve Kadınlarımız (1923), Seçme Yazılar (F. Rıfki, R. Eşref ile, 1928), Ergenekon (2 cilt, 1929), Alp Dağlarından ve Miss Chalfrein'in Albümünden (1942).

Kitaplaşmamış Oyunları: Nirvana (Resimli Kitap, s. 9, 1909), Veda (R. Kit., s. 11). Sağanak (İst. Şehir Tiy. Ktp.), Mağara (Varlık, s. 12 - 17, 1934).

ANAMIN KİTABI

ÖNSÖZ

İnsan kocadıkça çocukluğunu ve ilk gençlik çağını yeniden yaşamaya başlar demişler. Meğer, ne kadar doğru sözmüş bu. Gerçi, ihtiyar adam, hayatının o uzak devirlerine hayalile dönüyor ama, geçmişteki heyecanlarını, sevinç ve acılarını dünkü, bugünkü olayların uyandırdığı duygularmış gibi bütün canlılığını ve sıcaklığını tekrar hissederek. Sanki, elli yıl, altmış yıl öterlerde kalan çocuk, koşa koşa, atlaya atlaya geriye dönüp yıpranmış, aşınmış kalıbının içine giriyor ve orada eski gevrek sesile gülüp ağlamağa başlıyor.

İşte, kaç zaman var ki, ben, hep bu sesi dinler olmuşumdur. Başımdan geçenleri hiç bilmeyen, çektiğim mihnetlerle hiç ilgisi olmayan bu çocuk bana neler söylüyor? Hangi dünyanın yankılarını getiriyor? Anlamaya lüzum görmüyorum. O, içime girdiği andan beri, kendimi ondan ayırt edemiyorum ve kendi derdimi, kendi dünyamı unutup onunla haşır neşir oluyorum. Hattâ, arada bir, bana öyle geliyor ki, çocuğun anlattıkları benim anlatabileceklerimden daha önemli, daha dokunaklıdır ve beş altı yılcağızlık macerasının bazı bölümleri benim altmış yıllık maceramdan daha ibret verici kıssalarla doludur.

Bende bu hâtıraları yazmak ihtiyacı da işte böyle bir sesle uyanmıştır. Bunları, önce, kendim için yazıp saklamak iste-

dim. Çünkü, ne o çocuk, ne anasıyla babası, benim gibi ammenin malı değildir. Kim onların başlarından geçenlerle ilgilenilebilir? diye düşündüm. Fakat, yazdıklarımı okuyunca, farkına varmayarak, devlet düşünüyü bir aile çevresi içinde bir zavallı çocuğun romanına vücut verdiğimi gördüm. Böyle bir roman, çoktan beri yapmasını arzuladığım bir şeydi. Böyle bir romanla, insanların şimdiye kadar besledikleri bir zannı -çocukluğun en mutlu bir çağ olduğu zannını- kökünden sarsmak istiyordum.

Biz, ızdırap çekmeğe o yaşta başlıyoruz. Çoğumuzun kalbindeki bereler o çağla açılmış yaraların izidir. Bu bakımdan denilebilir ki, insanın alinyazısı çocukluğunda yazılmıştır ve hangi yaşa girerse girsün, şuurunun altında daima çocuk kalışının sebebi bundadır. Yunan hakimi «Her şeyden evvel kendi kendini tanı!» demiş. Lâkin, insan, şuurunun altına kadar inmeyince kendi kendini nasıl tanıyabilir? Bizim köklerimiz orada değil midir? Kaldı ki, «pisikanaliz» sondaları, o söz söylendiği zamanlarda yalnız Kâhinlerin elinde idi. Bugün, onu herkes alıp kullanabilir. Ben de bu hatıraları beynimin içinde canlandırmakla, bunu alarak benliğimin dolaşık ve karanlık labirentlerine doğru sokulmuş oldum. Böyle bir tecrübeyi kendimden başka kimin üzerinde yapabilirdim?

Bu benliğimin derinliklerine iniş macerasının hikâyesi elinizde tuttuğunuz kitap hacmi içinde sona ermiyecektir sanırım. Çünkü, ben, hâlâ soluk soluğa derinliklerime doğru inip durmaktayım. Ömrüm vefa ederse, okurlarıma, ikinci bir «Anamın Kitabı» nda, belki, romanlarımın bütün anahtarlarını vermiş olacağım.

Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU

BABAMLA ARAM HOŞ DEĞİLDİ

Babamın kütük adı «Abdülkadir» di ama, hemen bütün hemşerileri bunun başındaki arapça «Abdül» ekini kaldırıp ve «kaf» harfini «gayın» a çevirip ona «Gadir Bey» derlerdi. Hısım akrabalar, eş dost arasında ise, o sadece «Kadri Bey» diye çağırılırdı. İlk gençlik yıllarında başından geçmiş bir kadın macerasına dair davul zurna ile söylenip çalınan -ve belki hâlâ söylenip çalınmakta devam eden- bir halk türküsünde ise onun kâh Gadir Bey, kâh yalnız Bey ve Beyim olarak anıldığı duyulurdu. Bana gelince, -pek iyi hatırlarım- ne vakit «Sen kimin oğlusun?» sualiyle karşılaştımsa daima «Abdülkadir Beyin oğluyum.» cevabını vermekten şaşmamışım.

Bu adı öbürlerinden daha hoş, daha munis bulduğum için mi? Ne gezer! Çocukluğumda babama ait hiçbir şey bana hoş ve munis gelmezdi. Ne adını sanını, ne kalıbını kıyafetini, ne oturup kalkışını, ne yüzünü, ne huyunu, ne de konuşma tarzını beğenirdim. O, yuvarlak ve dazlak kafalı, top sakallı, tıknaz bir adamdı. Bu üç fizik vasıf ise benim yakışıklı erkek tipinde aradığım vasıfların taban tabana zıddı idi. Ben, büyüyünce uzun boylu, ince endamlı, kaytan bıyıklı bir delikanlı olmak ve hep

öyle kalmak emelindeydim. Hele, günün birinde omuzlarım ortasında saçsız bir kafa taşımak felâketine uğrayacağımı aklımdan bile geçirmek istemezdim.

Bundan başka, babam birçok sözleri koyu bir taşralı şivesiyle söylerdi. Meselâ «rüzgâr» yerine «ürüzgâr», «şimdi» yerine «hincik», «kadın» yerine «gadin» ve hattâ «garı» derdi. Bütün bunlar bana, evimizin nezahatini bozan ve zavallı anneciğimi bizim yanımızda küçük düşüren bir sürü çirkin lâkırdılar gibi gelirdi. O böyle konuşurken bir büyük şehirden henüz göçüp yerleştiğimiz bu Anadolu kasabasının sokaklarında uzaktan bile bakmağa alışamadığım kaba saba, kılıksız kıyafetsiz adamlardan biri gûya kapımızdan içeri dalarak bize söğüp saymaya başlamış sanırdım. Halbuki, Kadri Bey, hiç değilse giyim kuşam itibarıyla, bu kasaba halkına hiç benzemezdi. Yakası ipek astarlı redingotu, pırıl pırıl kolalı gömleği ve lüstrin kalos potinleriyle daima herkesten üstün, herkesten ayrı görünürdü. İleri gelen bazı hükûmet memurları şöyle dursun, torunu mektep arkadaşım olduğu için birkaç defa kendisine yaklaşmak fırsatını bulduğum Mutasarrıf Paşa bile bu bakımdan babamın yanında küllüstür kalırdı.

Bununla beraber ben yine onu beğenmezdim ve onun oğlu olmaktan hiçbir iftihar duymazdım. Zira, yaşımın bütün küçüklüğüne rağmen dışarıdaki Kadri Beyin evdeki Kadri Beyden ne kadar başka bir insan olduğunu sezmekte aslâ güçlük çekmiyordum: Babam, daha sokak kapısından içeri girerken o ipek yakalı redingotunun düğmelerini çözmeye başlar ve geniş bir avluyu geçip taşığa varır varmaz da ayaklarından, iki yanı lâstikli potinlerini sıyırıp atardı. Bu sırada, bir hizmetçi veya doğrudan doğruya annem onun önüne terliklerini çevirirdi. Nasıl, annem mi? O kibar, o kibirli, o, kendisine «sen» diye hitabedildiği vakit en ağır bir hakarete uğramış gibi yüzü kıpkırmızı kesilen teşrifatlı Hanımefendi, kocası için bu fedakârlığa da mı katlanırdı? Heyhat, evet... Hattâ, Kadri Beyi, hergün soyup giydiren de o Hanımefendiydi.

Lâkin, işin içyüzünü bilenlerce, sanırım, bunda şaşılacak birşey yoktu. Kadri Bey, benim de bir kâbus gibi hatırladığım

uzun, korkunç bir hastalıktan ancak sakat bir adam olarak kurtulabilmişti. Vücudunun bir yanını pek iyi kullanamıyor ve arasıra, şuuruyla ilgili birtakım buhranlara uğrayıp kendi üstündeki kontrolünü kaybettiği de oluyordu. Şu halde, zavallı anneciğim böyle bir adamı tek başına ve ya başka birinin eline nasıl bırakabilirdi? Hem bizim şimdiki evimizde, eskiden olduğu gibi, erkekli dişili bir alay hizmetçi de yoktu. Bütün personel'imiz bir aşçı kadınla bir beslemeden ibaretti ve bu yüzden, o hanımefendi yalnız babama bakmakla kalmıyor; sanki kırk yıldır yapmaya alıştığı şeylermiş gibi evin bir nice ağır işlerini de hiç yüksünmeden üstüne almış bulunuyordu. Kadri Bey ise karısının düştüğü bu hale üzülmek şöyle dursun, ona, çok defa, emektar bir dadi kalfa muamelesi etmekten çekinmezdi.

Nitekim, önüne konulan terlikleri ayaklarına geçirip ona, bir «teşekkür ederim» demeğe bile lüzum görmeyen ve karısının kendi arkasından bir gölge gibi yürüdüğünün farkına varmadan, ağır cüssesi altında, oturduğumuz köhne binanın taban tahtalarını gıcirdatarak yatak odasına çekilir giderken olmaya ki, annem ya bize ya eve ait herhangi bir acele iş yüzünden iki dakika gecikmeye dursun; babamın sesi, kuyuya düşmüş bir kimsenin boşuk feryatları halinde derinden derine hemen gürlemeğe başladı:

«— Hanım, nerde kaldın? hanım, gelsene...»

Mutlaka sabırsızlığından kendi kendine soyunmağa girişmiştir de kolalı gömleğinin yakasını düşmesinden çıkaramıyordur, yahut, ellerini kolluklarından sıyrıp çekmekte bir zorluğa uğramıştır. Annem de bunun böyle birşey olacağını bilmekle beraber bu sesi her işitişinde gûya o büyük bir tehlike içerisindeymiş gibi yüreği ağzına gelerek ve iki eliyle göğsünün üstüne bastırarak soluğu kocasının yanında alırdı.

GEÇMİŞİ ÜZLEYİŞ

O vakit, kızkardeşimle ben babamız gelmezden önce -mek-

tep dönüşü sevinciyle- oynayıp zıplamakta olduğumuz alt kattaki geniş sofanın bir köşesine sinerek, uzun müddet, iki büyük insan gibi başbaşa birtakım hüznü düşüncelelere dolar kalırdık. Hattâ, bazı akşamlar, içimize bir gariplik çöküp sessiz sessiz ağlaştığımız da olurdu. Sebebini pek iyi bilmiyerek dök-tüğümüz bu sessiz gözyaşları, sanıyorum ki, hasret gibi, gurbet gibi, kimsesizlik ve çaresizlik gibi birtakım acı duyguların zehriyle doluydu: Daha bir yıl, birbuçuk yıl evvel arkamızda bıraktığımız uzak uzak bir diyarda, çeşit çeşit yemiş ağaçlı bahçe-siyle ne büyük, ne güzel, ne süslü, ne ferah ve ne kadar kalabalık bir evimiz vardı! Bu evde ne kadar hoş tutulurduk; ne kadar şımartılırdık ve ne eğlenceli vakitler geçirirdik. Sabahları, gülyüzlü dadılarımızın bizi türlü şaklabanlıklarla uyandırıp kaldırışları, giydiren kuşatışları ve annemizin elini öpmeye gö-türdükten sonra elvan elvan reçel tabaklarıyla donanmış kah-valtı tepsisinin başına oturtuşları; geceleri incecik saz ör-gülerden kuru yemiş sepetleri etrafında birbirinden tuhaf ma-sallarla avutup uyutuşları ve bu kalkışlarla bu yatışlar arasında geçen günlerin her biri bir başka şenlik, bir başka bayram hava-siyle dolup taşan saatlerdi; hele bazı akşam üstleri babamız ve ya lalamızla birlikte kâh Nil boyunca, kâh Ehramlara doğru, kâh şehrin kalabalık caddelerinde yaptığımız araba gezintileri ne ta-dına doyulmaz saadetlerdi.

Evet, hele bu araba gezintileri... Babam bir yanına beni, bir yanına kızkardeşimi alıp da paytona kurulduğumuz an, sanki, dünyalar benim olurdu. Abdullah ismindeki kapıcımız, cümle kapısının eşiğinde bir nöbetçi asker gibi selâm vaziyeti almış-tır. Seyisimiz Beşir, atların başından tutmaktadır. Biz binerken oturduğu yerden kalkıp ayakta duran arabacı, elinde kamçısı, efendisinin emrisini beklemektedir. Ben, o sırada, içim içime sığ-maz, kimseye vakit bırakmadan: «Haydi, sür Özbekiye'ye» diye bir nâra atardım. Bunun üzerine, babam, yuvarlanıp düşmem tehlikesine karşı daima böğrümde tutan eliyle beni hafifçe sıkır ve sesini zorla sertleştirmeye çalışarak:

«— Ülen, haddini bilmez bastıbacak, emir vermek sana mı kaldı, burada senden büyükler dururken?...» tarzında birşeyler

söylerdi.

Ben ise o zamanlar, pek iyi Türkçe bilmediğimden midir, yoksa babamın lehçesini hiç anlamadığımdan mıdır nedir, bu sözlerle kulak bile asmaz, biraz sonra «Özbekiye Bahçesi» nde kavuşacağım türlü türlü zevklerin neşvesiyle kendimden geçerek ve hattâ babamın bana, kaç defa, kendi yanında Türkçeden gayri bir dille konuşmayı ne kadar şiddetle yasak ettiğini unutarak bir arapça şarkıdır tutturur ve ancak böğrümde tutan elin kaburga kemiklerimi kırarcasına sıkması üzerinedir ki aklım başıma gelip suspus olurdum. Ama yine neşemden bir şey kaybetmezdim. Çünkü on, onbeş dakika sonra «Özbekiye Bahçesi»nde bu gibi ufak tefek sıkıntılardan ve hattâ babamın öfkesinden bile hiç bir eser kalmayacağını bilirdim. Neden diyeceksiniz: Bana öyle geliyor ki bu bahçe, yahut bu park yalnız ben yaşta çocukların değil, babam gibi saçlı sakallı adamların da gözü-nü, gönlünü ve dimağını ferahlandıran birçok hoş ve cazibeli şeylerle doluydu. Meselâ hayal meyal hatırladığıma göre, burada küçücük göller vardı ki, içinde beyaz beyaz kuğular yüzerdi. İncecik ırmaklar vardı ki kenarları boyunca uzanan sazlıkları arasından pembe tüylü Flamengo'lar gezinirdi. Yemyeşil çimenleri vardı ki, üstünde küme küme tavus kuşları tıpkı annemin yelpazeleri gibi türlü renklerle pırıldayan kuyruklarını durmadan açıp kapar, kapayıp açardı ve ben bunları, sanki, her gece dinlediğim peri masallarından hayalime aksetmiş bir dünyanın birdenbire gerçekleşip önüme çıkan acayip mahlûklarıymışçasına 'hayran gözlerle seyrederek peşlerinde kimbilir kaç saat âvare âvare dolaştıktan sonra nihayet babamın yanına dönmeye mecbur olduğum vakit, bir de bakardım ki, o da kâh yalnız, kâh bir arkadaşla oturduğu masanın başında, gazinoya girip çıkmakta veya kendine yakın bir başka masada oturmakta olan ve o kuğulardan, o Flamengo'lardan, o tavuskuşlarından hiç fark edilmeyen birtakım güzel ve süslü hanımları aynı hayran gözlerle seyredip durmaktadır. Önünde yarıya inmiş bir içki kadehi vardır ve bunu her ağzına götürüşte tıpkı benim önüme konulan kalıp dondurmasını sömürürken duyduğum tatlı ürpelerilere benzeyen bir haz duyar gibidir.

BİR DRAM

Lâkin bir gün, öyle bir şey, öyle fena bir şey olmuştu ki, «Özbekiye Bahçesi» gözümde âdeta zindan kesildi: O gün, kızkardeşimle her zamanki gibi kuşlar peşindeki oevâlanımızdan gazinoya döndüğümüz vakit babamızı bıraktığımız yerde bulamamıştık. Kızkardeşim şaşırıp kalmıştı. Benim içime ise bir öksüzlük çökmüş, ağlamaklı olmuştum. Buraya her gelişimde bize hizmet eden ve babamla Türkçe konuştuğu için bana kendi yakınlarımızdan bir hissinin veren yaşlı bir garson hemen yanıma geldi:

«— Buyur küçük hanım, buyur küçük bey!» diye bizi sandalyalarımıza oturttu. «Size şimdi dondurmalarınızı getireceğim. Onları yiyinceye kadar bey babanız nerdeyse çıkar gelir. Merak etmeyin.»

Lâkin, bu sözler bizi ne teskin, ne de teselli etmişti. Benden çok yumuşak huylu olan ablam sessiz sessiz ağlamağa başlamıştı. Ben sandalyamdan aşağı kayarak:

«— Nerede beybabam? Beybabamı isterim, beybabamı isterim.» diye ter ter tepiniyordum.

Garson şaşırdı. Eliyle bahçenin dökme taştan, yapma mağalarından birini göstererek:

«— İşte orada,» demek zorunda kaldı. «Şimdi gidip çağırırım. Tek siz oturun. Yerinizden kımıldamayın. Öyle tembih etti bana, beybabanız...»

Fakat, kim durur? Deminki öksüzlük ve perişanlık halim, birden, acayip bir merakla, dayanılmaz bir tecessüs hissine dönmüştü. Belli etmeksizin garsonun arkasına takıldım. O önde ben arkada, mağaranın ağzına vardığımız zaman kalbim yalnız bu iki duygunun heleceniyle çarpıyordu. Tepeden tırnağa dikkat kesilerek içeriye baktım. Ama, birşey göremiyordum. Çünkü burası hem pek loş, hem de pek girintili çıkıntılı bir yerdi. Bereket versin ki, garsonun beyaz gölgesi bana kılavuzluk

ediyordu. Yoksa, bu labirent'de yolumu kaybedip, gitmem işten değildi.

Garson, on, onbeş adım ilerledikten sonra durdu. Ben hâlâ birşey göremiyordum. Bir havuz, bir oyuk. Bu oyuktan bir havuza şırl şırl sular akıyor. Öbür yandan bu suların serpintileriyle sırsıklam bir ufacık kaya var. İşte garson buraya doğru eğildi. Bir de ne göreyim: babam, benimle bir saklambaç oynuyor gibi, ıslak kayanın ardına sinmiş, bürgülü, habaralı bir fellâh kadınla yanyana oturuyor. Hayretten, korkudan donakaldım. Daha ziyade korkudan... Zira, bu yaptığım işin, her nedense, pek fena bir hareket olduğunu sezmiştim ve babam yerinden fırlayıp beni bir iyi pataklayacak sanıyordum. Garson da kendini aynı korkuya kaptırmış gibiydi. Eli ayağı titreyerek:

«— Vallahi beyim, ben getirmedim çocuğu... Arkama nasıl takılıp gelmiş bilmiyorum» diyordu.

O böyle söyledikçe benim korkum artıyordu. Kaçmak istedim. Fakat, bacaklarım tutmaz olmuştu.

Meğer, ne boş telâşmış bizimki. Babam, yerinden bile kırmıdamadı. Hiç de öfkeli görünmüyordu. Hatta diyebilirim ki, onun da benden korkan, benden çekinen bir hali vardı. Evet, ne acayip şey! Babam tıpkı suçüstü yakalanmış bir çocuk gibi mahcup ve şaşkındı. Bir müddet, ne yapacağını bilemedi. Sonra eğildi, yanındaki kadına bir şeyler fısıldadı. Kalktı ve beni elimden tutarak dışarıya çıkardı. Eksikli eksikli hep önüne bakıyordu, susuyordu. Kızkardeşimin boş masada, tek başına sessiz sessiz ağlamakta olduğunu görünce kendini toparladı:

«— Haydi çocuklar; dedi. «Elf Sanf»a gidelim.»

OYUNCAKLARIM

«Elf Sanf», o civarda bir büyük oyuncakçı mağazasıydı. Elli yılı çoktan geçen bütün bir ömürlük zamanın uzunluğuna rağmen bu firmanın yaftasını hâlâ aklımda tutmuş bulunmam, bir

vakitler, oraya ne derece bağılı olduğumu gösterir sanırım. Sözün kısası, Elf Sanf benim çocukluğumun cenneti idi ve Özbekiye Bahçesini Kahire'nin başka gezinti yerlerine belki de buraya yakın oluşundan tercih ediyordum. Elf Sanf yalnız Özbekiye Bahçesine yakın değil, onun yolu üstündeydi de. Gerçi, babamız bunun önünden her gelip geçişimizde arabayı durdurup bize bir oyuncak almak lûtfunda bulunmazdı ama, mağazanın cemekânlarına şöyle bir göz atmak bile gönlümü plâtonik bir hazla kamaştırmaktan halî kalmazdı.

Bu camekânlarda neler yoktu ki... Tahtadan atları, çinko-dan askerleri, mukavvadan kuleleri, pamuktan kuşları, yünden kuzuları, taş bebekleri, çalparalı soytarıları, kurma trenleri; beş on dakika içinde kim bilir kaç kere yapıp yıkılıveren, yıkılıp yapılıveren mini mini binaları, mini mini köyleri, kasabalarıyla bu cemekânlar bütün bir dünyayı içine almış bulunuyordu. Evet, bütün bir dünya... Hem de tam benim ölçümde, benim boynuma göre öyle kolay, öyle munis bir dünya ki, onda ne varsa elime alabilir, kucağımda taşıyabilir, okşayıp sevebilir, kırıp geçirebilir, yani hepsi üstünde dilediğim gibi hüküm sürebilirdim.

Öyle ya; evimizin Elf Sanf tezgâhlarından biri kadar çeşitli oyuncaklarla dolup taşan küçük oyun odasında, ben zaten bütün bu imkânların nice tatlı sırlarına ermiş bulunmuyordum? Her istediğim anda atıma binip inmiyordum? Onu çökertip çatlatıncaya kadar koşturmuyordum? Askerlerimi, en bilgin tâbiyecilere, en yiğit kumandanlara parmak ısırttıracak bir maharet ve cür'etle saf saf dizip kimini bacaksız, kimini kolsuz bırakıncaya dek döğüştürmüyordum? Trenlerimi, bazı kazalar pahasına olsa bile baş döndürücü bir sür'atle işletmesini öğrenmemiş miydim? Arasıra, emrime itaat etmeyen çalparalı soytarılarımı cezalandırmakta ve sonra ettiğime pişman olarak bunların kopuk, kırık parçalarını birbirine ekleme-ye çalışmakta sadık bir zevk duyan hakan ben değil miydim? Fakat işte, her nedense yine gözüm doymak bilmiyordu. Yine gözüm Elf Sanf'ın cemekânlarındaydı. Evdeki saltanatım bu geniş ve zengin imparatorluğun yanında, bana pek dar ve fıkara

görünüyordu ve oradan her geçişimde yeni yeni birtakım mallar ve ganimetler kapmak hırsıyla yanıp tutuşuyordum. Bazı, mağazadan içeriye girince o kadar kendimden geçerdim ki, babamın elinden kurtulup deli gibi o tezgâhtan bu tezgahâ koşar: «Şunu da isterim, bunu da isterim» diye bütün oyuncakları hep birden almağa kalkışırdım. Yahut da mağazadan dışarıya hiç çıkmak istemezdim. Annem, ninem, dadım, ev bark hepsini, hepsini unutturdum.

Nitekim, bu sefer de öyle oldu. Elf Sanf mağazasının eşiğine ayak bastığım dakikadan itibaren biraz önce Özbekiye Bahçesinin mağarasında gördüğüm o acayip ve çirkin manzaranın tüylerimi ürperten tesirinden bende hemen hiçbir iz kalmamıştı. Hele o anda babamın bütün arzularımı yerine getirecek bir halde olduğunu sezmem beni öyle bir şımartmış ve maymun-iştahımı öyle bir kabartmıştı ki, gözüme değer her oyuncakı kendime mal etmeye kalkışmış, sonra hepsinden vazgeçip orada bulunmasına imkân olmıyan bir şey üzerinde ısrar etmiştim. Bu şey neydi bilir misiniz? Sakın beni emperyalistlik veya sömürgecilikle suçlandırmayınız. O gün, ben, babamı, Karaosmanoğlu Kadri Beyi, bana bir İngiliz askeri üniforması alsın diye zorlamış durmuştum. Evet, çeneden kayışla tutturulmuş kaskı, yuvarlak, pırıl pırıl sarı maden düğmeləriyle al çuhadan ceketi ve bir at cambazı mayosuunu andıran daracık, beyaz pantolonuyla tam bir İngiliz üniforması... Bu, benim öteden beri İngiliz kışlıları önünden geçerken kapıda nöbet bekleyen erlerde görüp de seyrine doyamadığım ve imrenip durduğum bir kıyafetti. Lâkin, ne çare ki, babam bana o gün tek annemin yanında ağzımı tutayım diye her fedakârlığı yapmağa hazırda ama, bu hevesimi yerine getirmek kudreti elinde değildi ve bu imkânsızlığı bana anlatamadığı için sinirlenmeğe başlamıştı. Sert bir sesle aşağı yukarı şöyle söyleniyordu:

«— Ülen; burası ne hazır esbap mağazası ne de İngiliz kışlasının debboyu! Öyle de olsa, ha deyince senin boyuna bosuna göre asker kıyafeti bulunur mu? Hem sen Türksün. Nasıl İngiliz askeri olabilirsin? Ben sana Manisa'dan bir zeybek şal-

variyle cepkeni getirteyim de bak; onun içinde daha ne güzel olursun».*

Lâkin benim nerede ise ağlamak üzere küskün küskün durduğumu görerek:

«— Yarından tezi yok, dedi. Seni terziye götürür, ölçünü aldırır, istediğin ceketle pantolonu ismarlarız. Kaska gelince...»

Şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu. Bereket, mağaza satıcılarından biri imdada yetişti ve elinde tuttuğu miğfer biçiminde bir nesneyi babama uzattı.

«— Hele geçir şunu kafana, bakalım.»

Miğfer tam benim başıma göreymiş ve çeneden geçme bir kayışı da vardı. Ben biraz sükûnet bulmuş gibiydim ama, tezgahın üstünde duran bir tüfekle bir trampetadan gözlerimi ayıramıyordum:

«— Bunları da isterim.» dedim.

Ve biraz sonra, kaskım başımda, tüfeğim omuzumda, trampetam boynuma asılı olarak evden içeriye girdiğim vakit bütün selâmlık ve harem halkı halime gülmekten katılayazdı. Yalnız annem gülmiyordu. Zira o akşam, Kadri Bey bizimle eve dönmemişti ve babasına annesinden ziyade bağlı olan kızkardeşim de belki aynı sebepten kucağında tuttuğu yeni bebeğine pek sevinmiş görünmüyordu. Bu hali sezince, sanırım, biraz keyfim kaçır gibi olduydu. Hayal meyal hatırladığıma ve birçok yıl sonra annemin de tekid ettiğine göre o yarı cengâver kılık ve kıyafete hiç yaraşmayan boynu bükük bir öksüz çocuk tavrıyla anneme sokulup:

«— Biliyor musunuz, babam ne yaptı bugün?» diyecek olmuştum. Fakat, annem beni hemen susturmuş ve zoraki bir tebessümle gülümsüyerek:

«— Sen babanı bırak da trampetanı çal; haydi, trampetanı çal. Becerebiliyor musun bakayım» demiş.

Ben de her şeyi unutup başlamışım talimdeki askerler gibi

* Babam, birkaç ay sonra, bu sözünü yerine getirince, gerçekten, sırmalı cepkenim daha ziyade hoşuma gitmiş ve İngiliz üniformasını artık giymez olmuştum.

yürüyerek trampetamı çalmaya...

ACI GERÇEKLER

Ah, hani nerdeydi şimdi, o trampetalar, o tahtadan atlar, o çinkodan askerler, o kurma trenler, o çalparalı soytarılar ki, beni bir sürü çirkin ve can sıkıcı şeylerle dolu bu dünyanın ötesinde, büsbütün başka bir dünyanın, bir hayal ve masal dünyasının fantasmagorileri içine alıp götürürdü; ki orada ne babamın sakar hareketlerinden, ne annemin çehresindeki hüznünden haberim olurdu ki, orada ben, keyfime göre her istediğim kalıba kıyafete girer, her çeşit hayvan, her cins insanla eşitleşmek imkânını bulur ve kendi kendime her dilediğim mansıbı, rütbeyi verip kâh peri padişahına damat, kâh Büyük Britanya ordusuna çavuş; kâh ferman dinlemez sırma cepkenli bir efe olurum.

Şimdi ise ben neydim? Altı aşınmış bir çift kundurası, yenileri kısılmış bir tek ceket ve dizleri çıkıp pantolonuyla fıkara bir mektep çocuğuydum. Ne oynucağım, ne de oyuna sarfedecek vaktim vardı. Beni sabah karanlığında uyandırıyorlar; bir teneke musluk başında yüzümü yıkayıp dürte kaka giydirdikten ve bir elime sefer tasımı, öbür elime «Amme Cüzümü» tutuşturduktan sonra, hemen sokak kapısından dışarı bırakıyorlardı. Bu uyku sersemi kalkışlar, bu acele acele çıkıp gidişler arasında çok defa kahvaltı tayınım olan bir dilim kuru ekmekle bir topak tulum peynirini bile tıknmağa imkân bulamıyordum. Şaşkın şaşkın yola düşüyordum. Evvelâ, ortasından çirkef suyu akan sokağımızın arnavut kaldırımını yokuşunu tırmanıyor; sonra, viran bir evin köşesini dolanarak Kışla meydanının yıkık setine çıkıyor, bu seti geçer geçmez de kendimi, ilk merhale olarak, ıssız bir hapisane binasının önünde buluyordum. Bir müddet, bana pek uzun ve sıkıntılı gelen bir müddet, bunun boz renkli yüksek kerpiç duvarları boyunca yürüyordum.

«Feyziye» adını taşıyan mektebim daha birkaç mahalle ötede, Çaybaşı denilen bir semttedir. Oraya varmak için birbirinden dolambaçlı, birbirinden dar iki üç sokağa daha dalıp çıkmam ve yazın bir çöl gibi kurak; kışın bir bataklık gibi ıslak bir meydanlığın tozları veya çamurları içinden yürümem lâzım gelmektedir. Bu tatsız yolculuk sona erip de nihayet mektep kapısından girdiğim vakit ise, derin bir soluk alacağım yerde, yüreğimin büsbütün başka bir sıkıntı ile bunaldığını hisseddim. Mektebin doksanlık, bunak bevvalı,* eğer o anda avlunun ta öbür ucundaki ayak yollarını temizlemeye gitmemişse kapı önünde mutlaka benimle karşılaşacak ve bana yaklaşıp bir müddet dalgın dalgın yüzüme baktıktan sonra -eğer kim olduğumu hatırlarsa- yanağımı okşayarak; (zira bu adam vaktiyle büyük dedelerimden birinin, sanırım, Hacı Eyyüp Ağanın uşaklarından biriymiş) hatırlamazsa sebepsiz yere, kulağımı büke büke bir ciğer parçasına çevirecektir. Hoş; benim için ihtiyar bevvalın yanağımı okşayıp gönlümü almak istemesiyle kulağımı büyük acıtması arasında hiç bir fark yoktu ya... Bizim umumî abdeshanenin kokusu onun üstüne öyle bir sinmişti ve her vakit ıslak duran ellerinde öyle tiksindirici bir yapışkanlık vardı ki, dostça da olsa düşmanca da olsa, bana yaklaşıp yüzümün herhangi bir noktasına dokunması beni çileden çıkarmak için yeter artardı.

Zaten, ilk zamanlar, bu mektepte beni en çok yıldıran şey ne bizim sınıfın hocası Hafız Mıstafendi'nin daima çatık ve kızgın suratı, ne de müdürümüz Ambarcı Hüseyin Efendinin şimşir sopasıydı. Ben buranın yalnız pisliliğinden, mundarlığından mustarıptım. Her sabah, -belki doğdukları günden beri vücutları sabun ve su yüzü görmemiş- üstleri başları pejmürde, ayakları çıplak bir alay çocukla tıklım tıklım dolu sınıftan içeri girince bir boğucu gazla tikanır gibi olarak kendimi yere düşmekten güç tutar ve sendeliye sendeliye sırama geçip oturduktan sonra da uzun bir müddet gönül bulantılarımı bastırarak, baş dönmelerimin önünü almak gayretiyle kıvrım kıvrım

* Kapıcı.

kıvranırdım. Hocam, rahlesinin öte yanından başını bana doğru uzatıp:

«— Yerleştin mi gayrı yerine?» diye sesleninceye kadar bu tedirginliğim devam ederdi. Hele, bu kinayeli sual aynı sıramdaki çocuklar gülüşmeye ve beni sağdan soldan dürtüştürmeye başlar başlamaz can havliyle büsbütün kendime gelip, iki diz üstü doğrularak Amme Cüzümü açar, kafamı sallıya sallıya okumağa koyulurdum.

Lâkin, öğle paydosu gelip de mektep binasının bodrum katındaki yemekhaneye indiğim zaman gönül bulantılarım yenden teperdi. Bir geniş ahır andıran bu yerde, çok defa, gübre kokusuna rahmet okutur, makiyeti şüpheli bir acayip taaffün * vardı. O kadar inatçı ve sinsî bir taaffün ki, sefertasımın sım-sıkı kapalı madenî kaplarından içeri sızarak kuru köftelerimi söğüş etlerimi veya zeytin yağlı dolmalarımı birer kurumuş fare leşine çevirirdi. O vakit, ben, bütün açlığıma rağmen bunların hiç birine el süremez, melûl melûl önüme bakar kalır, bazan da gözyaşlarımı tutamıyarak sessiz sessiz ağlardım.

Bu esnada, öbür çocuklar yemekhanenin ortasında cıvıl cıvıl kaynaşmakta, kimi toprağa bağdaş kurarak, kimi tahta sıraların üstünde ata biner gibi oturarak nevale çıkınlarını açıp yaymakta ve birer dilim ekmekle ne olduğu belirsiz katıklarını kemirmeğe başlamaktadırlar. Biraz sonra, bunlardan bir küme boşalan çevrelerini birer kuşak gibi bellerine bağlayarak etrafımı saracak, birinin gözü sefertasımda, öbürününki hayretle yüzüme dikili, beni bir sorgu yağmuru altında bunaltacaktır:

«— Neden yimiyon?

«— Neden ağlıyon?

«— Hasta mısın?

«— Kursağından zorun mu var?

Ve benden ses çıkmayınca kolumu dürtmeye, yenimi çekmeye, fesimin püskülüyle oynamağa, (hepsinin fesi püskülsüzdü) sözün kısası, beni hırpalayıp tartaklamağa başlayacaklardır. Böyle durumlarda benim ilk işim, açılmış saçılmış sefer

* Pis koku.

tasımı, bütün el sürülmemiş yiyecekleriyle yaramaz arkadaşları-
 min iştahına bırakıp soluğu avluda almak olurdu. Zaten, elim-
 den başka ne gelebilirdi ki? Uslu ve çekingen huyum ne kendi-
 mi, ne nâfakamı herhangi bir sert hareketle savunmağa asla
 müsait değildi. Gerek mektepte, gerek bizim sokakta her gün
 birçok sahnelerine şahit olduğum mahalle çocuğu kavgalarının
 uzaktan seyri bile bana eza verirdi. Gözüm yılıp korktuğum-
 dan mı? Zannetmiyorum. Ben yalnız uslu ve çekingen değil
 aynı zamanda son derece utangaçtım da. Söğüşüp döğüşmek
 bana, her şeyden evvel, pek ayıp bir hareket gibi geliyordu ve
 bu ayıbı işleyenlerle birlik olmayı bir türlü kibrime yediremiyor-
 dum. Bu yüzden maddî ve mânevî nice zararlara uğramışım; bir
 üstüne titrediğim nice ufak tefeğimi elimden çekip almışlardır
 da ses çıkarmamışım. Hattâ, bir defa, bir bayram günüydü;
 giyinmiş kuşanmış, ayaklarıma kaç zamandan beri rüyasını gör-
 düğüm yandan düğmeli potinlerimi geçirmiş ve komşumuz Tah-
 rirat Kâtibi Süleyman Efendinin benden dört beş yaş büyük
 oğlu ile (ki ona Cemal ağabey derdim) şehir içinde uzun bir
 gezintiye çıkmıştım. Neşemden içim içime sığmıyordu. Sul-
 tan-Önü, İstasyon Caddesi, Balıkpazarı, Kapalı Çarşı her yer
 her taraf bana misli görülmemiş bir âlemin türlü cazibeleriyle
 donanmış gibi geliyordu. Balon mu olur, uçurtma mı olur, fin-
 dik fıstık mı olur, çarşı boyunca karşıma çıkan her gezginci sat-
 tıcıdan, gözümün iliştği her dükkân tezgâhından bir şey alma-
 ğa kalkışıyordum.

Çünkü ben, o gün, kendimi yalnız neşeli değil pek de zen-
 gin hissediyordum ve her üç dört adımda bir ceketimin yan ce-
 bindeki para çantamı yokluyordum. Bu minicik meşin çantayı
 bana ninem İzmir'den hediye getirmişti; içi de birkaç saat evvel
 annemle halamdan aldığım çilçil sekizliklerle doluvermişti. Ne
 yazık ki, Cemal ağabeyim, bana bunları keyfime göre harcet-
 mek imkânını vermiyordu. «Olmaz, sakla paranı. Bir kumbaraya
 korsun sonra.» diyordu. Lâkin, çarşının Loncaönü denilen bir
 meydanlığına varıp da sıra sıra sergi kurmuş mahallebicilerle
 şerbetçilerin önünden geçerken artık kendimi tutamamış, Ce-
 mal ağabeyime haber vermeden bunlardan birinin tablasına ya-

naşvermiş ve kendim için üzeri pekmezli bir sumuhallebisi, komşum için de bir vişne şerbeti ısmarlamıştım. Şimdi âdet nasıldır bilmiyorum; fakat o zamanlar bu gibi alışverişler hep peşin olurdu. Ben de bu âdete uyarak mahallebi tabağını elime almazdan önce çantamı açıp bir çil sekizliği mahallebiciye uzatmış ve onun bana iade ettiği altı meteliği avucumda tutarak çantamı tekrar ceketimin yan cebine koymuştum. İşte tam bu sıradadır ki, bir elin bu cebe daldığını hissettim. İki elim mahallebi tabağında, başımı arkama çevirdince bir ne göreyim? Vaktiyle Feyziye Mektebinin son sınıfında bulunduğunu hatırladığım on üç on dört yaşlarında bir çocuk, sanki benimle şakalaşıyormuş gibi sırtta sırtta gözlerimin içine bakarak çantamı kapıyor ve sırttan suratı hâlâ bana dönük olarak bir gölge sessizliğiyle yavaş yavaş kalabalığın içinde uzaklaşıp gidiyor. Ben donakalmıştım. Ben, utancımдан donakalmıştım. Yoksa bu küçük yankesiciden herhalde daha büyük ve daha kuvvetli olan Cemal ağabeyime «aman, paramı çaldı işte şu çocuk.» diye seslenivermem beni bu felâketten hemen kurtarabilirdi. Bunu yapamayışım da pekâlâ ispat eder ki, ben o anda ne korkaklığımın, ne de acizimin kurbanı olmuştum. Evet, o anda ve buna benzer durumlarda benim elimi ayağımı kesen şey hiç şüphesiz korkaklıktan, acizden büsbütün başka bir histi. Bunun adına ben, şimdi, yalnız utangaçlık diyebiliyorum. Zira dehrin* her türlü cilvesini kanıksamış olmam lâzım gelen şu yaşta bile hâlâ kaba bir söz, çirkin bir hareket karşısındaki kızarıp bozarişlerimde, başımı önüme eğip suspus oluşlarımda, birçok merhametsizce nefis muhasebelerinden sonra, ancak böyle bir huyun tesirini keşfetebilmekteyim.

ANNEMİN UTANGAÇLIĞI

Bu huy bana annemden geçmiştir. O yetmiş bir yaşında

* Dünyanın.

öldü ve son nefesini verinceye dek bin dert ve elemle yüklü hayatı boyunca hassasiyetinin en müdafaasız, en zayıf noktası, hep ayıp telâkki ettiği keyfiyetlerin dokunduğu yer olmuştu. Onun lehçesinde «felâket» kelimesi «ayıp» la eş mânada idi. İmdi, günün birinde, kocasının borçları yüzünden Mısır'daki konağının kıymetli eşyasına haciz mi koymaya gelmişlerdir? Annem «Aman malım elimden gidiyor!» diye telâşa düşmemiş; «Eyyah, bu ne rezalet!» diye dizlerini döğmüştür. Babam genç yaşında inmeli olup şuurunu mu kaybetmiştir? Annemin ilk aldığı tedbir bu hastalığı herkesten saklamak olacaktır. Hekimler onu gizlice tedaviye gelecek ve hastanın odasına emektar bir kalfayla kendisinden başka hiç kimse girip çıkmıyacaktır. Çünkü, Kadri Beyin elâleme o halde görünmesi, onu belki itibardan düşürebilirdi. Bir gün gelip de kocasının maddî ve mânevî düşkünlüğü Kahire denilen bu saltanat ve şatafat merkezinde artık kimseden saklanamaz bir mahiyet alınca annem, yaralanmış erkeğini kapıp kaçırın bir dişi kurt gibi onu, hiç değilse, ağıyar siteminden kurtarmak için her türlü ayıbının örtbas olacağını sandığı bir uzak diyara, Karaosmanoğullarının hâlâ tüter sandığı ocağına alıp götürmüştür.

Fakat heyhat; annemin tüten sandığı ocak işte, kira ile baskımızı soktuğumuz şu yarı çıplak köhne evden başka bir yer değildi ve Manisa'ya ayak bastığımız gün, ocakları hâlâ tütmeğe olan Karaosmanoğullarından hiç biri bu devlet düşkünü akrabalarına kapısını açmamıştı. Eğer babamın tek vefalı dostu Hulûsi Bey isminde asil ruhlu bir adam bizi istasyondan alıp evine misafir etmeseydi, bu ata yurdunda bir perişan muhacir ailesinden farkımız kalmıyacaktı.

Bu Manisa'ya varış gününün bazı safhaları gözüm önünde hâlâ ne kadar canlı duruyor: İki Lando bizi istasyonun çıkış kapısı önünde bekliyordu. Bir cenaze taşıtını andıran bu eski usul hantal arabalar beni ilk görüşte öylesine ürkütmüştü ki, annemin eteğine yapışmış, hem kendim binmek istemiyordum, hem de onu binmekten menediyordum. Tam bu sırada, arabanın içinden, o zamana kadar bir eşini daha görmediğim rastıklı, düzgünlü bir acayip kadın yüzünün bize doğru uzanıp annemle

konusmağa başlaması üzerine yadırganlığım büsbütün artmış ve beni zorla tutup arabaya sokmak, -hattâ, işin en fecisi- o çatik kara kaşlı, al yanaklı hanımın -yani bizi alıp evine misafir edecek olan Hulûsi Beyin hareminin- kucağına oturtmak lâzım gelmişti. İşte, o vakit ben -sonraları annemin de hikâye ettiğine göre- zaptı imkânsız bir vahşi kedi haline girmişim. Hanımcağızın kolları arasından sıyrılmağa çabılıyor; üstünü başını tırmalıyor; ayaklarımla dizlerini tekmeliyormuşum. O esnada, kim bilir, annem ne kadar utanmıştır? Hele bunun, Manisa'daki insanlarla ilk temaslarımda gösterdiğim hırçınlıkların ancak başlangıcını teşkil ettiği gözönünde tutulursa zavallı anneciğimi yalnız o sefer değil daha birçok defalar ne kadar utandırmış, ne kadar üzmüş olduğum -kim bilir demeğe hacet kalmaksızın- kendiliğinden anlaşılır.

Ama ne çare ki, bu gibi durumlarda, bütün iyi niyetime rağmen başka türlü harekete imkân bulamıyordum. Küçük olsun, büyük olsun, kadın olsun, erkek olsun burada ilk rastgeldiğim her kişiye, hattâ ilk girip çıktığım her yere karşı mutlaka böyle bir huylanma ve irkilme krizine tutuluyordum. Bu krizler, gerçi, adamına ve yerine göre bazı pek uzun, bazı pek kısa sürüyor, bazı da birdenbire candan bir kaynaşmaya inkılâp ediyordu.

ŞAHENDE HANIM VE DAĞ

Nitekim, Hulûsi Beyin haremi Şahende Hanımla geçimsizliğim birkaç gün zarfında işte bu çeşitten bir dostlukla sona ermişti. Zira, bir sabah, ben onun gerçek insan yüzünü bütün boyalarından, rastıklarından sıyrılmış olarak tertemiz görmüş-tüm. Bir gün gelecektir ki, bu çocuksuz kadın da bana bir ana şefkati bağlayacak, her yaptığımı hoş görecektir, her istediğimi yerine getirecek ve çok defa, annemi öfkeliendiren bazı şımarık hallerimi bile örtbas etmeğe çalışacaktı.

İçerisine ayak basar basmaz ökseye tutulmuş bir kuşcağz gibi çırpınmağa başladığım bu dolaşık ve çarpaşık evlerinin arka tarafındaki kocaman yemiş bahçesinde biraz nefes alıp ferahlama fırsatını vermek suretiyle beni bu eve ısındıran da o idi sanırım. Çünkü, bir akşam üstü -Hulûsi Beylerde misafirliğimizin kaçınıcı günüydü bilmiyorum. Zaten okurlarım bu yazılarda ne zaman, ne mesafe ölçüsü aramalıdılar,- evet, bir akşam üstü, kızkardeşimle birlikte bu bahçeyi herhalde kendiliğimizden keşfetmiş değildik ya. Bu bahçe, evin herhangi bir ard penceresinden gözümüze çarpmış olsaydı bile oraya nereden ve nasıl gidileceğini bulup çıkarmak ne kızkardeşimin, ne benim başarabileceğimiz bir işti. Kızkardeşim, on yaşına basmış bir koca çocuk olmakla beraber bu gibi şeylerde benden daha beceriksizdi. Ben ise, henüz altı yaşında bir yumurcaktım ve gözümün bütün pekliliğine rağmen henüz ne bir kapının mandalına erişecek boyum, ne de bir merdivenden kolayca inip çıkacak gücüm vardı. Bundan başka, oturduğumuz binadan bahsettiğim bahçeye bir yol bulup çıkabilmek için yalnız bu gibi fizik vasıflara da sahip olmak kâfi değildi. Allah gani gani rahmet eylesin; Hulûsi Bey babasından kalma iki konak yavrusunun bitişiğinde kendisi için yaptırdığı bu ufacık binayı bahçe ve bostan, ahır ve selâmlık gibi «müstemilât» ından birtakım duvarlar, bölmeler, havalelerle öyle bir ayırtmış; iç içe avlular içerisine aldırarak öyle bir tecrit ettirmişti ki, buraya giren her yabancı, ya bütün pusulasını şaşırıp kendini bir «labirent» e dalmış hisseder, yahut da bütün evi dört beş odayla bir sofadan ve beş altı basamak merdiveniyle bir avluya inilen daracık bir taşlıktan ibaret sanırdı.

İşte ben, ilk defa olarak, Manisa dağıni bu taşlıktan gördümdü. Hulûsi Beyin sıra sıra duvarları ardında bunların hepsinden daha yüksek, hepsinden daha sağlam bir sonuncu duvar gibi duruyordu ve o kadar yakındı, o kadar yakındı ki, âdetâ elimi uzatsam dokunabilirim zannına düşmüştüm. Fakat, elimi uzatacağım yerde âni bir dehşete kapılarak geri geri çekildim. Dağ, bütün kesafeti ve bütün heybetiyle benim üstüme yürüyor gibiydi. Kendimi tutamayıp: «Anne, anne!» diye hay-

kırmışım «bu ne?» Annem, evvelâ «dağ» dedi, anlatamadı. Sonra işi arapçaya çevirip iki üç defa «cebel» kelimesini tekrar edince Kahire civarında bir yerde, -sınıırım Helvan'da- cebel denilen birtakım tümsekler gözüm önüne gelerek karşımdaki bu heyûlâ ile onlar arasında boş yere bir nisbet aramak istedim. Lâkin, o cebeller bu dağın yanında, şimdi bana Hulûsi Beyin duvarları kadar bile yüksek gelmiyordu. Bununla beraber, uzun bir müddet, ben yine ona, «cebel» demekten kendimi alamamıştım. Manisa dağı, bu isim altında, bana daha az vahşi ve korkunç görünüyordu. Hattâ bir gün geldi, bu dağa çıkmak benim için dayanılmaz bir arzu haline girdi. Taşlıktan her ona bakışmada o biraz daha munisleşiyor, biraz daha yakınlaşıyor ve beni biraz daha kendine doğru çekiyordu. Hem gün, geçtikçe ne de acaip şeyler keşfetmeye başlamıştım, ben bu dağda! (Zira, onun iri gövdesindeki bütün çıkıntıları girintileri, şimdi, Hulûsi Beyin duvarlarındaki yarıklar ve çatlaklar kadar apaçık, besbelli görebiliyordum.)

İşte, orada, boz renkli bir kaya ki, tıpkı diz çökmüş bir hecin* sırtını andırıyordu. İşte, ötede, bir in ki, Cezire Hayvanat Bahçesindeki arslanlardan birinin ağzı gibi açılmış duruyordu. İşte, beride, sıra sıra, üst üste, alt alta birtakım inişler yokuşlar, yarlar, oyuklar, tepeler ki, bana anlatılan masallarda şöyle böyle hayal edebildiğim peri padişahının sarayındaki dehlizleri, mazgalları, kuleleri bütün esrarlı mimarisiyle gözüm önünde canlandırıyordu. Ben hep bu yerlere o kadar keskin bir dikkat ve o kadar candan bir iştiaqla bakıyordum ki, arasıra, pek duru günlerde, birtakım insan ve hayvan şekillerinin kımıldayıp dolaştığını bile seçtiğim oluyordu. Bunlar, gerçi uzaktan uzağa o koca dağın böğründen, bana Hulûsi Beyin duvarları üstünde dolaşan böcekler kadar küçücük küçücük gözükürdü. Fakat, ben onları böyle görmekten herhangi bir hayal darlığına uğrıyacağım yerde, tam tersine, hayal hudutlarımın büsbütün genişlediğini hissederdim. Sanırdım ki, bunları yanlarına sokulsam da yine aynı ufaklıkta bulacağım ve Mısır'daki kurşun

* Deve.

askerlerim gibi avucumun içine alıp cebime sokabileceğim. Bir vakitler, Kasrıddübara Sarayının divanhaneğinde de ben buna benzer bir tuhaf görüş aldanişına kapılmışımdır. O engin divanhaneenin ta öbür ucunda duran nice hanmefendileri kendi yaşımda kız çocuklar sanarak üzerlerine doğru koşmuşumdur da kim olduklarını anlayınca utancımından ne yapacağımı şaşırıp kalmışımdır. Hele, son deniz yolculuğumuzda vapurumuz Pire limanına girerken hep birden harekete geçen kayıkları birer manivelalı oyuncak zannedişim ve babama bunlardan bir tane de bana almasını söyleyişim annemi ne kadar güldürmüştü.

Nitekim, şimdi de Manisa dağına böyle bir fantezili gözle bakışım ve «mümkün»le «muhal»i karıştırarak orada birtakım acaip, tuhaf, akıl sır ermez şeyler bulunduğuna hükmedişim etrafındakileri güldürüp duruyordu ama, ben yine fikrimden vazgeçmiyor, boz kayada diz çökmüş bir deve sırtı, inde açılmış bir arslan ağzı, yarlarda, oyuklarda, tepelerde peri padişahının sarayındaki dehlizleri, mazgalları, kuleleri görmekte devam ediyor ve bir an evvel gidip o masal dünyasının küçücük küçücük mahlukatını yerden toplamak istiyordum. Bunun içindir ki, günlerce her önüme çıkana «beni bebele götürün, ne olur» diye yalvarmaktan bıkip usanmamıştım.

Nihayet, bir gün komşumuz Süleyman efendinin oğlu Cemal ağabeyim sayesinde bu emelime nail oldum. Nail oldum ama, neye yarar! İşte, o kısacık ömrümde kurduğum nice harikalı hayallerden bir tanesi daha boşa çıkmıştı. Cebel'de, ne diz çökmüş deveden, ne ağzını açmış arslandan, ne peri padişahının sarayından, ne de o mini mini hayvanlarla insanlardan eser vardı. Orada her şey, her vakit, her yerde gördüğüm gibiydi. Lâkin, nedendir bilmiyorum, eve döndüğüm vakit hiç kimseye ekimi belli etmek istememiştim. Bu ilk dağ gezintime hattâ kahramanlıklarla dolu bir sefer, tehlikeli bir macera süsü vermeğe çalışmıştım. «Bilmezsiniz, neler çektik; neler geldi başımıza...» diyordum ve bu sözümü bir alay uydurma vak'alarla, kazalarla tekide çalışıyordum. Halbuki, gerçekte ne çektiyse Cemal ağabeyim çekmiş, neler geldiyse onun başına gelmişti. Zira, ben bu dağ yolunun taşlı yokuşlarında, birdenbire, öyle-

sine takatten kesilmiştim ki, zavallı çocuk beni uzun bir müddet sırtında taşımak zorunda kalmıştı. Biraz düzlüğe çıkıp yürümek imkânını bulduğum vakit de onu; kâh, «susadım», kâh, «acıktım», kâh «sıkıştım» diye türlü türlü zahmetlere sokmuştum. Cemal ağabeyim ise henüz ergenlik çağına basmamış olmakla beraber benim bütün cefama bir olgun adam gibi katlanmasını biliyordu. Hattâ, dönüşte, bir defa Mevlevîhane yokuşunda, bir defa da bizim sokağa yakın bir yerde mahalle çocukları tarafından uğradığımız iki tecavüze tek başıma o karşı koymuş ve saldırganları dağıtıcaya kadar anasından emdiği süt burnundan gelmişti. Zaten, kısa pantolonlu bir tayfa kostümü içinde ve geniş kenarlı kurdelaşının uçları yandan sarkan bir panama şapkasıyla arapça lâflar söyliyerek Manisa'ya ayak bastığım ilk günden beri ben bizim mahallenin bütün çocuklarını kendi aleyhime kışkırtmış bulunuyordum. Bunlar, bana nerde rastgelelirse «şu gavura bak, şu gâvura bak!» naralarıyla kaynaşmağa başlıyorlar; yerden taşlar toplayarak üstüme atıyorlar veyahut hep bir ağızdan: «Araboğlu, Araboğlu, ayakları Şam'a doğru.» diye bir teranedir tutturuyorlardı.

Bunun içindir ki, annemle babamın ilk işi kendilerine bir hizmetçi bulmazdan önce bana bir lâla bulmak olmuştu. Bu, Manisa'da kabadayılığı ile ün almış İsmo denilen bir adamın oğlu ve aynı zamanda Mısır'dan beri bana dadılık eden Hediye isminde bir genç kızın üvey kardeşiydi. Cemal ağabeyimin mektepte bulunduğu saatlerde ben hep onunla gezmeğe çıkardım. Yaşça, boy bosça Cemal ağabeyimden pek farklı olmıyan bu delikanlının omuzlarını kabartıp kollarını sallaya sallaya öyle heybetli bir yürüyüşü vardı ki, küçük düşmanlarım onu uzaktan görür görmek tabana kuvvet her biri bir yana savuşup giderdi. O vakit, Manisa'nın bütün sokakları İsmo'nun oğluyla benim olurdu. Lâkin, nedendir iyi bilmiyorum, arkadaşlığımız çok uzun sürmedi. Ya bana pek kötü sözler öğrettiği için yahut da bacağıma bakmadan onu taklide yeltenişlerim üzerine, tam beni mektebe götürüp getirmeye başladığı ve lalalık, kavaslık derecelerinden kalfalık payesine yükseldiği bir sırada İsmo'nun oğlu yanımdan uzalaştırıldı, gitti. Nasıl! Nereye!

Her neyse ben şimdi sergüzeştimin bu kısmını şuracıkta bırakayım da tekrar dağ bahsine geçeyim:

Başka bir gün, beni kzkardeşimle birlikte oraya babam alıp götürmüştü. Pek neşeli, pek hoş bir hali vardı o gün beybambamızın. Ellerimizden tutarak tatlı tatlı konuşarak ve mutlaka hem kendisi dinlenmek, hem de bize soluk aldirmek için arada bir mola vererek, bizi o Allahın belâsı Arnavut kaldırımları üstünde, o incecik çirkef dereleri boyunca yavaş yavaş, rahat rahat yürütüp yokuşlardan yukarıya çıkarıyordu. Bu yokuşlar bizim evin bulunduğu noktadan itibaren şehrin son menzili Ulu Cami'ye kadar tırmanan iki sıra kerpiç duvarlar arasına sıkışmış birtakım dar ve yılankavi sokaklardı ki, bitmez tükenmez dönemeçleriyle, kıvrımlarıyla, doğru bir hat ölçüsüne göre on beş dakikadan fazla sürmemesi lâzım gelen bu dağ yolunu, bir gurbet yolu gibi uzatıyordu. Lâkin, o gün, ilk ve son defa olarak, babamın tatlı yoldaşlığı sayesinde ben bunun ne yorgunluğunu duymuş, ne azabını çekmiştim.

Aynı yaşta üç arkadaş gibi konuşa konuşa yürüyorduk. Babam bize geçtiğimiz sokakların adlarını söylüyordu. Bazı, bir evin duvarını, bazı bir türbenin parmaklığını göstererek burada falancalar oturur, şurada filân evliya yatar, diyor ve bu evliya ile o falancalara dair birtakım hikâyeler anlatıyordu. O susar gibi olunca ben soruyordum:

«— Ya burası ne?»

«— Mevlevîhane oğlum; Mevlevîhane! Bir cuma, seni getireyim de gör bak, içeride dervişler nasıl döner. Hem bir fırsatını bulursam Abdülhalim Çelebi'nin elini de öptürürüm sana. O, doğrudan doğruya Konya'daki Çelebinin veliahdıdır. Veliahd nedir bilir misin? Hanlı, Mısır'daki Hidiv gibi bir şey.»

Bu el öpme merasimi hemen olacaktıysa yüreğim ağzıma geldi. Gerçi, ben Mısır'da birçok prenslerin dizlerinde oturmuş ve birçok prenseslere yanağımı okşatmış, hattâ bu prenseslerden bir tanesiyle pek samimî münasebette bulunmuştum(!) ama, birkaç zamandan beri o yüksek çevrelerden eyepce aşağılara düşmüş olduğumdan mıdır nedir- şimdi, bu kadar büyük bir adamın huzuruna çıkmak ihtimali bile beni hayli ürkütü-

yordu. Bereket versin ki babam bu bahsi bırakıp birkaç adım ötede, bir yıkık binanın önünde durarak bize demişti ki:

«— Burası viran bir hamamdır. İçinde yaz kış, bir don bir gömlekle, yalınayak başı kabak bir adam oturur. Ona Deli Hamdi derler. Ama, nice akıllı geçinenlerden daha akıllıdır. Her sözünde bir hikmet vardır. Bu civarda karı olsun, erkek olsun, her kim ki başı sıkışır, ona danışmaya gelir.»

«— Çocuklar da gelir mi baba?»

Babam yüzüme bakarak hazin hazin gülümsemişti.

İşte, böylelikle Ulu Camiin önüne varmıştık. Burada, camiin avlusundan içeriye girip çok uzun bir müddet kaldığımızı hatırlıyorum. Zira, babam bize yol boyunca anlattığı hikâyelerinin en uzunununu, en tuhafını ve bence en güzelini burada söylemişti.

«— Bu cami pek eskiden bir kilise imiş; diye başlamıydı. Görüyor musunuz, ta orada yıkılan bir çan kulesinin yeri duruyor. Şu kocaman çatı binbir tane direk üstüne kurulmuştur. Bunun bir tarafından girip öbür tarafından çıkıncaya dek insanın beli iki büküm olur. Fakat, bu devri yüz defa yapabildiniz mi mutlaka her hacetiniz de yerine gelir. Çünkü, Manisa'yı fetheden İslâm ordusunun serdari gâvurların ovaya doğru kovalanışını buradan seyretmiştir. Şimdi size bizimkiler düşmanı nasıl kovalamışlar, onu anlatayım: Bir gece yarısı, herkes uykudayken dağın arka tarafından tırmanıp çıkan askerlerimiz sessizce gelmişler, o zaman kilise olan Ulu Camiin öte yanındaki tepeyi tutmuşlar. Niyetleri işi velveleye vermeksizin tepeden inme bir baskınla bütün gâvurları yataklarında kılıçtan geçirmekmiş. Ama ortalık o kadar karanlıkmiş ki, önlerini göremiyorlarmış. Nede- lim neyleyelim diye düşünürlerken bir de ne görsünler, ak sakallı bir Pîr, önüne bir sürü keçi katmış onlara doğru geliyor. Aksakallı Pîr yaklaşmış, ta yanlarına sokulmuş ve demiş ki: «Evlâtlarım, alın şu sırtımdaki torbayı. Çıkarın içinden şu çingiraklarla çıraları. Çingirakları keçilerin boyunlarına takın. Çıraları da uçlarından tutuşturup boynuzlarına bağlayın. Hepsini birden aşağıya doğru salıverin. Haydi, yolunuz aydın olsun!» Ak sakallı Pîr bunları söyliyerek sırta kadem basmış. Bizimkiler hemen bu evliyanın dediği gibi yapmışlar ve keçi sürülerini te-

peden aşağıya koyuvermişler. Öbür yandan ise, biraz sonra yüzlerce çingirak sesleri ile uyanıp yataklarından fırlayan gâvurlar karanlığın içinden alay alay birtakım meşâlelerin kasabaya doğru yaklaştığını da görünce neye uğradıklarını bilememişler; tabana kuvvet kaçmaya başlamışlar. Keçiler kovalar, bunlar kaçır. Nihayet, soluğu ovada aldıkları vakit bir yerde horozlar ötüp sabah olur. Bunların da akılları başlarına gelir ama, iş işten geçer. İşte o vakitten beri ovadaki bu yere, Horoz Köyü derler ve içinde hâlâ gâvurlar oturur.»

Babam, pek ziyade hoşuma giden bu masalı bana kelimesi kelimesine tam bu tabirlerle ve bu üslûpla mı anlatmıştı? Pek iyi bilmiyorum. Lâkin, çocukluğum boyunca, hattâ, daha büyük yaşlarımda bile aynı masalı birçok Manisalı'nın ağzından hep yukarıya naklettiğim tarzda dinlediğim için babamdan da ilk defa onu başka türlü dinlemiş olacağıma ihtimal veremiyorum. Zaten, bu kitabın başında size dememiş miydim ki -giyim ve kuşamdaki zerafeti müstesna- babamın herhangi bir orta halli Manisalıdan hiç farkı yoktu. Tıpkı onlar gibi konuşur, onlar gibi düşünür, onlar gibi yaşardı.

Evet, babamın hemşehrilerinden o kadar farkı yoktu ki, bize bu masalı söyledikten biraz sonra Ulu Camiin, yanibaşındaki bir evin önünde durarak, alışık bir tavırla kapısının ipini çekip başını içeriye uzatacak ve bizim mahalledeki komşu ziyaretçilerini göz önüne getiren bir lâûbalilikle:

«— Yıldız Dadı; hu, Yıldız Dadı!..» diye seslenecek; cevap alamayınca avlunun ortasına kadar yürüyerek haykıracaktı:

«— Neredesin be? Kuyuya mı düştün?»

Bir baskın yapar gibi paldır küldür evine girdiğimiz bu kadın gerçi, babaannem rahmetli Zahide Hanımın azatlılarından biriydi ama, babamla birlikte büyümüş, belki de «dadı» diye çağırıldığına göre, babamı elinde büyütmüştü. Lâkin, bu son tahmini oldukça zayıf buluyorum. Zira, benim de pek iyi tanıdığım bu Yıldız bacı -babamın dadı dediğine biz neden bilmiyorum, bacı derdik- bana babamdan daha genç görünürdü. Mavi gözlü, güler yüzlü bir çerkezcikti ve yalnız bu vasıflarındaki benzerliğinden dolayı değil bize gösterdiği aşırı şefkat bakımından da

bana üçüncü karısı Âfet ninemi hatırlatır ve onun bizim yanımızda bulunmadığı zamanlardaki hasretimi giderirdi.

ÂFET NİNEM

Bakınız, şimdi burada yine bir uzun parantez açmak ve bu dağ gezintisi hikâyesinden çok gerilere dönmek ihtiyacını duyuyorum. Ben size babamdan ve annemden evvel bu ninemden bahsedecektim. Zira, çocukluğumun en derin, en sürekli, en ihtiraslı sevgisini bana telkin eden bu üvey ninemdi. Sanırım ki, o da biricik evlâdı Nazif amcamı genç yaşında toprağa gömdüğü günden beri, bütün analık kalbini kendi has torunlarından ziyade bana bağlamıştı. Sende birkaç defa ta İzmir'den kalkıp Mısır'a kadar beni görmeye, beni okşamağa, beni bağrına basıp sevmeye gelirdi. Birçok çocuklar gibi geceleri ana koynunda yatıp uyuduğumu pek hatırlamıyorum. Fakat, ninem bizde bulunduğu zamanlar onun koynundan başka bir yerde yattığımı hiç bilmem. Aksi takdirde, gözüme uyku girmez, sabahlara kadar yatağın içinde kıvranır durur, yahut da hiçkır a hiçkır a ağlardım. Dadımın, annemin beni avutmak ve uyutmak için söyledikleri masallar, yaptıkları şaklabanlıklar hep boşa giderdi; bir türlü sükûn bulamazdım. Nitekim, bir defa, ninem hastalanmıştı da, beni annem yanına almak zorunda kalmıştı. Uzun bir müddet sızlanıp içimi çektikten sonra kendimi uyur gibi gösterip annemin dalmasını beklemişim ve o dalar dalmaz sessizce karyoladan aşağı inerek yalınayak, yarı çıplak, karanlık odalarla koridorlardan kaçıp geçerek zavallı ninemin kim bilir kaç hararet derecesiyle ısınmış hasta vücuduna sokulmanın yolunu bulmuşum.

Ona karşı gösterdiğim bu sevgi üstünlüğünün -ne diyorum?- bu düşkünlüğün, bu iptilânın, arasıra annemi gücendirir gibi olduğunu sezmekten ve vicdan azabına benzer bir ıstırap çektiğimi itiraf etmek isterim. Meselâ kendisini aldatıp kaçtığı gecenin ertesi, onu epeyce mahzun görmüş, gönlünü nasıl alayım diye çırpınıp durmuştum. Lâkin, biraz sonra tekrar ninemin

yanına gidince her şeyi unutmuştum. Gerçi, ben ninemi yalnız anneme keder vermek pahasına değil babamın öfkelerine rağmen de seviyordum. Hiç unutmam: Bir akşam Mısır'daki evimizin büyük sofasında oturuyorduk. Yemekten henüz kalkılmış, annemle babam kahvelerini içiyor. Kızkardeşim bebeğini uyutuyor. Ben de isteksiz isteksiz yeni bir oyuncağın ilk provalarını yapıyordum. Niçin isteksiz isteksiz diyeceksiniz. Çünkü, o gün ninem bizden ayrılmış, İzmir'e gitmişti. «Bizden ayrılmış» lâfı dile kolay. Bu ayrılış, benim feryatlarım, çığlıklarım ve ulumalarım yüzünden âdeta evden bir cenazenin çıkışı gibi bir şey olmuştu. Evet, ben o sırada öylesine bir bağırıp çağırmış, öylesine bir döğünüp ağlamıştım ki, Mısır'ın değme ağıtçıları bile sanırım, vaveylâlarında benimle yarışa girişemezlerdi. Hem, ben o Arap ağıtçıları gibi ellerine bahşişleri verilip de sus denilince susan cinsten de değildim. Annem başta, bütün ev halkı beni teskin etmek için ne yapmak mümkünse yapmışlardı. Bir sürü cazibeli vaitlerde bulunmuşlar, «ninen yarın dönecek» diye yalanlar uydurmuşlar, bir gün evvel alınıp saklanmış bir oyuncağı bana boş yere kabul ettirmeye çalışmışlardı. Fakat, ben ta babamın akşam karanlığı ile beraber evden içeri girdiği saate kadar bir türlü susmasını bilmemiştim. Hattâ, o geldikten sonra dahi yaslı halimi şöyle böyle gizleyebilmiş, yemeklere hemen hiç el sürmemiş, bana sorulan suallerin çoğunu cevapsız bırakmıştım ve işte, ancak şimdi, -o da kederim bir parça hafiflediği için değil- sırf babamın ters bir muamelesine uğramak korkusuyla demin yere fırlattığım yeni oyuncağımı elime alıp eğlenir görünüyordum. Lâkin, gözüm birdenbire ninemin boş kalan şiltesine ilişince kendi üzerindeki bütün kontrolümü kaybedip yeniden boşalıvermiştim. Bununla da kalmamıştım; oyuncağımı tekrar yere fırlatıp ninemin şiltesi üstüne kapanarak böğüre böğüre ağlamağa başlamıştım. Babam hiddetle yerinden kalkmış bana çıkışıyordu:

«— Olen, bu ettiğın rezalet nedir? Utanmıyor musun? O giden ne senin anan, ne benim anam. Seni dokuz ay karnında taşıyan kadın işte burada oturuyor.»

Sonra anneme dönerek ilâve ediyordu:

«— Hanım, birşey desene bu divaneye...»

Fakat, bütün bu sözler benim bir kulağımdan girip öbür kulağımdan çıkmaktaydı. O yer minderine, gûya ninemin bir parçasıymış gibi öyle bir yapışmışım ki, birkaç saniye sonra beni oradan babamın haşin pençeleri bile ayıramıyacaktı.

Ah, ne kadar da ninemin kokusu sinmişti bu mindere. O iâvanta çiçeğiyle beyaz sabun kokusu! Gerçi, annemin iç çamaşırları da böyle kokardı ama, birini çıkarıp öbürünü giydiği fistanlarının büzme büzme, kırma kırma, kat kat ipekli veya kadifeleri altından bunu hissetmek ne mümkündü? İşte, ben bu tatlı, bu sade, bu ninemin yüzü kadar temiz ve munis havayla kendimden geçmiş bir haldeyken babam beni bir küçük çıkın gibi kavrayıp annemin kucağına atmıştı. Ondan sonra ne olmuştu, artık bilmiyorum. Lâkin, pek iyi hatırlarım ki, küçücük vücudum, on iki on üç yaşına kadar, hep bu aralıklı hasret ve ayrılık nöbetleriyle sarsılıp durmuştur.

DAĞDAN MEVLEVI TEKKESİNE

Nitekim, babamla dağ gezintisine çıktığımız gün, yüzü ninemin yüzüne pek benzeyen Yıldız bacım, nihayet, avlunun bir köşesindeki mutbağından çıkarak bize doğru gelince üç aydır hasretini çektiğim ninemi görmüş gibi olarak hemen üstüne atılmışım. O, bir yandan başımı, omuzlarımı okşuyor, öbür yandan babama:

«— Buyurun küçük bey; ne iyi ettiniz de geldiniz.» diyordu.

Yıldız bacımın ve daha birkaç kapı yoldaşının babama, «Küçük Bey!» diye hitab edişleri beni kâh hayrete düşürür, kâh güdürürdü. Fakat, babam, kır düşmüş sakalına rağmen, onlar tarafından böyle çağrılmayı pek tabii bulurdu. Hattâ, bu sefer, küçük bey sözünün ne kadar yerinde olduğunu ispat etmek ister gibi bir takım haşarı oğlan tavırları almaktan çekinmedi:

«— Biz oturmağa gelmedik; dedi, senden fındık fıstık istemeğe geldik. Yassıkaya'da atıştırıp keyfedeceğiz.»

Ve Yıldız bacım, birkaç avuç kuru yemişle ceblerinizi doldurur doldurmaz, ona teşekkür etmeye, hattâ belki de Allahı anımladık demeye lüzum görmeden bizi alıp kıs kıs gülererek evin kapısından dışarıya çıktı. Yolda: «İşimiz iş, gayri hincik...» diyordu. Onda âdeta bir bayram çocuğu hali vardı. Yassıkaya'ya vardığımız zaman redingotunun arka cebinden bir küçük şişe çıkardı ve bunu kaynağın «buz gibi mübarek!» diye vasıflandırdığı suyu içine yerleştirdikten sonra, kar gibi beyaz bir mendili taşa sererek üstüne çöküp oturdu.

Hey gidi dünya hey! Özbekiye Bahçesi'ndeki babam nerede, bu babam neredeydi? Kızkardeşimle ben henüz böyle yerlerde oturup kalkmağa alışkın olmadığımızdan mıdır nedir, şaşkın şaşkın bakınarak ayakta duruyorduk. Babam:

«— Oturun siz de... yorulmadınız mı? Ben çok yorulдум.» dedi ve fesini çıkarıp başka bir mendille alnının terini sildi. Sonra aynı mendili üç köşeleme katlayarak boynu ile koialı yakaşının arasına sıkıştırdı ve bir cigara yaktı. Biz, hâlâ ne yapacağımızı bilmiyerek kayanın öte yanında duruyorduk. Babam, bir müddet dalgın dalgın uzaklara baktıktan sonra:

«— Yersenize cebinizdekilerden.» dedi.

Bunlar, henüz büsbütün kurumamış çağla bademleriydi ve iki kat kabuk içinde bulunduklarından dişle kırılmaları epeyce güçtü. Ne kadar uğraşımsa beceremedim. Ablama gelince o, bu tecrübeye bile kalkışmadı. Zaten, pek boğazsız bir kızdı. Ona sofrada beş on lokma yemek yedirebilmek için sabah akşam annemle babamın çekmediği zahmet kalmazdı.

Babam, bize tekrar seslendi:

«— Hele getirin onları bana; size kırıvereyim.» Ve yerden aldığı bir taşla oturduğu küçük kaya parçasının üstünde bademlerimizi birer birer kırıp yarı ezik, yarı ıslak bir halde avuçlarına doldurdu. Sonra, yavaşça kaynağa doğru eğildi, biraz evvel oraya koyduğu şişeyi aldı ve pantolonunun cebinden bir küçük kadeh çıkararak şişenin içindeki keskin kokulu suyla yarıya kadar doldurdu. Fakat, benim dikkatim, o anda, büsbütün

başka bir hâdiseye saplanmıştı: Yassıkaya'nın önünden geçen patikanın bulunduğu noktadan kırk elli adım ötesindeki dönemecinden, birdenbire, üç acaip kıyafetli adam zuhur edivermişti. Bir tanesi önden, ikisi arkadan yürüyerek yavaş yavaş bize doğru ilerliyordı. Yalnız kıyafetlerinde değil tavır ve edalarında da görülmemiş bir başkalık sezdiğim bu üç adamın, şu ıssız dağ başında, yerin dibinden fırlamışçasına, böyle ansızın karşımıza çıkışı bana pek acaip bir şey gibi göründüğünden midir, yoksa o sırada yaşına başına yakıştırmadığım bazı hareketlerde bulunan babamı ikaz etmek lüzumunu duyduğumdan mıdır nedir, hemen ona seslenmiştim:

«— Beybaba, beybaba; bir şeyler geliyor!»

Babam bir elinde şişe, bir elinde kadeh başını benim işaret ettiğim tarafa çevirince öyle bir telâşla toparlanıp kalktı ki, ben, bu sefer, bir düşman hücumuna uğradığımızı zannederek olduğum yerde dona kalmışım. O üç adam bize yaklaştıkça yaklaşıyordu. Birkaç adım önden yürüyen önümüze kadar varmıştı. Bunun sırtında öbürleri gibi bir uzun cübbe, başında bir uzun külâh vardı ve uzaktan tıpkı öbürleri gibi görünüyordu ama, yakına gelince kendisini onlardan ayıran bazı vasıflar gözüme çarpar gibi olmuştu. Evvelâ, bu arkasındaki iki adamdan çok daha genç ve daha sevimliydi. Havaî mavi gözlük camlarının arkasından insana tatlı tatlı bakan iri, kara gözleri vardı, sakalı tıpkı babamın sakalı gibi kısa ve itinalıydı. Sonra, giydiği cübbe o kadar hafif, ince bir kumaştandı ki, buna şimdi ya sof veya ipek diyebilirim. Külâhının etrafını da diğer iki kişinin külâhlarından bulunmayan koyu renkli, dilim dilim bir sarıkla sarmış ve bunun bir ucunu beni hayran eden bir zarafetle omuzundan aşağıya sarkıtmıştı.

Babamı görünce gülümseyerek selâm verdi ve bize yaklaşıp yanaklarımızı okşadı. Babam, şişeyi tutan elini arkasına götürmüş, kayanın önünde bir nöbetçi asker gibi dimdik duruyordu. Mavi gözlüklü adam, halden anlamıştı sanırım; -çünkü sonradan işittiğime göre o da zevk ve sefanın her çeşidine düşküdü- babama, yarence gülerек:

«— Rahatsız olmayın beyefendi; rahatsız olmayın.» dedi

ve yürüdü, gitti.

O gitti ama, babam bir türlü kendine gelememişti. Hâlâ bir eli arkasında ayakta duruyordu. Tıpkı, kendisini Özbekiye Bahçesinin mağarasında bir fellâh kadınla başbaşa yakaladığım andaki gibi bir utanç ve şaşkınlık içindeydi. Neden sonra, bize dönüp dedi ki:

«— İşte, bu zat demin önünden geçtiğimiz Mevlevihanenin postnîşini Abdülhalim Çelebidir.»

Ben de, zâten, bundan aşağı birine ihtimal vermemiştim.

«— Ya arkasından yürüyenler kimlerdi?» diye sordum.

«— Onlar dervişleri, dedi. Artık dedelik mertebesine erişmiş dervişler...!»

Ve bunun üzerine, benim yüreğimi bir «Mevlâna dergâhında derviş olmak» sevdasıdır sarmıştı. Bu seveda ile en az birkaç yıl yanıp tutuşacaktım. Hele cumalardan bir cuma, beni ilk defa olarak «Sema' Âyini» ne götördükleri zaman aklım büsbütün yerinden oynamış, evimizin taban tahtaları üstünde, saatlerce, yalınayak fırıl fırıl dönmeye başlamıştım. Artık Manisa'ya geldiğimizden beri merak sardığım oyunlarla oyuncakların hepsi gözümünden düşmüştü. Ne uçurtma uçuruyor, ne topaç çeviriyor, ne bilya tokuşturuyor, ne kaydırak kaydırıyor, ne de sokak kapısının kol demirinde cambazlık ediyordum. Gecelik entarime bir kalın kuşak sararak ve bu entarinin eteklerini bir tennure'nin etekleri gibi açıp dalgalandırmağa çalışarak durmadan dönüyor, dönüyor, dönüyordum. Sonra, o dervişlerde gördüğüm uslûp üzere, devranımı perde perde yavaşlatarak, kollarımı göğsüm üstünde kavuşturuyor, odanın bir kenarına çekilip diz çöküyor ve gövdeyi öne doğru eğerek çilekeşlerden birinin o bürüm-cükten daha hafif, daha ince kolsuz cübbeyi sırtıma koymasını bekliyordum. Bu âyinin en küçük teferruatı zihnimin içine öylesine nakşolmuştu ki, tek başıma taklidini yaparken hiç bir hataya düşmediğime yemin edebilirim.

Lâkin, bunun taklidi imkânsız birçok tarafları daha vardı. Meselâ Çelebi Efendinin Sema' başlamadan evvel postundan kalkarak yavaş, yavaş, nazlı nazlı Semâhanenin ortasına doğru yürüyüşü; bu esnada bir halka teşkil edip oturan dervişlerin

hep birden selâma duruşları; sonra, birbirlerine boyun kırarak Meydanı çepeçevre dolaşıp dolanmaları ve Çelebi, orta yerde söylediği güzel sözleri bitirip de tekrar makamına döndüğü vakit, yine hep birden, kollarını havaya kaldırarak dönmeye başlayışları bana insan kudretinin üstünde birtakım hareketler gibi geliyordu. Hele, bu hareketlerde, her dervişin kendine mahsus bir tavır ve eda takınışını; kiminin, boynunu yana büküp başını koluna dayayışını; kiminin, yüzünü tavana doğru çevirip havaya bakışını; birinin, ellerini dua eder gibi yukarılara açışını; öbürünün, dalından kopmak üzere olan birer lâle gibi aşağıya sarkışını, hâlâ şimdi bile herhangi bir «mistik balet» artistinin başaramıyacağı kadar yüksek bir sanat işi telâkki etmekteyim.

Ya o tennureler! O tennurelerin elvan elvan renkleri ve bu renklerin göz alıcı, baş döndürücü kasırgası... Bütün bunlar arasına Matrip'dan gelen ney, tanbur ve kudüm seslerini ilâve etmem lâzım gelir. Gerçi ben, küçük yaşımdan beri, Frenklerin «Oreille musicale» dedikleri hassadan mahrumumdur ama, bilmem neden, bilmem nasıl o seslerin üstümdeki tesirini ben şimdi -eski tarz bir lirizme düşmek korkusunu bile hiçe sayarak- ancak «semavî» kelimesiyle ifade edebilirim. Bu neyler, bu tanburlar, bu kudümler çalmaya başlayınca sanki gözlerim üstünden bir perde kalkar, sanki, beş duyguma bir duygu daha katılır ve bu âlemler benim aramda büsbütün başka bir anlaşma ve kaynaşma hasıl olurdu. Hayran hayran seyretmekte bulunduğum pembe, beyaz, mor ve yeşil tennureli dervişler, ki bana, kâh esrarlı bir bahçenin cilalanmış, insan şekline girmiş kocaman kocaman, salkım salkım çiçekleri; kâh yerlerde serilip dalgalanan bir gökkuşağı gibi gözüküyordu ve böyle gözüksükleri için de benden erişilmeyecek kadar uzaktaydılar. İşte, Matriptan gelen sesler, beni, bir rüzgâr gibi alıp bunların arasına atar, beni bunlarla haşır neşir ederdi. Neden böyle elvan elvan giyinmişler, neden böyle dönüp dururlar? Bu, kollarını havaya kaldırışları, bu boyunlarını sağa veya sola büküşleri, bu yukarılara doğruru bakışları nedendir? O vakit anlar gibi olurum ve o vakit postunun önünde durup kimseye belli etmeden etrafı süzen Çelebi Efendinin gözlerinden sanki bir ışık tâ bana kadar erişip

içerime tatlı bir aydınlık serperdi. Kaç defa, ben, bu ışığın içerime varmasıyla derunî dünyamın henüz işlenmemiş topraklarında mucizeli bir yeşerme ve filizlenmenin başgösterdiğini hissetmişimdir. Kaç defa, bence o zamana kadar meçhul bir takım duygular, teessürler, sevgiler, emeller, iştihâklar (evimizdeki küçük avlunun saksılarında her akşam seyrettiğimiz ve adlarına ezan çiçeği dediğimiz gecesevaları gibi) ruhumun bahçesinde birbiri ardısıra veya hep birden açılıp serpilivermişlerdi.

Bundan dolayıdır ki, ben de sanki her dakika yaşıma bir yaş daha katılıyormuşçasına baş döndürücü bir sür'atle erişip erginleşmeye başladım. Kendimi şimdiden genç adamlara mahsus her türlü hareketi yapmağa, her türlü maceraya atılmağa hazır bulurdum. Hele, gidip şu dervişlerin safında yer almak veya beyaz postunun üstünde Çelebi Efendi ile yanyana oturmak bana bir çocuk oyunu kadar kolay gelirdi.

Lâkin, ne yazık ki, bu halet çok uzun sürmezdi. Ney ve tanbur susup da Semaî sona sona erince yaralı bir kuş gibi tekrar toprağa düşerdim. Beni alıp götürürlerdi ve çocukluk denilen o kasvet, o aciz kafesinin içine sokarlardı. Ben artık orada çırpına çırpına durayım; hayat, her günlük hayat, hele bizim her günlük hayatımız, babamın gittikçe sıklaşan krizleri, annemin gittikçe artan mihnetleri arasında birbirinden tatsız, birbirinden uğursuz, birbirinden gamlı saatleriyle ağır ağır, dalga dalga akardı.

İLK KİRA EVİNDE

Hulûsi Beyin evinde ya birkaç hafta, ya birkaç ay misafir kaldıktan sonra, hemen bunun bitişiğinde ve yine Hulûsi Bey'e ait kocaman bir eve kiracı olarak girip yerleşmiştik. Ben burada, Mısır'dan getirdiğimiz o her biri bir dost çehresi kadar munis bazı eşya parçalarına kavuştuğumdan mı, yoksa bütün çocuk-

lar gibi değışikliğı sevdiğimden mi nedir, ilk zamanlar yeni evimizin her tarafıyla ayrı ayrı ünsiyet peyda etmek için burnumu her köşe ve bucağına sokmaktan kendimi alamıyor ve işin en tuhafı bu köşe ve bucaklarda, her gün, beni kâh hayrete, kâh sevince, kâh tecessüse, kâh korkuya düşüren birtakım keşifler yapmak imkânını buluyordum. Meselâ, sokak kapısının yanısında yeri taş düşeli, daima boş ve loş duran bir küçük oda vardı ki, burada bir zamanlar kimin oturduğunu ve şimdi kimin oturacağını tahmin edemiyordum ve her önünden geçişimde, asıl avluya açılır bir tahtaboşun kapısını itmezden evvel, mutlaka bir kere, ayaklarımın ucunda yükselerek onun demir parmaklıklı penceresinden içeriye kuşkulu bir göz atıyordum. Meselâ, binanın dış tarafından evin ikinci katına uzanan bir tahta merdiven vardı ki, bunun neye yaradığını bir türlü anıyamıyordum. Çünkü, hiç kimsenin oradan çıkıp indiğini ve sahanlığındaki tek kanatlı kapının bir defa açılıp kapandığını görmemiştim. Meselâ, evin bir ucunda bir fırın, öbür ucunda bir külhan vardı ki, ben-ce tıpkı bu merdiven gibi lüzumsuzdu ve elimde bir değnekle bunların soğuk küllerini karıştırırken içlerinde, bir vakitler ekmek pişirildiğine veya hamam ısıtıldığına delâlet eder emarelerden büsbütün başka şeyler bulup çıkarıyordum: Bir at nalı, bir aşık kemiğı veya bir pabuç eskisi... Hattâ bir defa, bu kül yığınlarının altında dört ayaklı bir mahlûk mumyası bulup çıkarmışım da bunun ne olduğunu anlayan olmamıştı. Kimi tavşan, kimi kedi demişti.

Bu evin içerisi de benim için birçok sürprizlerle doluydu. Bir odaya giriyordum; yerli dolapların en küçük görünenlerinden birinin kapısını aralıyordum ve bakıyordum: Geniş, aydınlık bir ayakyolu! Öbür yana dönüyor, kocaman bir yüklüğün kapısını açıyordum. Bir de ne görüyordum: Daracık, kapkaranlık delik gibi bir yer. Burasını yaramaz çocukların kapatıldığı bir ceza hücresi sandığım için ürkek geri çekiliyordum. Zira, evin başka bir tarafında iç içe odalardan geçilerek gidilen çifte kurnalı, çifte kubbeli mermerden koskoca bir hamam dururken neden böyle bir delikte yıkanılabileceğini aklım almıyordu. Hoş, o hamam da bu evde pek hoşuma giden bir yer değildi ya! Bir kere, her

nasılsa oraya dalmış, fakat, nereden geldiğini bilmediğim bir-takım seslerin dalga dalga uğuldayan yankıları ile karşılaşarak öyle bir panik halinde geriye dönmüştüm ki, bunun bitişiğindeki karanlık odadan dışarıya koşarken ayağım sürçülüp yuvarlanmışım. Bu yuvarlanıştan, gerçi, hiç bir yanıma incinmemişti ama, ninemin hamamlara dair söylediği bir sözü hatırlayarak dehşetten yüreğim âdeta duracak gibi olmuştu. Ninem, «Akşam saatlerinde hamamlar tekin değildir. İnsanı şeytan çarpar.» demişti. İşte, ben bu sözü dinlememiş, hamama tam bir akşam saatin de girmiş ve mutlaka bir şeytanın hismine uğramışım. Ne annemin tatlı tesellileri, ne babamın sert müdahaleleri zihnime saplanan bu korkunç kanaati söküp atamıyor ve, «Beni şeytan çarptı,» feryatlarıyla tir tir titreyip duruyordum.

Bu hâdisenin üzerinden çok zaman geçmiyecektir ki, o karanlık hamam odasının eşiğinden bana bir acaip hayalet görünecektir: Bir akşam vakti, mektepten henüz dönmüş, bu odanın bitişiğindeki yemek odamızın bir minderi üstünde tek başıma büzülmüş oturuyordum. Mevsim kış olduğundan -zira, oturduğum minderin biraz ötesinde içerisi kıpkırmızı ateşle dolu bir mangal durduğunu hatırlıyorum- ortalık erkenden kararmağa başlamış ve benim içime de, arasıra bir sıtma nöbeti gibi tutulup durduğum, derin hüznlerden biri çökmüştü. Bundan başka, kendimi vücutça da pek iyi hissetmiyordum. Çünkü, o günlerde yedi yaş dişlerimi çıkarmanın verdiği bir ağız rahatsızlığından mustariptim ve biraz sonra, annemi telâşa düşürmeden, babamı öfkelenlendirmeden, sofraya oturmak mecburiyetinden kurtulmanın ve bulunduğum yerde kıvrılıp yatmanın bir kolayını arıyordum.

İşte, tam bu sırada, karşımdaki karanlık odanın kapısı yavaş yavaş aralandı; siyah iki el dışarıya doğru uzandı; çekildi; yine uzandı ve bir müddet kapı kanatlarının kenarlarını okşarcasına yokladıktan sonra bu kanatlardan birini ta ardına kadar itti ve bir ihtiyar zenci kadına yol açtı. Bu kadın, elleri dalma öne doğru uzanmış, adım adım ilerliyordu. Dehşetten donakalmışım. Gerçi, ben siyah derililerden korkar çocuklardan değildir. Zira, Mısır'daki evimizde kahve renkli habeshinden

kapkara Berberisine kadar bu cins insanların her çeşidine alışmış bulunuyordum. Hattâ, bunlar arasında Sudanlı İslamla Kongolu veya Tanganikalı dadım gibi candan sevdiğim kimselerde vardı ve şu hadiselerin olduğu tarihlerde ailemizin emektar Arap halayıklarından biri de bize aşçılık etmekteydi. Bundan başka ben de doğduğum yer itibarıyla yarı Afrikalı sayılabilirdim.

Şu halde, bu ihtiyar zenci kadında beni dehşete düşüren şey derisinin siyahlığı olamazdı. Ben ondan evvelâ tekin olmadığına kanaat getirdiğim bir yerden zuhur ettiği için, sonra da, kapıyı bu kadar esrarlı el ve kol hareketleriyle açış tarzından ve odanın ortasına doğru bir gölge sessizliğiyle yürüyüşünden dolayı korkmuştum, bütün bunlar da olmasa, nihayet şu vardı ki, bizim evimizde hiç görmediğim, tanımadığım bir insan birdenbire karşıma çıkmış bulunuyordu. Böylesine bir beklemedik karşılaşma, yalnız bencileyin bir zavallı çocuğu değil büyük yaşta herhangi bir kimseyi de ürkütebilirdi. Hele, size dersem ki, bu hayalet, oturduğum mindere bir parça daha yaklaşıncaya iki yuvarlak buzlu cam parçasını andıran gözlerini donuk ve acayip bir bakışla benim üzerime dikmişti. O vakit, böyle bir şeyin hayalinizde resimlenmesi bile tüylerinizi ürpertmeye kâfi gelir değil mi? Ben, doğrudan doğruya bu gözlerin hedefini teşkil ettiğim için pek tabii olarak yalnız tüylerimin ürpermesiyle kalmamıştım ve avazım çıktığı kadar bağırmağa başlamıştım. Bunun üzerine korkmak sırası hayalete düşüyüdü sanırım. Zira, onun, birkaç adım geri çekildikten sonra dizlerinin bağı çözülmüş gibi yere çöktüğünü görmüştüm. Ben bunu fırsat bilerek yirmden fırladım ve aramızdaki mangalın üstünden atlayıp soluğu oda kapısında aldım. Lâkin, tam kapıyı açıp çıkmak üzereyken durakaldım. Arkamdan bir ses, kısık, fakat sıcağı bir ses, çetrefil bir zenci şivesiyle bana şöyle diyordu:

«— Korktun mu benden? neden korktun yavrum? ben babanın dadısı Lefter değil miyim?»

Fakat, ben bu sözlerle hiç kulak asmamıştım. İçimden: «Bütün cadılar, demiştim, küçük çocukları Dev-analarına kapıp götürmek için böyle tatlı diller dökerler.» ve soluğu yukarı katta, gene babama ait bir işle meşgul bulunan annemin yanında

almıştım.

O, bana anlattı: Meğer, Dev-anasının emrinde bir cadı sandığım bu ak gözlü, kara yüzlü hayalet gerçekten babamın dadısı Lefter bacı imiş. Son yıllarda uğradığı bir göz hastalığı yüzünden kör olan bu kimsesiz kadıncağz, bir gün önce babam, eski mahallesinden geçerken, sokakta duvarlara tutunarak yürür görmüş ve bu hal o kadar içine dokunmuş ki, bu sabah onu evinden alp hemen bize getirmiş ve zaten boş duran o hamam odasına yerleştirmiş.

Lâkin, ben, hakikatin tam ifadesi olan bu sözlere bir müddet daha zor inanacaktım. Türlü masallar ve hurafelerle çığırından çıkmış muhayyelem beni şeytan çarpan bir odada yatıp kalktığı ve sabah akşam elini yüzünü yıkamak ve aptest almak üzere hamama girip çıkabildiği için Lefter bacıda -ninemin tabirine göre- «iyi saatte olsunlar» la bir yakınlık bulmakta devam edecektim. Bundan dolayıdır ki, bütün eski adamlarımız arasında bize en çok bağlı olduğunu ve hele babamın üstüne bir ana şefkatiyle titrediğini bilmeme rağmen -Lefter bacı babama sevgisini onun arkasından bir ay sonra ölmekle de ispat etmişti- bu kadıncağıza bir türlü ısınamamış, hiç de yaramaz ve muzip bir çocuk olmamakla beraber ona bazı kötü oyunlar oynamaktan çekinmemişimdir.

HAKKI AMCAM

Hattâ, pek iyi hatırlarım, bir ara İstanbul'dan bize misafir gelmiş olan haşarılığı ile meşhur genç bir akrabam onun aklını yerinden oynatacak bir korkutmaca tertibetmişti de ben buna yalnız kıs kıs gülmekle kalmamış, o yaptığı işte kendisine yardım etmeye bile kalkışmışım.

Bu, evde kimsenin bulunmadığı bir gündü. Hakkı amcam -akraba dediğim o genç adam babamın ana ayrı kardeşiydi - bana «Haydi gel, şu arap karısına bir oyun oynyalım» demiş ve sessiz, aksak adımlarla Lefter bacının bana ilk defa görüldüğü

odaya girmiş, birtakım eşyaları yerlerinden oynatıp sürüklemeye, minder ve yastık gibi şeyleri pat küt birbirinin üstüne yığmağa başlamıştı. Hakkı amcam, bu hareketleriyle eve hırsızlar girmiş olduğu hissini vermek istiyordu. Nitekim, bitişikteki odasında namazını kılmakta olan ve evde kimsenin bulunmadığını bilen zavallı Lefter bacı bu acayip gürültüleri işitince hemen bir soygun vak'asına hükmetmiş olacak ki, namazını bozarak başını aralık kapıdan bize doğru uzatmış: «Kim dir o? Kimdir o?» diye bağııyordu. Hakkı amcam durdu ve parmağını dudağına götürerek bana sus işaretini verdi. Odanın içinde birdenbire hasıl olan bu sessizlik Lefter dadıyı büsbütün telâşa düşürmüştü. Korkudan âdeta kül rengine giren yanakları tır tır titriyordu. Ak gözleri yuvalarından dışarıya uğrayacakmışçasına bir süratle iki yuvarlak balgamtaşı gibi fırl fırl dönüyordu. Birkaç kere avazı çıktığı kadar: «Yetişin, yetişin!» diye haykırdı ve başını geriye çevirip kapısını sımsıkı kapadı. Can havliyle kapının arkasına bazı şeyler yığmaya çabaladığı hissediliyordu. Amcamla ben birbirimize bakarak gülüşüyorduk.

Bu Hakkı amcam pek garip bir adamdı zaten... Sözde babamın küçük kardeşiydi ama, bu evde herhangi bir yedi kat yabancıdan farkı yoktu. Bir kerecik olsun ne sofrada bizimle yemek yediğini, ne ailece toplanıp oturduğumuz bir odada aramızda yer aldığını görmüştüm. Eve ne vakit gelip gider? Nerede oturur kalkar? Nerede yatar uyur? Onu da bilmezdim. Kendisiyle kâh bir kapı arasında, kâh bir merdiven başında, kâh mutbak taraflarında bir yerde karşılaştığım olurdu. Fakat, durup konuşmazdık. O, hemen yanımdan sıvışırdı. Genç amcamı, bir kaç defa da, mektep dönüşü sokak kapısına sırtını dayamış ortadan akan çirkef suyunu dalgın dalgın seyrederken bulmuştum. Beni görür görmez dudaklarında hafif bir tebessüm belirmiş, beni okşayacakmış gibi bir jest yapmış, sonra vazgeçmiş «Dur sana kapıyı açivereyim. Boyun ipe yetişmez.» demekle kalmıştı.

Hakkı amcamın bize İstanbul'dan ne zaman geldiğini de pek iyi hatırlamam. Hulûsi Beylerdeki misafirlikten bu eve taşındığımız sıralarda birdenbire karşımıza çıkıverdiğini zannediyorum. Onu ilk defa gördüğüm vakit mavi mavi gözleri, incecik sarı bı-

yıkları, uzun narin endamı ve kenarları yeşil şeritli asker esvabıyla ne kadar hoşuma gitmişti! Hele, ayak sesini duyurmaksızın öyle bir süzülüp akar gibi yürüyüşü vardı ki, taklit edebilmek için günlerce uğraşıp durmuştum. Hakkı amcam bu narinliği ve bu seyyalliğiyle beraber bir dev kadar kuvvetliydi de. Bu kuvvetinin ilk delillerini o bize, buraya taşınırlarken bazı ağır mobilyaların avludaki kasalarından çıkarılıp içerideki sofalara, odalara götürülmesine uğraşıldığı esnada göstermişti. Önce bu işlerde bizim gibi bir kenardan seyirci duran Hakkı amcam, birdenbire sırtından ceketini atarak ve kollarını sıvayarak meydana atılmış, üç dört kişinin bir araya gelip yerinden bile kımıldatmadığı Ampir konsolları, aynalı esvap dolaplarını ve pirinç karyola direklerini öyle bir kolaylıkla kaldırıp, taşımağa, her birini yerli yerine öyle bir el çabukluğuyla koyup bırakmağa başlamıştı ki, hepimizin parmağı ağzında kalmıştı. Hele, sıra ayakları tunç kakmalı bir kocaman mermer masaya gelince herkes ya masa, ya Hakkı amca bir kazaya uğrayacak diye birbirine girmişti. Adamlarımız: «Aman etme, Hakkı bey! Dur, bir yanından da biz tutalım» diyerek yardımına koşmak istiyorlardı. Fakat dinleyen kim? Hakkı amcam sırtındaki heybetli yükü ile ağır ağır yürüyerek avluyu geçmiş, taşlığın merdivenlerinden çıkmış ve masayı evvelâ iki ayağından taban tahtalarına dayayarak sonra dört ayağı üstünde sofanın tam orta yerine konduruvermişti.

Ben böyle bir amcaya malik olmaktan çok iftihar duyacaktım ve ondan bu kuvvetinin sırrını öğrenmeye çalışacaktım. Lâkin, ne yazık ki, evimizin havasında dolaşan ve Hakkı amcamın peşini bırakmayan, mahiyetini tayin edemediğim bir kara bulut herkesle olduğu gibi benimle onun arasına da girmiş bulunuyordu. Bu bulutun arkasından annemin ona, sanki yüzünü iyi seçemiyormuşçasına bir bulanık bakışı vardı. Öbür ev halkı ve hattâ bizi sık sık ziyarete gelenler, ne kadar yakınından geçseler o nu hiç görmüyor gibiydiler. Hizmetçiden bir bardak su, aşçıdan bir lokma yiyecek mi istedi, bunun kendisine verilmesi büyük bir zahmet teşkil ediyordu. Hakkı amcam, hele babamla karşı karşıya gelmeyedursun. O kara bulut hemen öyle bir şimşeklenir, öyle bir gök gürültüsü çıkarmağa başlardı

ki, kulağını tıkayan tıkayana, köşe bucak saklanan saklanana... Hattâ çok defa Hakkı amcamın kendisi dahi kaçır gider ve günlerce evin semtine uğramazdı.

Babam küçük kardeşine neden o kadar şiddetle çıkışırdı? Onu neden birbirinden ağır sözlerle azarlardı? Bazen de kendi sakat haline bakmayıp neden onun üstüne doğru yürürdü? Ve Hakkı amcam sıvışıp kaçtıktan sonra neden hafakanlarla boğuluyormuşçasına bir minderin üstüne yığılıp kalırdı? Pek iyi anlayamıyordum. Bunu anlayabilmek için birçok yılların geçmesi ve Hakkı amcama dair birçok şeyler işitemem lâzım gelecektir. Yalnız, o vakitler, iki kardeş arasındaki bu fırtınalı karşılaşmaların birinde babamın feveranlı sesiyle -zaten öbürünün hiç sesi çıkmazdı ki- kulağıma çarpan bazı sözlerden Hakkı amcamın İstanbul'a dönmek zorunda olduğu halde bir türlü dönmek istemediği kanaatine varır gibi olmuştum. Babam şöyle bağıırıyordu:

«— Daha ne zamana kadar ayak sürteceksin, be hey ser-seri? İznin biteli üç ay oluyor. Hâlâ buralarda başıboş dolaşır durursun. Seni mektebe verdim, olmadı. Yanıma alıp hususî dersler verdirerek okuyup yazdırmağa çalıştım, olmadı. Döğdüm olmadı, söğdüm olmadı. Nihayet, seni asker ocağına verdim. Orada da emir dinlemezsin, nizam dinlemezsin. Benim hatırım olmasa şimdiye kadar seni çoktan kurşuna dizerlerdi. Çünkü sen bir asker kaçağısın; anladın mı? Bir asker kaçağı. Hemen defolup gitmezsen, vallahi, Müşür Paşaya yazacağım, kanunun emri neyse yerine getirin diyeceğim. O vakit aklın başına gelecek ama, iş işten geçmiş olacak. Seni buradan ellerine kelepçe ayaklarına zincir vurup öyle götürcekler. Zindanlarda çürüyeceksin ömrünün sonuna kadar...»

Babam bu tehdidini gerçekten yerine getirdi mi, getirmedi mi? Bilmiyorum. Yalnız, pek iyi bildiğim bir şey varsa -zira gözümle görmüştüm- o da, günün birinde, ev halkının «kanun» adını verdiği, boynunda sarı plâka asılı, pos bıyıklı bir zabitle tüfek omuzda bir sakallı neferin kapımıza dayanıp Hakkı amcamı, o kuvvetine hayran olduğum adamı miskin bir mektep çocuğu gibi yakapaça alıp götürdükleridir. Nereye. Hiç kimse sormağa

bile lüzum görmedi. Bununla beraber Hakkı amcamın bu şekilde çıkıp gidişinden de kimse memnun görünmüyordu. Annem, bermutad, işi merasim tarafından alıyordu:

«— Polisler kapımıza dayandı. İtibarımız beş paralık oldu. Şimdi biz konu komşunun yüzüne nasıl bakacağız?» diyordu.

Benim için de bu çok heyecan verici bir hâdise olmuştu doğrusu. O günden beri, hâlâ kanun kelimesini duyunca gözüm önüne hep o boynunda sarı plâka asılı, pos bıyıklı zabitle yanındaki sakallı nefer gelir ve elim ayağım kesilir.

BABAMIN HASTALIĞI

Ya babama ne demeli? O ki bunun olacağını önceden bilen ve belki de bunu kurcalayan adamdı. Sıhhatı öyle bir bozuldu, öyle bir çökmeye başladı ve krizleri öyle bir sıklaştı ki, ne yapacağımızı şaşırıp kaldıktı. Artık sokağa hiç çıkmıyor, çıkmak istese dahi bir yerde düşüp kalıverir diye annem bırakmıyordu ve yarı gündüzlük yarı gecelik haliyle evin içinde bir somnambül* gibi dolaşıyordu. Zaten, son zamanlarda, ne görececek bellibaşlı bir işi, ne de hoş beş edecek bir ahababı kalmadığından dışarıyla bütün alâkası kendiliğinden kesilmişti ya. Onu bazen çarşıda, bir çaycı Acemin dükkânında tek başına otururken, birkaç defa da eski ahabaplarından Tuzcu Mehmet Efendinin yazıhanesine girip çıkarken görmüştüm. O, zannedersem, ayda bir kere de Karaosman Vakıflarından birine ait bir kira bedelini almak için şehrin tâ öbür ucunda, eski hükûmet konağının karşısında bir hana gider gelirdi. Bu yarı itikâf hayatında, onun tek eğlencesi, bazı geceler, kâh ev sahibibimiz Hulûsi Beyle, kâh kapı komşumuz Tahrirat kâtibi Süleyman Efendiyle bir iki parti tavla oynamaktan ibaretti. Lâkin, aklımda kal-

* Uyur gezer.

diğına göre, bu da çok sürmemiştir. Zira, Hulûsi Beyle Süleyman Efendi, babamın gittikçe huysuzlaşan mizacı yüzünden, yavaş yavaş semtine uğramaz olmuşlardı ve babam büsbütün yalnız kılıp işi namaza ve niyaza dökmüştü. Tanrının günü, başında fes, sırtında, mevsimine göre, ya ince bir Şam hırkası, ya bir kürk, mindere bağdaş kurup gözleri yarı kapalı muttasıl tesbih çekiyor; daima kırışte olan kulaklarına Sultan Camii'nin minaresinden ilk ezan sesleri aksetmeye başlar başlamaz hemen yerinden kalkarak bir mescitte gibi her vakit serili duran seccadesinin başına geçiyor ve en uzun namaz sûreleriyle en ihtimamlı rûkû'lar, sücut'lar, kuut'larla, elâlemin üç beş dakikada kılıp bitiriverdiği namazları o, en az yarım saat sürdürmenin yolunu buluyordu. Sonra, ne yapacağını bilmez bir adam, yahut da ettiği duaların neticesini bekleyen safderun bir zahit gibi seccadesinin üstünde, bir müddet daha, şaşkın ve dalgın oturup kalıyordu.

Babam, biraz keyfi yerinde olduğu günler, ikinci namazıyla akşam namazı arasında, beni ve kızkardeşimi yanına çağırıp bir takım mucize ve keramet kıssaları anlatmayı da severdi. O yaşımızda bize herhangi bir masaldan farklı görünmeyen bu hikâyelerin bazılarıyla çok zaman sonra okuduğum «Kısas-ı Enbiya» arasında şöyle böyle bir münasebet bulmuştum ama, diğer bir çoğunu halk dilinde dolaşan hurafelerden hâlâ ayırt edemiyorum. Hele bunlardan bir tanesi vardı ki, babamın, kendi çocukluğuna ait bir vaka olarak anlatmasına rağmen, bana o yaşımda bile pek uydurma bir hikâye gibi görünmüştü:

«Vaktiyle Manisa'da Çulsuz Yusuf adında bir meczup varmış. Şunun bunun verdiği sadakayla yaşar, sabahdan akşama kadar yalınayak başı kabak şehrin içinde dolaşır durmuş. Geceleri de ya bir cami, ya bir medrese köşesinde kıvrılır yatarmış. Ama, yine halinden şikâyet ettiği ve kimseye avuç açtığı görülmemiş. Gönlü o kadar gani imiş ki, sair yoksullar gibi arasına lmarethaneden bir tas çorba içmeyi dahi bir açgözlülük sayarmış. «Sıcak aş bana ne gerek; bir lokma ekmek neyle yetmez!» dermiş. Hattâ bazen kendi sadakasının artıklarını bile daha fakir bildiği kimselere dağıtırmış. İşte, babamın kavline göre, bu adam bir defa bütün Manisa halkını iki büyük

âfetten kurtarmış imiş. Bakınız nasıl: Yıllardan bir yıl Mânisa'-da öyle bir kuraklık olmuş ki, toprak az kalsın çatır çatır çatılayacakmış. Her gün, taraf taraf, yağmur duaları, camilerde, mescitlerde tövbe ve istiğfarlar; evliya ve enbiyalara kurban adakları; hiç biri kâr etmemiş. Ekinler vaktinden evvel sararıp solmağa başlamış, bağlarda kütükler kapkara kesilmiş, hattâ, şehrin içinde bile sular çekilip elâlem Kerbelâ'da gibi kalmış. İşte, tam bu sırada bir gün, Çulsuz Yusuf'un, elinde bir çömlek sade yağla gelip pazar yerinde oturduğu görülmüş. Çulsuz Yusuf, avazı çıktığı kadar, durmadan dinlenmeden: «Yağ-mür, yağ-mür! bir meteliğe yağ-mür!» diye bağırmış. Ahali hayretle etrafına toplanmış. Herkes birbirine sorarmış: «Yağı anladık ama «mür» de ne demek oluyor?» Oradan geçmekte olan âlim bir hoca «Mür, demir, arapçada «acı» mânasına gelir» Bunun üzerine, halk Çulsuz büsbütün aklını oynattı zannıyla işi alaya dökmüş: «Yahu Çulsuz, sen bizi avanak yerine mi koydun? Acı yağı kim alır?» diye soran sorana. Lâkin, o, hiç aldırmaz, hep «yağ-mür, yağ-mür bir meteliğe!» diye bağıır durmuş. Derken -şu Allahın hikmetine bakın!- birdenbire gökyüzü bulutlarla örtülmeye ve şimşekler çakıp yağmurlar boşanmağa başlamasın mı? Hem öyle bir yağmur, öyle bir yağmur ki, günlerce dinmesini bilmemiş. Geceli gündüzlü şakır şakır yağmış, yağmış. Gediz taşmış. Ovayı sular basmış ve birçok kişi tufan oluyor korkusuyla dağlara kaçmış. Bu sefer de iş yine Çulsuz Yusuf'a düşmüş. Mübarek zat, yağmur altında sırsıklam gelip yine pazar yoluna çömelmiş. Önünde duran bir torbadan avuç avuç cevizler alarak gelene geçene dağıtır ve «Yağma, yağmurl!» diye bağırmış. Bu suretle, yağma edilen ceviz torbası büsbütün boşalmağa vakit kalmadan birdenbire yağmur duruvermesin mi? v.s v.s.»

İşte, babamın, mucize ve keramet kıssaları olarak bize anlattığı şeyler bu çeşit gülünç ve çocukça masallardı. Bunları, acaba bizi eğlendirmek için mi söylerdi? Hiç zannetmiyorum. Zira, Yassıkaya'ya gittiğimiz gün de Devlevihanenin biraz ötesindeki yıkık hamamı göstererek büyük bir ciddiyetle: «Bura-da, yaz kış yalınayak başı kabak bir adam oturur. Ona Del

Hamdi derler ama, nice akıllı geçinenlerden daha akıllıdır. Her sözünde bir hikmet vardır.» dememiş miydi? Bununla beraber, ben babamın böyle şeylere inanacak kadar basit kafalı ve kara cahil adam olduğuna hâlâ bir türlü ihtimal veremiyorum. Bize bıraktığı sandıklar dolusu kitapları bir zamanlar herhalde, o getirmiş, o satın almış, o okumuştur. Hem bunlar öyle «Hayber Kalesinin Fethi», «Zaloğlu Rüstem» veya «Heft Peyker» gibi acem uydurması, taşbasması kitaplardan da değildi. Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın, Muallim Naci'nin eserlerinden tutun da deste deste «Mecmua-i Ebüzziya»lara, cilt cilt «Kırk Anbar»lara ve Fransızcadan çevirme nice cinaî ve hissi romanlara kadar o devrin en seçkin edebî yayınlarını, okuma yazma çağına erdığım vakit ben hep babamdan bize miraz kalan şu kütüphane döküntüleri içinden bulup çıkarmıştım.

GÜZEL PRENSES

Şu halde, nasıl olur da bütün bunların babamın kafasında hiç bir iz bırakmadığına hükmedebilirim? Bhusus ki o kitapları karıştırırken sayfalar arasında, kısa kısa beyaz mektup kâğıtları üstünde kendi güzel el yazısıyla yazılmış ve mutlaka kendi karihasından doğma manzum mensur bir nice edebiyat temrinlerinin de, kaç defa, gözüme çarptığını hatırlıyorum. Hatta, bunlar içinde Abdülhak Hamid'in «Sefile» sindeki monoloğlar gibi şimdi nazımdan nesire, şimdi nesirden nazıma birkaç aşk mektubu müsveddesi de vardı. Günün birinde, edebiyata ilk adımlarımı attığım sıralarda, annem bana bunların kim için yazıldığını, temize çekildikten sonra gizlice kime gönderildiğini hikâye edecek ve ben de bu Müz'ün Mısır tahtındaki Kleopatra'lerden hangisi olduğunu hatırlayacaktım. Onun bizim evimize niçin sık sık geldiğini, bizde oturduğu müddetçe beni dizinin dibinden niçin hiç ayırmadığını; uzun, ince parmaklı eliyle bашımı okşayarak bana her vakit neden «minimini kocacığım» dediğini de bilecektim ve içimden babama karşı tâ gerilerden gel-

me bir kıskançlık duyacaktım. Zira, o ihtişamlı, o dilber prenses benim ilk cânânım, ilk aşkımdı. Onu ben, annemi ninemi sevdiğim gibi değil, büsbütün başka bir his, büsbütün başka bir hayranlıkla âdeta bir puta taparcasına seviyordum. İri süz-gün bakışlı gözlerinden, duru esmer teninden, pırlantalar, züm-rütler, yakutlarla pırıl pırıl pırıldayan ince, uzun parmaklarının uçlarına kadar yalnız vücudunun her teferruatına birer mucize gibi, kendimden geçerek, bakmakla kalmıyor; giydiği fistanla-rın eseden kalkık, gerdandan açık Medicis yakalarından tutun da İkinci Anpir eteklerinin kıvrımlarına, dalgalanışlarına kadar giyim ve kuşamının en ince hususiyetlerini de hayran hayran seyrediyordum. O bizde bulunduğu müddetçe artık ne oyun, ne oyuncak, ne yemek ne içmek... hep ayaklarını koyduğu pufun kenarında gözlerim ona dikilmiş talimli bir Fino köpeği gibi bü-zülüp oturdum. Prensese arada bir, davudî sesinin en sıcak, en yumuşak perdeleriyle etekleri kadar uzun bir kahkaha salı-verir: «A dostlar, bu çocuk insana âdeta bir erkek gibi bakıyor.» derdi. Ben bu sözün mânasını pek iyi anlıyamamakla beraber utanıp başımı önüme eğdim ve onun kalkıp gideceği saate kadar öyle kalırdım. Nihayet, akşama doğru, güzel Prensese, saçlarımın arasında, avuçlarımın içinde, yanaklarımın arasında, avuçlarımın içinde, yanaklarımın üstünde ve salondan bahçe kapısına kadar bütün evin havasında saatlerce uçup gitmesini bilmeyen bir pudra ve lâvanta kokusu bırakarak kalkıp gi-derdi.

Hiç şüphesiz, babam da bu kokuları koklamıştı; bu kah-kahaları işitmişti; o uzun eteklerin hışıl hışıl dalgalanışlarını görmüştü. O Meclis yakasını yarıya kadar açık bıraktığı ger-danı seyretmişti; kendini, o süzgülü bakışların en süzgülüne kapırmıştı ve işte, bütün bu güzelliğelerin, bu zerafetlerin, bu tatlılıkların füsunuyla haşır neşir olarak, kimbilir ne kadar in-celeşmiş, ne kadar rakikleşmiş ve nasıl bir hayal ve heyecan bölgesine yükselmişti ki, hislerini ifade için hergün kullandığı dillî kâfi bulmayarak şairin tanrısal lehçesine başvurmuştu.

Bundan muvaffak olmuş muydu? Olmamış mıydı? O ayrı bir mesele. Eski çiftlik ağası Kadri Bey, daima tetikte tuttuğu

silâhını bir yana atarak eline Apollon'un narin sazını almıştı ya. Benim için çözülmesi lâzım gelen bilmeceler, bir vakitler böyle bir mertebeye varmış olan adamın, birdenbire, nasıl olup ta Çulsuz Yusuf'un acı yağından, kuru cevizinden veya Deli Hamdi'nin hikmetlerinden bahseden basit bir insan haline girişidir. Birdenbire, diyorum. Zira, o haliyle bu hali arasında geçen zaman birkaç yıldan fazla değildi. Bu birkaç yıl zarfında ne olmuştu? Babamın başından nasıl bir kara yel esmiş; babam ruhundan nasıl bir zelzele ile sarsılmıştı ki, bütün o edebiyat zevki, o şiirler o nesirler o aşk mektupları, o Prenses, bey-ninde hiçbir iz bırakmamasıya sivrulup gitmiş ve iç dünyanın zirvesinde kendince kurmuş olduğu güzellik mabedi birdenbire çökerek yerini yabani atlar bürümüşü?

BABAMIN HOCALIĞI

Lâkin, bu karanlık hayat bilmecesini ben çok zaman sonra çözmek merakına düşmüştüm. Babam yaşarken, babam evin içinde başında fes, ayaklarında terlikleri, hırkası ve gecelik entarisıyla derbêder dolaşır, orada bir minderin üstünde bağdaş kurup bize keramet kıssalarını anlatırken, ben onu sadece yadırgıyor, ben ondan sadece irkiliyordum. Hele, günün birinde bana, namaz seccadesinin bir köşesinde diz çöktürüp mektepteki değnekli hocalarıma taş çıkartacak bir şiddet ve hiddetle birtakım sûreler ezberletmeye kalkışınca ondan âdeta ürkmeye ve kaçacak yer aramağa başlamıştım. Ben ki, ilkokulun öğrenci rahlelerinde bir yıldan beri diz ve dirsek çürütmekte bulunduğum halde, henüz elifbe'nin «sağdan», «soldan», «ortadan» tâbir edilen harflerini bile seçip sökemiyordum, nasıl olur da bu kadar zor bir dersin üstesinden gelebilirdim? Gerçi, babam bana, Kur'an surelerini kör hafızlara yapıldığı gibi ağızdan öğretiyordu. Lâkin, anlaşılan, benim kafam böyle bir öğrenme usulü-

ne de yaradılıştan müsait değildi. Bu yaşa geldim, hâlâ gözümle görüp okumadığım herhangi bir adı veya bir rakamı yalnız işitme yoluyla hafızamda tuttuğumu hiç bilmem. Kaldı ki, babamın bana ezberletmek istediği sözlerin ana dilimle, hattâ eskiden konuştuğum arapça ile en uzak bir münasebeti yoktu ve bütün o «kulhüvallahü»ler, o «inna fetahnaleke»ler, o «iza zülzületi!» arz ve zülzaleha»lar kulaklarımdan rüzgâr uğultusuyla karışık bir yağmur şakırtısı halinde geçip giderdi ve babam beni, bunları tekrara zorlayınca kulaklarımdaki uğultu büsbütün artar; artık hiçbir şey anlamaz olur, sersem sersem tavana, duvarlara bakardım. O zaman, babam gürlemeye başlardı: Ülen, tavanda ne arıyorsun? Benim ağzımdan çıkana dikkat etsenel!» Ben, bütün gayretimi bir araya toplayıp birkaç defa üstüste «kul, kul» diye kekeler, fakat bir türlü arkasını getiremezdim. İnsafsız hocam, yerinden fırlayarak üzerime yürür: «Al sana, birinci «kul» için, al sana, ikinci «kul» için...» nâralarıyla sağ ve sol yanağıma iki tokat atardı.

Çocukluğumda, merhametten veya hasretten gözyaşı döküğüm çok olmuştur ama, ne mektepte, ne evde dayaktan ağlamadığımı kimse görmemiştir. Onun içindir ki, babamın tokatlarını yedikçe büsbütün sertleşir, işi âdeta inada bindirir, artık «kul» bile demez olurdum. Zaten bizim «Sure» dersleri bu şekle girdi mi, ya annem ya ninem babamın çıkardığı gürültüyü işitip mutlaka hızır gibi imdadıma yetişir ve pestilim çıkasıya kadar döğölmek tehlikesinden kurtarılırdım.

LONDON SAATİ

Bereket versin ki, babamın beni hıfza çalıştırmak merakı çok uzun sürmedi. Bizim evde bir acayip, bir antika konsol saati vardı. Bunun kaç yıllık olduğunu, bize kaçınıcı kuşak cetlerden miras kaldığını bilmiyorum. Yalnız kadrânının tam orta yerindeki «London» kelimesinin kalın ve gotik yazısı hâlâ gö-

züm önüne geldiği için ilk İngiliz saat endüstrisi mamulâtından bir nesne olabileceğini tahmin etmekteyim. Babamın iddiasına göre de, onu, ailenin en az elli yaşında bir emektar vakit habercisi telâkki etmek lâzım geliyordu. Buna rağmen, iyi kötü işlemekte devam ediyor ve her çeyrek, yarım ve tam saat başlarında, bir ihtiyar göğüs gibi hırıldaya hırıldaya çalmak gayretini gösteriyordu. Hem, bu saat vaktin yalnız gündelik ölçülerini tesbit için yapılmamış, ona aynı zamanda ayın safhalarını ve mevsimlerin devrini bildirmek vazifesi de yüklenmişti. Asıl kadranın üst kısmında, güneşi, yıldızları, saratanları, hilâli, bedri ile yarım daire şeklinde bir gökyüzü parçası, sanırım, oraya bundan başka bir maksatla konulmamıştı. Öyle ama, ne çare ki, eski çarkın artık bunu döndürmeye takati yoktu ve bu yarım daireyi, arasına, ona yardım olsun diye biz parmağımızın ucu ile çeviri çeviriveriyorduk.

İşte babam, ecdat yadigârı böyle bir eski saatin bizim elimizde bir çocuk oyuncakı halini almasına dayanamadığından mı, yoksa sadece işsizlikten, can sıkıntısından mı nedir, günün birinde kolları sıvayıp ve eline birtakım irili ufaklı âletler alıp bunu onarmağa kalkışmıştı. Artık, ne namaz ne niyaz... zenaatinden başka birşey düşünmez hamarat bir işçi gibi sabahleyin erkenden gözünün kopçasını bu eski saatin başında açıyor ve akşamın geç vakitlerine kadar durup dinlenmeden ve sağına sola bakmadan hep çalışıyor, çalışıyordu. Önce, saatin makine kısmını, konsolun üstünde duran cam kapaklı sandukasından çıkarıp bir acayip hayvan iskeleti halinde odanın ortasındaki masanın üzerine yerleştirmek için en az üç dört günlük bir gayret sarfetmesi lâzım geldi. Sonra bunu, bir sürü parçalara, bu parçaları da minicik minicik cüz'ülere ayırma ameliyatı başladı. Bu da günlerce sürdükten sonra iş her birinin temizlenip yağlanıp tekrar yerli yerlerine takılması safhasına dayandı. Babam, geceyi gündüze katarak ve kim bilir ne kadar göz nuru, alın teri dökerek birkaç hafta zarfında bunun da üstesinden geldi. Hatâ, kimseden yardım istemeksizin makineyi yeniden sandukasına geçirdi. Daima cebinde taşıdığı iki anahtarla saati iki deliğinden kurdu: yelkovanını çevirip ayarladı. Ayarladı ama neye yaradı?

Babam tâb ve tuvandan kesilip baygın ve perişan minderin üstüne yığılmış, bizim London markalı antika saat da, o andan itibaren artık hiç işlemez olmuştu.

Evin içinde bundan en çok telâşa düşen de bendim. Zira, bu saat bir paratoner gibi beni «Sure» ezberleme derslerinin fırtınalarından korumaktaydı. Ya şimdi, babam, yeniden bana hocalık etmek merakına düşerse halim nice olacaktı? Bu korkuyla ondan köşe bucak kaçmağa başlamıştım. Akşamları mektepten dönünce kimseye görünmeden bir hırsız kedi gibi mutbağa sokuluyor ve Siyahî bacımın himayesine sığınıyordum. O, beni vaktinden evvel acıkmış zannederek akşam yemeği için kotarabildiklerinin bir kısmını yarı çiğ yarı pişmiş önüme sürüyor ve bu suretle bilmiyerek beni sofraya oturtmak, yani babamla karşı karşıya gelmek tehlikesinden esirgemiş oluyordu. Ben de, yine bu sayede, annemin kulağına «çok acıkmıştım, mutfakta karnımı doyurdum. Şimdi yukarı çıkıp dersime çalışacağım» diyerek bir solukta soyunup yatağımın içinde bol bol tembellik etmek imkânını buluyordum.

ŞEVKET AĞABEYİM

Derken, bu sırada, pek hayırlı bir hâdise daha oldu ki, babama beni tamamiyle unutturdu: Öz halamın oğlu Şevket ağabeyimin İstanbul'dan bize gelişi. O günü, o saati hiç unutmam. Mektepten eve henüz dönmüş, avlunun duvarı dibinden yine mutbağa doğru yürüyordum. Birden kulağımda sokak kapısının çingirak sesi bana bir müjde veriyormuş gibi çınladı. «Niçin müjde veriyormuş gibi?» diyeceksiniz. Ne bileyim? Bu eve taşındığımız günden beri, ıssız ve geniş avlumuzun mezarlık sessizliği içinde bu çingırağın her çınlayışı yüreğimi daima sebepsiz bir sevinçle hoplatırdı. Daha doğrusu, bu sesi her işitişimde sanki biri gelip bizi buradan kurtaracakmış, bizi alıp eski hayatımıza yakın bir âleme götürecekmış, yahut da bu kas-

vetli eve hiç beklenmedik bir şenlik getirecekmiş gibi bir ümide düşerdim ve hemen herkesten evvel koşup kapıyı ben açmak isterdim.

O sefer de öyle oldu. Çantamı, sefer tasımı mutbağın bir köşesine bırakarak dolu dizgin geri döndüm. O kocaman, o lunduha kapının mandalına erişip de ağır ve paslı demirini yerinden oynatmak benim boyumda, benim gücümde bir mahlûkun kolayca becereceği bir iş değildi. Fakat, ben bunun her vakit kapalı duran kanadı ardında binek taşını andırır bir taş koymak suretiyle aldığım tedbir sayesinde beş on santimetre daha uzayarak o demiri iki elimle yukarıya doğru itmekte pek büyük bir zorluk çekmez olmuştum. Hattâ bu vaziyette, büyüklerden öğrendiğim bir usule göre, kapıyı bir müddet aralık tutup gelenin kim olduğunu gözetlemeye dahi imkân bulabiliyordum. Yine öyle yaptım: O zamana kadar hiç kimsede görmediğim pelerinli bir palto giymiş, ince kara bıyıklı bir genç adam, elinde küçük bir bavulla kapının önünde duruyordu. Lâkin, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bu genç adamda, benim ilk gözüme çarpan şey keskin ve çarpık bir hatla yüzünü ikiye bölen kartal gagası şeklindeki burnu olmuştı.

Kapının önündeki bu acayip kıyafetli, acayip burunlu misafir, yine büyüklerden öğrendiğim gibi, kendisine «Kimsiniz?» dememe vakit bırakmadan:

«— Burası Kadri Beyin evi mi?» diye seslendi.

Ve ben «evet» cevabını kekeleyerek kapıyı biraz daha açınca taşkın bir sevinçle haykırdı:

«— Vay Yakupçuğum! Sen miydin bana kapıyı açan? Ne kadar da büyümüşsün; aman yarabbi, ne kadar da büyümüşsün!»

Ama, bu sözleri müteakip bana yaptığı muamele hiç de «o kadar büyümüş» bir çocuğa yapılması lâzım gelen muamele olmadı. Bir eliyle bavulunu taşıdığı, öbür eliyle bastonunu tuttuğu halde, beni, tünediğim taşın üstünden bir kuş gibi öyle hafifçe kapıp omuzuna alıvermişti ki, neye döndüğümü bilememiştim. Avluyu geçerek taşlığın basamakları önüne vardığımız zaman, beni yine aynı çeviklik ve kolaylıkla yere indirdi:

«— Kim olduğum hâlâ aklına gelmedi mi?» dedi. «Ben Şevket ağabeyin değil miyim? hani, Mısır'da seninle nasıl saklanbaç oynardık. Hani, bir gün sofraya masasının altına saklanmıştım da beni bir türlü bulamamıştın. Kızmağa başlamıştın. Hıraçınlaşıyor, tepiniyordun. Bunun üzerine seni fazla üzmemek için başımı sofraya örtüsünün altından çıkarıp «cee» diye seslenmiştim.»

Şevket ağabeyim, geçmişteki münasebetimize dair bu son tafsilatı verince, birden hafızamda bir gedik açılmış gibi oldu. Lâkin, bu gedikten yalnız sofraya örtüsünün altından bana doğru uzanan kafayı görebiliyordum. Ne ondan öncesini, ne ondan sonrasını hatırlıyordum. Hem bu kafayla o kafa arasında da hiç-bir benzerlik bulamamaktayım. Onun tepesi, uzun demet demet saç yığınlarıyla kaplıydı ve yüz tarafında ne böyle bir iri çıkıntısı, ne de böyle kıvrır kıvrır bıyıkları vardı. Lâkin, Şevket ağabeyimin üç dört yıl evvelki bu silik ve uçuk hayalini o tarihteki hâtıralarımın içinden uyanıveren gülümser bir genç kız çehresi tamamlıyor gibiydi:

«— Siz, dedim, Cavide ablamın kardeşi misiniz?»

Şevket ağabeyim bir kakhaha salıverdi ve elim elinde evden içeri girdik.

Giriş o giriş. O günden sonra bu neşeli İstanbul yolcusunun, hattâ, beni bezdirmek için bile, bir kerecik dışarıya çıktığını hatırlamıyorum. Hep babamın karşısında oturur, mır mır mır bir şeyler konuşurlardı. Ne konuşurlardı? Dayıyla yeğen arasında o uzun, o bitmez tükenmez hasbıhallerin mevzuu neydi? Hiç kimse bilmezdi. İçimizden biri yanlarına girince ikisi birden susuveriyordu. Yayut babam hemen lâfı değiştiriyor, yeğenine: «Oğlum Şevket, bana bir sigara daha sarar mısın?» yahut «Bir bardak su getir» gibi havadan bir şeyler söylüyordu. Lâkin, gerek babamın, gerek Şevket ağabeyimin hallerinden yüzlerinden pek iyi anlaşılıyordu ki, aralarında geçen bahisler cigaradan, sudan bin kat daha ehemmiyetli, bin kat daha ciddi meselelere dairdir. Biz bu bahislere her iki tarafa elem veren birer gamlı dertleşme dahi diyebilirdik. Zira, yemek sofrasına oturmak için halvetlerinden çıktıkları vakit, birinin suratını fena bir haber-

almış gibi bozuk, öbürününkini acıklı bir hikâye dinlemiş gibi hüzünlü bulduğumuz çok olmuştur.

Hele Şevket ağabeyim bu başbaşalardan her ayrılışında, bana, traşı birkaç günlük daha uzamış; geniş, kalkık omuzları kabara kabara bir kambur halini almış ve yaşına beş on yaş daha katılmış gibi görünüyordu.

Bizim mektebin teneffüs saatlerini hatırlatan bu kısa konuşma aralarında, zavallının yegâne nefes aldığı yer Lefter bacının durmadan ellerini ısıttığı mangalın başıydı. Hemen altına bir minder çekerek buraya çöker; acele acele bir fincan kahve içip üstüste birkaç sigara tellendirirdi. Bu keyf ne kadar sürerdi? Tahminime göre beş on dakikadan fazla sürmezdi. Karşı odanın eşliğinden babamın sesi onu tekrar hasbıhale davet ederdi ve Şevket ağabeyim, henüz yaktığı son sigarasını mangalın külüne saplayarak hemen o sesin geldiği yere koşardı. Şunu da söylemem lâzımdı ki, babam genç yeğenini yalnız gündüzleri değil geceleri de yanından ayırmak istemezdi ve sanırım, Şevket ağabeyimin, dayısıyla sohbet vazifesi de asıl o zaman çetin bir işkence şeklini alırdı. Zira, annemin bize, çok sonraları verdiği tafsilâta göre, o uzun kış geceleri bir türlü bitip tükenmek bilmez, babamın gözüne bir damla uyku girmez, lâkırdılarının ardı arası kesilmez, lâmbada yağ, sobada ateş kalmaz, biri kürkünün içinde büzüle büzüle, öbürü, pelerinli paltosunun içinde titreye titreye o acayip dayıyla bu zavallı yeğen sabahlara kadar oturup konuşurlarmış. Daha doğrusu hep babam söyler, Şevket ağabeyim dinlermiş.

Yine annem anlatırdı: «Bazen, derdi, bu hal beni o kadar üzerdi ki, gecede birkaç defa tatlı uykumdan uyanıp sıcak yatağımı bırakıp ve çenelerim birbirine çarparak aşağıya inerdim. Babanıza, yatsın diye yalvarırdım. Bana kâh «şimdi geliyorum, hele şu cigaramı bitireyim.» derdi. Kâh, hemen kalkıp gelecekmış gibi yapardı. Ben yatağıma dönerdim. Beklerdim, beklerdim. Ne gelen var ne giden. Tekrar kalkar inerdim. Bilirsiniz; babanız -belki hastalığı icabı- pek öfkeciydi. Fazla ısrar edemezdim. Fakat, bir defasında Şevket ağabeyimizi o kadar bitkin ve perişan bir halde buldum ki, kendimi tutamadım: «Bey,

dedim, nefsinize merhametiniz yok. Bari, şu çocuğa acıyın. Bize misafir geldiği günden beri ne rahat, ne huzur yüzü gördü.» Bana ne cevap verse beğenirsiniz? «Hanım, dedi, sen kendi çocuklarına karış. Bu, benim ablamın oğlu, ana baba bir ablamın oğlu.» Ondan sonra artık hiç semtlerine uğramaz oldum.»

Bununla beraber, bence, annemin şu halden kendi hesabına memnun olması lâzım gelirdi. Çünkü, Şevket ağabeyim bizim aramıza katıldığı güne kadar bu uzun gecelerin kurbanı oydu. Babama, tabesabah o güllâbilik ediyor; ipsiz sapsiz lâflarına o kafa sallıyordu; hattâ bazen gözü açık birer kâbus sayıklamaları halini alan çığlık hezeyanlarının önünü, tek başına, o almağa çabalıyordu. Bu çığlıklarla bitişikteki yatak odamızda biz bile derin uykumuzdan haşyetle* uyanıp annemizin imdadına koşmak istemiştik de dizlerimizin kesilmesinden bir adım atmağa muvaffak olamıyarak iki yaralı kuş gibi karyolanın yanına düşüp kalıvermiştik.

BABAM HAYAL VE HAYALET ÂLEMİNDE

Başka bir gece... Bu bir yaz gecesiydi -çünkü, bir tül cibniliğin içinde uyuyordum- birden, nasıl oldu bilmem, gözlerim kendiliğinden açılıvermiş ve yarı rüyaya benzeyen bir görüşle karyolanın ayak ucunda, cibniliğin tülü arkasında duran babama dikilmişti. Evet, bu bir rüya değildi, bu babamdı. Hattâ bize bakıyor ve birşeyler söylüyordu. Bana mı? Kızkardeşime mi? Hayır, kızkardeşim uyuyordu ve söylediği sözlerin bana ait hiçbir tarafı yoktu. İkinci bir hayret: Yanıbaşımda, annemin kımıldadığını hissettim. O, ne vakit gelip yatağımıza girmişti? Gerçi, ya benim ya kızkardeşimin herhangi bir rahatsızlığı sebebiyle -hele ninemin bizde bulunmadığı zamanlar- onun, çok defa, bizimle

* Korkuyla.

beraber yattığı olmuştur ama, o gecenin akşamı böyle bir yer değiştirmeyi icabettirecek bir ârızaya uğradığımızı da hatırlamıyordum. Fakat, işte bu da bir hakikatti. Yanıbaşımdayatan annemdi. Yavaşça doğruldum ve bir müddet, sanırım uyku sersemliğiyle şaşkın şaşkın bakındıktan sonra bir gölge sessizliğiyle cibinliğin arasından dışarıya süzüldü. Bir nefesten daha hafif bir sesle:

«— Bey, bu ne hal! ne oluyoruz?» dedi.

Annemin «Bu ne hal?» demesine sebep hiç şüphesiz ki, kaç aydır gündüzleri bile gecelik kıyafetiyle dolaşan babamın, bu geç vakitte, tepeden tırnağa kadar giyinmiş, kuşanmış olmasıydı. Sirtında çok hoşuna giden gümüşü redingotu, başında kalıplı fesi, ay ışığında yakası pırıl pırıl parıldayan kolalı gömleğiyle babam, hemen dışarıya çıkmaya hazır, annemle şöyle konuşuyordu:

«— Ne olacak hanım, camiye gidiyorum. Size söylemiştim ya, bu gece, Kadir Gecesi... Bakınız, nasıl gürül gürül ezanlar okunuyor.»

«— Ben ne ezan sesi işitiyorum, ne de bu gecenin Kadir Gecesi olduğunu biliyorum. Hem bu saatte camiye gidilir mi?»

«— Gidilir, hanım gidilir. Sizin aklınız böyle şeylere ermez.»

«— Kuzum, yüksek sesle konuşmayınız, çocuklar uyacak...»

Ben, gözlerim kapalı dinliyordum. Babamla annem, bir müddet daha böyle konuşarak yandaki odaya geçtiler. En son işittiğim ses babamın potinlerinden çıkan gıcırtilar oldu. Biraz sonra uyuyakalmışım.

O gece yarısı, annem kocasını sokağa çıkmaktan vazgeçirmek, onu soyup tekrar yatağına yatırmak için, kimbilir, ne kadar uğraşmış, kimbilir neler çekmişti.

Babam, arasıra da «Ben İstanbul'a, hemşirenin yanına gideceğim» diye tuttururdu. Kendi eliyle elbiselerini, çamaşırlarını bavullara yerleştirmeye kalkıştırdı. Hattâ, bazan bir iki bavul hâzırladığı da olurdu ve her defasında, annemin bunları gizlice boşalttığını görür görmez öfkeden bir yanardağ halini alırdı.

Bereket versin ki, kızkardeşimin birkaç damla gözyaşı onun bu gibi fevranlarını söndürmeye ve bu «başını alıp gitme» buhranlarını önlemeye kâfi gelirdi. Zira, babamın, kızına sevgisi büyük aşk derecesinde idi. Bu uslu ve ağırbaşlı çocukcağızın isminde olduğu gibi cisminde de kendi anasını hatırlatan birçok müşterek vasıflar buluyor, onu, her kucağına alıp okşayışında «Tıpkı anam, tıpkı anam. Tıpkı onun gibi melek...» diyor ve gözleri yaşarıyordu. Benim önümde geçen bu muhabbet ve şefkat sahnelerinden kıskanacağıma hükmeden annem, gözünün ucuy-la beni göstererek, yarı ciddî yarı şakacı:

«— Arasıra bizi de sevdiklerinizden birine benzetseniz ne olur?» derdi.

Babam, bu kinayeyi anlardı sanırım fakat anlamamazlıktan gelirdi ve başını mahzun mahzun kızkardeşimin yüzüne çevirip:

«— Senin ninen bir mübarek kadındı. Mutlaka sen de onun gibi olacaksın!» diye mırıldanırdı.

Anasının hatırasına bu derin hürmet, ömrünün sonlarına doğru, babamda âdeta bir mezhep halini almıştı. Bir gün, bizde çalışan bir yaşlı kadın ona «Oğlum!» diye hitab etmişti de sanki bir büyük küfür işitmiş, sanki kalbinin biricik Tanrısıyla şirke* kalkışmış gibi, az kalsın, evden kovalayacaktı. O hâdise dolayısıyla babamın kopardığı feryatlar hâlâ kulağımdadır: «Bana ne hakla oğlum diyebilir? Kendini nasıl anamla bir tutabilir? Bu dünyada onun yerini alabilecek tek kadın yoktur ve olamaz da...»

BABAANNEM

Gerçi Hacı Eyyüp Ağanın kızı Zahide Hanımı diğer bütün kadınların üstünde tutan yalnız oğlu Kadri Bey değildi. Ailenin ve Manisa'nın birçok ileri gelenleri onu, yalnız hayır ile değil

* Tanrıya ortak koşma.

hayranlıkla yâd edip dururlardı. Hattâ, Âfet ninem, onun ortağı olduğu halde bu hayranlığı, her Zahide Hanım ismi anıldıkça âdeta şahadet getirir gibi bir yüksek hürmet ve iman vecdiyle ifade ederdi. «Yattığı toprak nurdan olsun. Ne büyük kadındı o!» derdi. «İstanbul'da nice paşa konaklarına, Mısır'da nice Prens ve Prenses saraylarına girip çıktım. Onun gibi kibar, onun gibi nazik, alçak gönüllü ve aynı zamanda onun kadar vakarlı, debdebeli bir Hanımefendiye rastgelmedim. Fakir fıkara'yı da öyle bir candan korurdu ki...»

Babaanneme dair bu çeşit kasidelerle kulaklarım dola dola bende de hiç görmediğim bilmediğim o «büyük kadın»a karşı derin bir saygı ve sevgi hissi uyanmıştı. Ancak onbir, oniki yaşlarıma basıp da hayat ve insanlar hakkında birtakım müşahedelerde bulunmaya, birtakım hükümler vermeye başladığım zaman bir türlü halledemediğim bir mesele vardı ki, o da büyük babam İzzet Bey'in -üstelik kendi amcasının kızı olan- karısına neden aynı hürmeti göstermediği, onun muhabbetini neden başka ortaklarla paylaştığı ve işin asıl en mühimi günün birinde neden ablası Hacı Ayşe Hanımın cariyesinden, bütün hısım akrabaca piç telâkki edilen bir oğlan çocuğu peydahladığıydı. Büyük babam, bu son hareketiyle -hâlâ eskiler arasında dolaşan dedikodulara göre- yalnız aile içinde büyük bir ıskandal çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda, Zahide Hanımefendinin utançtan veya kahırdan ölümüne de sebep olmuştu.

İşte babam, bütün bunları düşünerek -ve kendisinin de karısına karşı buna benzer vefasızlıklarda bulunduğunu unutarak- ana muhabbetini kalbinde böylece kutsallaştırmış bulunuyordu. Evet, bu muhabbet, hele ölümüne yakın tarihlerde, onda âdeta yeni bir din halini almıştı.

Sık sık annesinin mezarını ziyarete gidiyor ve oradan her dönüşünde karısına: «Hanım, aklında olsun, diyordu, ben ölürsem sakın şunun bunun sözüne uyup da beni babamın yattığı Yetim Ağa mezarlığına defnettirmeyin. Doğru Çeşniğir'e, anamın yanına götürün!» Buna rağmen, ne oldu, nasıl oldu bilmiyorum, onun ahirete ait bu dileği de yerine getirilemedi. Öbür dünyada dahi bu dünyadaki gibi azaba mahkûm edildi. İhtimal,

bu yüzdendir ki, İğciler camii bitişiğindeki Yetimağa mezarlığının yerinde şimdi yeller esmekte veya Jeep otomobilleri boru öttürmektedir. Zira, Yunanlıların topraklarımızdan çekilip giderken bir taş yığını halinde bıraktıkları bu camiyle bu mezarlığın üstünden on onbeş yıl evvel Manisa belediyesinin en işlek caddelerinden biri geçirilmiştir.

AİLE MEZARLIĞIMIZ

Bir vakitler, o küçük aile kabristanının demir parmaklıklı kapısı önünde, her Kurban Bayramı bir koyun kestirmeye giden adamlarımız arasına ben de katıldığım ve bu dinî tören esnasında, durmadan, içerisine girip çıktığım için pek iyi hatırlarım ki, burası kavuklusunda, sarıklısından tutun da Mahmudiye, Aziziye ve Hamidiye feslilerine kadar irili ufaklı birçok mezar taşlarıyla tıklım tıklım doluydu. Şimdi bunlar ne oldu? Nereye gitti? Parça parça kırılıp yol inşaatında mı kullanıldı? Yoksa mermerlerinin kıymeti gözü önüne alınıp haraç mezat taşçılara mı satıldı? Bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa, bir zamanlar yiğitliği, atıcılığı, biniciliği, cömertliği, geniş ve taşkın yaşayışıyla bütün Manisa iline ün salmış; nice serkeş efeleri kendine bendetmiş; nice açları doyurmuş nice çıplakları giydirmiş ve har vurup harman savurduğu servetinin tozundan dumanından nice yeni yeni eşraf ve zadenin kalbur üstüne çıkmasına imkân vermiş olan Karaosmanoğlu Kadri Bey'den (bu hikâyenin başlangıcında bahsettiğim ve belki şimdi kime dair olduğu bilinmeyen) bir halk türküsünden başka hiçbir iz kalmamış bulunmasıdır.

O, zaten, yaşarken unutulmuş değil miydi? On yıllık bir mukadder ayrılıktan sonra derin bir vatan hasretiyle döndüğü bu ana baba yurdu onu bir gurbet diyarı gibi karşılamamış mıydı? Birlikte yiyip içtikleri, birlikte düşüp kalktıkları (yâran) arasında Hulûsi Beyden gayrı hangi biri ona «Ne haldesin» diye sormuştu? Hangi akraba, ona -candan değilse bile- dıştan bir ya-

kinlik göstermek mürüvetinde bulunmuştu.

BABAMIN ÖLÜMÜ

Babam bu denî (*) dünyaya bir Ramazan ayının başında gözlerini kapadıydı. Onbeş yirmi gün evvelinden beri, durmadan: «Ramazan-ı Şerif geliyor, Ramazan-ı Şerif geliyor.» diyerek evin içinde nasıl çocukça bir sevinçle dolaştığını ve bu oruç ayını ne büyük bir iştiaqla beklediğini hâlâ dün olmuş vakalardan biri gibi hatırlarım. Yine pek iyi aklımdadır ki, bu ayı mutlaka İstanbul'da geçirmek niyetini kurmuştu: «Arifeye dört gün kala bütün Ramazaniyeliklerinizi alır, ertesi gün de İnşallahütealâ yola çıkarım.» diyordu ve bu defa, babamın İstanbul seferi projesi yalnız kızkardeşimle bana değil anneme de ciddî görünüyordu. Öyle ki, annem, kendine mahsus birtakım titiz usullerle yavaş yavaş onun çamaşırlarını yıkatmağa, gömleklerini kolalattırmağa ve esvaplarını ütületip katlamağa bile başlamıştı. Beş on gün önce İzmir'e giden Şevket ağabeyim yol arkadaşılığı etmek için kendisini orada bekliyordu.

Babam, söylediği gibi arifeye dört beş gün kala bize «Ramazaniyeliklerimizi» getirdi. Sokak kapısını, bermutad, ona ben açmıştım. Ardında bir iki küfeli hamal vardı. Şakacı ve gülümser bir çehreyle yanağımı okşayarak: «Düş bakalım, bunların önüne, Mutfak tarafının yolunu göster.» dedi. Çoktandır babamı böyle sine bir neşe içinde görmemiştim. Ne kadar da gençleşmişti! Belki ki yalnız çarşıya pazara değil, berbere de gitmişti ve sakalını bıyığını kırtıra kırtıra âdetâ bir delikanlının henüz uzayan traşı haline sokmuştu. Belki sevinçten, belki helecandan yanakları da pembe pembeydi.

Lâkin, ertesi akşam, ne oldu bilmiyorum, babam birdenbire yatağa düştü ve evin içini o zamana kadar görmediğim bir telaş aldı. Hattâ, bu telâş avlumuzun yüksek duvarlarını aşan

* Alçak.

bir dereceye varmış olacak ki, Hulûsi Bey karısı ile birlikte bize koşup gelmişti. Babamın yattığı odanın kapısı önünde bir müddet annemle fıs kos bir şeyler konuştular. Hulûsi Bey acele acele sokağa fırladı ve biraz sonra, aile hekimimiz doktor Yani ile geriye döndü. Bu doktor Yani'nin bizim eve ilk gelişi değildi. Fakat, daima nazik ve terbiyeli, bu kır bıyıklı Rumun, bu sefer bir şeye kızmış bir hali vardı. Hiç birimizin yüzüne bakmaksızın babamın yanına girdi. Orada kaç dakika, kaç saat kaldı bilmiyorum. Zaten kızkardeşimle beni Lefter bacımın mangal başında durmadan ellerini kavurduğu karşiki odaya kapamışlardı. Lâkin ben, kâh anahtar deliğinden, kâh kapı aralığından tarassut halinde idim: Annem başında bir namaz bezi ile, Şahende Hanım sokak kıyafetiyle, Hulûsi Bey biraz öne eğik sıkıka kametiyle hep babamın yattığı odanın eşiğinde bekliyorlardı. Ara sıra, içlerinden biri, kocaman bir yorganı andıran kapı perdesini aralayıp içeriyi gözetliyor, sonra dönüp yanındakilere bir şeyler fısıldıyordu. Derken doktor Yani, biraz evvelkinden daha kızgın, daha küskün bir tavırla dışarıya çıktı. Bir müddet ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilemiyormuş gibi şaşkın şaşkın annemin yüzüne baktı. O, namaz bezinin ucuyla gözlerini örterek ağlamaya başlamıştı. İşte, bunun üzerinedir ki, Şahende Hanım, bizim bulunduğumuz odaya gelerek: «Haydi çocuklar bize gidelim.» dedi ve kızkardeşimle beni alıp kendi evlerine götürdü.

Şahende Hanım, şen görünmeye çabalıyor, tatlı diller döküyor, bu vakitsiz gece misafirliğini hoş ve tabii bir hale sokmak için türlü şaklabanlıklar ediyordu. Lâkin, Şahende Hanımın bütün bu şirinliklerine rağmen kızkardeşimle benim darağacına giden iki ölüm mahkûmundan farkımız yoktu. Bu, bizim, annemizden ayrı, yabancı bir evde geçireceğimiz ilk geceydi. Öyle bir gece ki bana tıpkı ahret gibi bir sürü korkunç meçhullerle dolu görünüyordu. Kızkardeşim sessiz sessiz ağlıyordu. Benim çenelerim birbirine vuruyordu. Zavallı Şahende Hanım, o gece, bize, ne tatlı şeyler yedirmek istemedi; uykumuz gelsin diye ne masallar söylemedi. Bunların hiç biri kâr etmemişti. O tombul kadıncağız, bize, kapıp kaçırdığı küçücük çocukları fındık fıstıkla besledikten sonra çıtır çıtır yiyen dev analarından biri şek-

linde gözüküyordu. Onun içindir ki, güç belâ yatırıldığıımız ya-takta, bir ıgneli fıçı gibi saatlerce kıvranıp durduktu.

Sabahleyin gözümü açıp kendimi bir yabancı odada, bir yabancı yatakta bulunca sinirlerim büsbütün altüst oldu. Bana, evimizden ayrılalı yıllar geçmiş ve annem, başka bir diyarda, aşılması imkânsız bir uzun mesafenin ötesinde kalmış gibi geli-yordu. Bu acayip hissin verdiği yürek darlığıyla bütün usluluğumu ve terbiyemi kaybederek «Ben eve gideceğim, ben evimize gi-deceğim!» diye terter tepinip bağırmağa başlamıştım. Zavallı Hu-lûsi Beyle haremî, biri don gömleğiyle öbürü gecelik entarisiyi-le yataklarından fırlayıp yanıma gelmişler ve beni, babamın sağ-lık durumundan endişeye düşmüş sanarak «Bir şeyi kalmadı, oğlum. Merak etme, hamdolsun geçirdi. İlâcını aldı, çorbasını içti. Şimdi rahat rahat uyuyor» gibi birtakım lâflarla avutmağa çalışıyorlardı. Fakat, ben oralarda değildim ki... Ben kendi ba-şımın derdine düşmüştüm. Babam, babamın hastalığı, doktor Yani, kalın pamuklu kapı perdesi önündeki sahne, hepsini hep-sini hepsini unutmuştum. Bence en büyük felâket, en korkunç macera, dün gece bu yabancı eve kaçınıp getirilişimdi. Bunun içindir ki, Hulûsi Beyle karısının babam hakkında verdikleri iyi haberlere hiç kulak asmıyor: «Ben annemi görmek isterim, an-nemi.» diye haykırıyordum. Şahende Hanım: «O da uyuyor, oğ-lum.» demişti. «Sabaha kadar babana o baktı. İlâçlarını o verdi. Çok yoruldu anneciğın. Bırak, biraz dinlensin.» Bunun üzerine «Ah, keşke hastalanan ben olaydım. Annem sabaha kadar be-nim başımın ucunda kalsaydı. Bana ilacımı, çorbamı verseydi ve buraya getirilmeseydim» diye büsbütün içlenmişim.

Böylece Hulûsi Beylerdeki zoraki misafirliğimiz birkaç gün devam etti sanırım. Gerçi, gündüzleri kısa fâsılalarla evimize gi-debiliyor ve annemizi görüp biraz teselli buluyorduk. Lâkin, bu ev artık bizim bildiğimiz ev değildi. Adeta bir gelgeçen hanı gibi kalabalıktı. Hiç kimse girip çıktığımızın farkında olmuyor, annem bile bizi çok defa görmemezlikten geliyordu. Burada da bizimle meşgul olan yine Şahende Hanımdı. O, önümüze kâh yiyecek, kâh eğlence kabilinden birtakım şeyler bulup koyarak bizi bir odaya kapıyor; akşam olunca da elimizden tutarak yine yaniba-

şımızdaki gurbet diyarına götürüyordu.

Lâkin, bu arada bir gece, nasıl oldu bilmem, ben, Lefter bacının mangal başında ellerini kavurduğu odanın büyük sedirli üstünde daldığım uykudan acı acı feryatlarla uyanmış, fakat gözlerimi açmadan yine uyur gibi yapmıştm. Annem, ikide bir, bu odaya giriyor: «Ah, çocuklarım yetim kaldı!» diye sızlanıyordu. Lefter baci, onu teselli etmek için olacak, daima mangalın sıcak küllerinde ellerini ısıtmaya çalışarak: «A hanımcığım hepimiz yetim kaldık' Hepimiz...» diyor ve sonra birdenbire kendini tutamayıp şu acayip, şu bence hiç bir mânası olmayan, fakat yüreğime haşyet veren sözlerle ulumağa başlıyordu: «Annesi de gitti mezara, babası da gitti mezara, kendi de gidecek mezara.» Ben korkudan tirtir titreyerek hâlâ uyur gibi yapmaya çalışıyor ve üç günden beri ilk defa olarak Hulûsi Beyin evindeki yatağımı arıyordum.

İşte, bu kâbuslu gecenin ertesi sabahıydı ki, Şahende Hanım beni elimden tutarak, her eve gelişimizde duvar gibi örölü bulduğumuz odanın, babamın yatak odasının kapısı önüne gertirdi ve yavaşça kapıyı açıp «Bak, bey baban rahat rahat uyuyor.» dedi.

Odanın ta ortasında bir yer yatağı gösterdi. Bu yatakta» gerçi birinin yattığı seziliyordu ama, baştan ayağa kadar alıcalı bir şalla örtölmüş bulunduğundan kim olduğunu keşfetmek mümkün değildi. Bir müddet dikkatle baktım: şalın üstüne bir de babamın ne vakit taktığını hiç hatırlamadığım, fakat daima duvarda asılı gördüğüm yaldızlı kılıc konmuştu ve bence herhangi bir duvar süsünden fark olmayan kılıcın orada duruşu bütün bu yatağa içindekileriyle beraber derlenip toplanmış bir eşya yığını halini veriyordu. Şahende hanımın beni bir ahmak yerine koyarak bu yığını «babamın rahat rahat uyuduğu» bir yatak diye göstermek istemesinden pek öfkelenmiş olacaktım ki, bir şey demeden ters yüzü geri dönmüş, sofanın kalabalığını hızla yararak soluğu avluda almıştm.

Lâkin, bu avlu da artık benim bildiğim avlu değildi: Burada birtakım adamlar, hiç akıl erdiremediğim birtakım işler yapmakla meşguldü. Kimi bir çadırın kazıklarını çakmaya uğraşı-

yor, kimi bir kocaman kazanı sacayak şeklinde dizilmiş üç büyük taşın üstüne oturtmaya çalışıyordu. Bir kenarda, tahta kerevet biçimli bir şey duvara dayanmış duruyordu. Gerçi, ben bu duvara dayalı şeyin bir teneşir olduğunu bilmiyordum; gerçi, bu kazanda bir «gasil» suyunun kaynatılacağından; bu çadırın içinde babamın cesedi yıkanacağından ve bu adamların bu korkunç işleri görmek için geldiklerinden haberim yoktu; fakat, bilmem neden, yüreğime bir haşyet çöküp bu evden, bizim evimizden kaçmak ihtiyacını duydum. Sokak kapısına doğru koşarken bir de başımı çevirip baktım ki, duvar bitişiği komşumuz Süleyman Efendilerle bizim aramızdaki bahçe kapısı ardına kadar açık duruyor. Soluk soluğa hemen oradan içeriye daldım.

1898 - 1903

ANNEMLE BAŞBAŞA

Babamızın cenazesi kaldırıldıktan sonra, kızkardeşimle ben, suyu çekilmiş değirmene dönen evimizin garip ıssızlığı içinde annemizi bir minder köşesine büzülmüş olarak tek başına mahzun mahzun oturur bulduk. Alnında, başı ağrıdığı vakitlerdeki gibi, beyaz tülbentten bir çatkı vardı. Bizi görünce, gûya hiç beklenmedik iki teklifli misafir gelmişçesine tuhaf bir telâşa düştü. Evvelâ, zoraki bir tebessümle gülümsemeye çalıştı; sonra mutad hallerinden biri olan teşrifatçılığını takınarak -eski diplomatların en vahbetli politik vaziyetleri birer zabıta vakası şekline sokan iki yüzlü ifade tarzını andırır bir dille- bize, babamızın ölüm haberini verdi. Bunun üzerine, kızkardeşim hüngür hüngür, kendisi de sessiz sessiz ağlamağa başladılar. Benim gözlerimden- se, yürekçeğizimin bütün acısına rağmen, bir damla yaş akıyordu. Belki ölüm nedir bilmiyordum; belki onu hastalık gibi, kaza gibi gelip geçici bir şey sanıyordum; belki de annemin verdiği kara haber beni öyle bir yerimden vurmuştu ki, sersemleşip kalmıştım.

Lâkin, ne olursa olsun, bana bu kadar candan yakın bu yas sahnesini kupkuru gözlerle seyretmekte ağırımaya giden bir şey vardı. Adetâ, ağlayamamaktan utanıyordum. Kendimi bir zorladım, iki zorladım olmadı. Nihayet, bu ayıp durumdan kurtulmak için odadan dışarıya kaçarak evin تنها köşe ve bucaklarında saklanmaktan başka çare bulamadım. Önce bir kümes mahlûku gibi evin yan tarafındaki tahta merdivenin sahanlığında tünedim. Sonra metrûk hamam külhanının kül ve süpürüntü yığınları üstüne çömeldim. Daha sonra sokak kapısının yanbaşındaki boş ve karanlık odaya kapandım. Bu kış akşamında, hava birdenbire o kadar soğumuştur ki, dişlerim birbirine çarpıyordu. Bereket versin, çok zaman sürmeden ele geçirilmiş ve Lefter bacının mangalı kenarına oturtulmuştum. Üstüm başım toz toprak içindeydi ve halimin dayakla sindirilmiş bir yaban kedisinden hiç farkı yoktu. Belki ben bu halden uzun müddet kurtulamayacak ve üstbaş temizliğiyle terbiye, düzen, disiplin meselelerini her şeyin fevkinde tutan anneme şu dış ve iç derbederliklerimle uğradığı felâketten daha büyük bir keder vermekte devam edecektim, eğer babamın ölümünden birkaç gün sonra, ninemle Şevket ağabeyim İzmir'den kalkıp gelmemiş olsalardı...

Lâkin, bu sırada benim yerine gelir gibi olan keyfimi kaçırarak ve beni evimizden bir kat daha soğutan ikinci bir ölüm hâdisesi olmuştu:

Babamın vefatından beri yatalak bir hale giren Lefter bacım, günün birinde, ansızın ayağa kalkmış ve oturduğumuz odanın ortasına kadar gelerek bize, öbür dünyaya göçmek üzere olduğunu haber vermişti. Buna, o anda benden başka kimse inanmadıydı, zannediyordum. Zira ninemle annemin «zavallı aklını oynattı galiba» der gibi bakışarak gülümsediklerini hatırlıyorum. Ve yine bakışarak gülümsediklerini hatırlıyorum. Ve yine hatırlıyorum ki, Lefter bacı yavaş yavaş nineme yaklaşır: «Küçük kadın sana bir söyleyeceğim var. Biraz içeri gelir misin?» demişti. (Çok sonradan öğrendiğime göre, ninemi içeriye, yani kendi yatak olmasına çağırışının sebebi ahret yolculuğuna ait hazırlıklarını göstermek ve bazı vasiyetlerde bulunmak imiş.)

Bu sahnenin üstünden bir saat ya geçmiş, ya geçmemiş ve ninem tekrar yanıma gelip onunla konuştuklarını anneme anlatmağa ya başlamış, ya başlamamıştı ki, birden, Lefter bacının can çekişme hırıltılarını işittikti. Bunun üzerine, ben hemen yerimden fırlayıp başımı yarı açık duran oda kapısından içeriye uzattım. Lefter bacının kapkara yüzü, bir sütlükahve rengi bağlamıştı ve yalnız akı görünen gözleri, yuvalarının içinde, ikl bilya taşı gibi fırıl fırıl dönüyordu.

Bu, benim, ömrümde ilk ve son defa gördüğüm cançekişme manzarasıdır. Korkudan zangır zangır titreyerek soluğu sokakta almıştım. Ondan sonra da bu iki ölüm vakasıyla bir kocaman türbe halini alan evimize ısındırabilene aşkolsun! Neşve ve saadet demiyorum, fakat, bütün avunma ve oyalanma imkânlarını yalnız evin dışında buluyordum. O kadar nefret ettiğim mektep bile bu ev yanında bana şirin görünmeye başlamıştı.

BİR RUH KRİZİ

Size anlattığım bu devre, sanırım ki, çocukluk hayatımın en kesin dönüm noktalarından biridir. Kaç zaman sürdüğünü pek tayin edemediğim bu devreden sonra, huyum yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. Eski usluluğum, eski nazlılığım yavaş yavaş sinsi bir yaramazlığa, sinsi bir haytallığa dönme emarelerini gösterecektir. Daha doğrusu, içerimde birbirine zıt iki hüviyet, iki benlik hasıl olacak ve bir çatı altında, bir yatakta, yanyana, burun buruna yaşamağa mecbur ayrı mizaçlı, ayrı karakterli iki kardeş gibi birbiriyle durmadan çatışacak; kâh birinin ettiğinden öbürü, kâh öbürünün eylediğinden beriki sıkılacaktır.

İşte, benim içerimde, kendi kendimle, tıpkı böyle bir geçimsizlik peydah olmuştu. Neden? Nasıl? Eğer, şu satırları yazdığım sırada her türlü metafiziğe çoktan veda etmiş bir insan olmasaydım derdim ki, babam, öbür dünyaya göçerken bin dert

ve isyanla bulanmış ruhunun bütün tortularını bana bırakıp gitmiştir.

Lâkin, sekiz yaşında ya var ya yok basit bir çocuk ruhu üzerinde bu kadar derin tahlillere girmeye ne hacet? Hem bu (ikilik) in bende babamın ölümüyle beraber başladığını kim iddia edebilir? Sözün doğrusunu söylemek lâzım gelirse, ben, asıl Çaybaşı ilkokuluna girdikten ve ders saatlerinde Mıstafendi Hocanın rahlesi önünde diz çöküp kafa sallayan, paydos saatlerinde mektep avlusunu çekirge istilâsına uğramış bir tarlaya çeviren haşarı çağdaşlarımın arasına katıldıktan beri değil midir ki farkına varmaksızın her gün biraz daha eğriliyor, bükülüyor, her gün biraz daha iki parçaya bölünüyordum? Annemin, limonlukta bir narin fidan yetiştirir gibi bin ihtimamla işlemeye çalıştığı benliğim o kıraç yere gide gele her gün biraz daha hüdâinabitliğe * yüz tutmamış mıydı? Ve bu iç bozuluşunun nice emareleri kâh kılık ve kıyafetimdeki hırpanilikler, kâh tavır ve hareketimdeki bayağılıklar, kâh konuşma tarzımdaki kabalıklarla muttasıl dışarıya vurup durmuyor muydu?

Zavallı anneciğim, babamın hastalıklarıyla uğraşmaktan başını kaşıyacak, etrafına bakacak vakit bulamadığı sıralarda bile kaç kere bu hallerimi görüp -sanki ben de tehlikeli bir hastalığa tutulmuşum gibi- telâş ve endişeye düşmemiş miydi? Hattâ bir defasında onu böyle üzmemekten derin bir vicdan azabı duyarak ve kendi kendimden öğrenerek ölümü göze alan ben değil miydim?

Evet, bunların hepsi babamın sağlığında başlayan şeylerdi. Ben, o vakitten beri kendimi bu ananın oğlu ve bu evin çocuğu olmağa lâıyk bulmamaktaydım. Her mektep dönüşünde evimizin kapısından içeriye bir sığıntı gibi giriyor; hele anneme görünmekten, anneme yaklaşımdan âdeta çekiniyordum. Diyebilirim ki, bende tam mânasıyla bir eksiklik vehmi hasıl olmuştu. Bir eksiklik vehmi mi? Hayır; ben iki türlü eksiklik vehimi arasında çarmıha gerilmiş gibiydim. Evde, okuldaki, daha doğrusu, di-

* Kendiliğinden yetismeye.

şarındaki hüviyetimden, dışarıda ise evdeki hüviyetimden -yani asıl benliğimden- utanıyordum. Hele bu benliğim yüzünden, Çay-başı'na gidip gelmeye başladığım ilk haftalar çekmediğim eza ve cefa kalmamıştı. Kısa pantolonlu, tayfa yakalı kostümünden tutun da nazik ve nazlı tavırlarıma, konuşurken kullandığım bazı kelimelere, şive ve lehçe hususiyetlerime kadar her şeyim bu yeni hayat çevresinde öyle sert tepkileri karşılaşmıştı ki, âdeta kafama bir yumruk yemişim gibi sarsılıp sersemleşmiş ve uzun müddet -yukarılarda bahsi geçen İsmo'nun oğlundan daha uslu akıllı- bir kafanın nezareti altında bulundurulmam lâzım gelmişti.

ÇAYIRBAŞI İLKOKULU

Çayırbaşı ilkokuluna kalfamın nezareti altında gidip geldim. Lâkin o, beni yalnız okula götürüp getirmekle kalmıyor, sınıfta olsun, teneffüs saatlerinde olsun bütün gün yanımdan ayrılmıyordu. Sanki, ben yeni dilenmeye, yeni emeklemeye başlamışım da ne meramımı anlatmasını, ne oturup kalkmasını bilmiyormuşum gibi benim namıma hep o konuşuyor ve elimden tutup beni hep o oturtup kaldırıyor, o yürütüp dolaştırıyordu. Bu vaziyet de ayrıca ağırıma gidiyordu doğrusu. Zira, sınıf arkadaşlarım arasında yaşça benden daha küçük, vücutça benden daha çelimsiz nice çocuklar vardı ki, böyle bir himayeye hiç muhtaç görünmemekte ve benim için bir Gayya kuyusu kadar korkunç bir yerde, eski bahçemizin havuzundaki minicik balıklar gibi, kocamanlardan hiç ürkmeksizin rahat rahat dolaşıp zıplamaktaydılar. Gerçi, aralarında bir takım çekişmeler ve didişmeler olmuyor değildi. Gerçi, ihtiyar bevvinin ahtapot pençesi doğuşenlerin enselerine yapışmakta veya hocalardan birinin değneği kafalarına inmekte gecikince bu çekişip didişmeler vahşi bir savaş halini almadan hali kalmıyordu; ama, ne de olsa, en sonunda tam mânasıyla kan gövdeyi götürmeden,

ufak tefek yaralar ve berelerle herkes yerli yerine dönüyordu.

Lâkin, bu kavgaların ateşi, çok defa, kendiliğinden tavsar görünmekle beraber, bazı günler akşam paydosunda, ard sokaklarda yeni baştan alevleniyor ve o vakit iş silâhlı bir çatışmaya dayanarak âdeta bir zabıta vak'ası şekline giriyordu. Zira, küçük döğüşkenler kucaklarının arasında saklı duran türlü türlü yaralama âletlerini kullanmak fırsatına ancak mekteple ev arasındaki bu kısa azatlık devrinde kavuşabilirlerdi. Onun içindir ki, tabur dağılıp köşeler dönülür dönülmez, hiç vakit kaybetmeden Cüz keseleri hemen koyunlara takılır; tahta saplı çakılar, ucu sivri demir parçaları, kenaları yontula yontula bıçak sırtı gibi keskinleşmiş bileyi taşları hep birden meydana çıkarılır ve tuzlu beraberli bir döğüşmeyi müteakip bazen iki kişi, bazen iki saf arasında kıyasıya bir boğuşmadır başlardı.

Burada, artık ne bevfabın parçesi, ne hocanın sopası, ne de ana babanın tokadı, yumruğu vardır ve ard sokaklar, o sular da dağ başları gibi tenhadır. Tek tük geçen olsa bile çocuk işine karışmayı erlik şanına yedirmez, ya başını çevirmeden yürür gider, yahut da ara sıra kalfamla benim yaptığımız gibi bu kavgalara uzaktan seyirci kalırdı. Böyle durumlarda ise, bizim Çaybaşı kızanlarının savaş şevki büsbütün artardı. Neden mi diyeceksiniz? Çünkü, o zaman kavga hakem önünde bir maç halini alırdı. Yenilenin yalnız vücudu zedelenip berelenmekle kalmaz, şerefi, haysiyeti de yarananırdı. Yenen ise bir nevi kahramanlık mertebesine erecek bütün arkadaşlarının saygı ve itibarını kazanırdı.

Kalfam bile, kaç defa, böylelerinin sırtını «Aşolsun bel!» diye sıvazlamaktan, öbürlerinin de yüzlerine tükürmekten kendini alamamıştır. İlk zamanlar, ben bunlara pek acır ve kalfamın bunları teselli edeceği, hattâ bunların imdadına koşacağı yerde neden tam tersine hareket ettiğini, neden hep yenenler tarafını tuttuğunu anlayamazdım. Ona, içimden âdeta kızar, düşman olurdum. Nitekim, bir gün bu insafsız kalfam, tehlikeli bir döğüşten güç belâ yakayı sıyrıp yüzü gözü yara bere içinde, üstü başı perişan ve ağzından burnundan kanlar akarak bize sığınan bir çocukcağızı elinin tersiy-

İle itip de «Hadi oradan, bok...» der demez öylesine kendimden geçmişim ki, boyuma bosuma bakmadan koca delikanlının dizlerini tekmelemeye, göğsünü karnını yumruklamaya başlamışım. Hem vuruyor, hem de suratına birbirinden ağır, birbirinden katmerli küfürler savuruyordum. Bunların en hafifi -hatırımda kaldığına göre- «kereta», «deyyus», «kahpedölü» gibi lâflardı. Kalfam, benden hiç beklemediği bu tecavüz karşısında bir müddet ne diyeceğini, ne yapacağını şaşırıp kalmıştı. Ben onun bu halinden cür'et alarak bir de yüzüne tükürüp «puşt!» diye haykırmıyayım mı? Bunun üzerine, biçare çocuk -ona, şimdi, çocuk diyorum, zira on dört on beş yaşında ya var ya yoktu- neye uğradığını bilemediydi. Önce, gözlerinde bir şimşek parıltısıyla yüzüme baktı, baktı; düşündü, taşındı; sonra birdenbire, çantamla sefertasını yere fırlatıp gitti. Gidiş o gidiş. Okul ve sokağın çocuk mahşerinde ben yine yapyalnız kalmışım.

KABADAYILIKLARIM

Bu hâdiseden, daha doğrusu bu olgünluk imtihanından sonra bana öyle bir güven öyle bir cür'et gelmeye başlamıştı ki, gözüm artık hiç bir şeyden, hiç kimseden yılmaz olmuştu. Öyle ya, ben kendimden en az altı yedi yaş büyük bir çocuğu, tekme yumruk, sindirip kaçtırmamış mıydım? En yaşlısı henüz on üçüne basmamış okul ve mahalle arkadaşlarım arasında, bundan böyle, artık kimden pervam kalabilirdi? Ben de onlar gibi pekâlâ söğüp saymasını, ben de onlar gibi tekme atıp yumruk savurmasını biliyordum. Hattâ bu yeni melekelerimi daha ziyade geliştirmek için eve döner dönmez -Siyahî Bacımın küçücük oğluyla mı olur, yahut herhangi bir gözüme kestirdiğim komşu çocuğuyla mı- hemen güreşe başlıyor, evvelâ şakadan, sonra sahiden bir alt alta üst üste didişmeye girişiyordum. Bazı günler benimle boy ölçüşecek birini bulamazsam, zavallı ablama sataştığım ve onu hüngür hüngür ağlatıncaya kadar hır-

paladığım oluyordu. Bunu da yapamadığım zamanlar, kendi hayalimin icadı bir takım manevralar vardı ki, bunlar sayesinde savaş kuvvetimi tek başıma denemek imkânını bulmaktaydım. Meselâ, kargıdan bir ata binip elime değnekten bir silah alarak avlunun içinde tozu dumana katar ve Don Quichotte'un yeldeğirmenlerine hücum edişi gibi önüme cansız şeylerden ne rastgelirse saldırır, kırar geçirirdim. Bu gazalar arasında dinlenmek için seçtiğim en zararsız oyun da sokak kapısının kol demirinde, saatlarca süren trapez idmanlarıydı. Sonraları işi büyütüp, gizliden gizliye, babamdan kalma silahlara musallat olmağa başladım.

Bu silahlar, öteden beri, yukarı katta bir yüklükte kapalı dururdu ve hiç birine el sürmek aklımdan geçmezdi. Lâkin, efelik ve kabadayılık merakım arttıkça ben artık o yüklüğün önünden ayrılmaz olmuştum. Ne de çok silahları vardı babamın! Çakmaklı tüfeklerden tutun da en son sistem karabinalara kadar türlü türlü, boy boy av ve harp âletleri burasını âdeta bir manganın mühimmat deposuna çevirmişti. Her fırsat buldukça -ve annem ayak selerimi duyup da işin farkına varmasın diye kunduralarımı çıkararak hırsızlama adımlarla- buraya yanaşıyor; o silahlar içinden bir tanesini çekip alıyor; buz gibi soğuk, ipek gibi pırlıtlı çelik ve nikel kısımlarını vahşi bir zevkle elleyip okşuyor; sonra coşarak iki elimin var kuvvetiyle tetiklerinin üstüne bastırıyordum: çat çat, çat çat, çat çat... Bu madeni sesler o kadar hoşuma giderdi ki, parmaklarıma kan oturuncaya dek tekrar eder dururdum. Bunların kutular dolusu fişekleri de vardı ama, annem, daha babamın sağlığında, hiç açılmayan sandıklarından biri içine saklamıştı. Saklamamış olsaydı da neye yarardı? Bütün tetkiklerime rağmen ben henüz bir silâhın nasıl ve neresinden doldurulacağını bilmiyordum. (Hâlâ da bilmem ya. Bu yaşa geldim -ilk milletvekiliği yıllarım hariç- ne tüfek ne tabanca kullandığımı hiç hatırlamam) Onun için, ister istemez bu kuru sıkı atıcılıklarla yetinip gidiyordum.

Hem, Kışla meydanında, ara sıra, talimlerini seyrettiğim koca koca askerlerin silâhları da benimkiler gibi boş değil miydi? Bunların boş oluşları, ne yüzü koyun, yere uzanıp nişan almama,

ne silâh omuzda bir aşağı beş yukarı dolaşmama ne de bir elimden öbür elime geçirerek «Has dur! Selâm dur!» vaziyetleri almama mâni oluyordu. Hattâ bütün bunlar yaparken ben kendimi o askerlerden daha kuvvetli, daha becerikli buluyordum. Neden mi diyeceksiniz? Çünkü, o kadar maharetle kullandığım bu tüfekler benim boyumdan uzun, cüssemden ağır ve tutamak yerleri avuçlarıma sığmayacak çapta kalın olduğu halde bana fazla bir zorluk ve yorgunluk vermiyordu.

Lâkin, bir gün nasıl oldu bilmem, bunlardan biri elimden kayarak çıplak ayağımın baş parmağı üstüne öyle bir şiddetle düşüverdi ki, az kalsın canım ağzıma gelecekti. Tüfek bir tarafa, ben bir tarafa yıkılıp kaldık. Aşağı kattan gürültüyü işiterek imdadıma koşan annem evvelâ neye uğradığını bilememişti. Bir yerdeki tüfeğe, bir bana şaşkın şaşkın bakıyordu. Ben iki elim ayağımın baş parmağında, gözlerimden yaşlar akarak, kıvrım kıvrım kıvranıyordum. Annem, bir müddet daha bu halimi seyrettikten sonra eğildi; yerde duran tüfeği aldı, yüklüğe koydu ve bana bir şey söylemeksizin küskün bir tavırla odadan dışarıya çıktı.

Bu muamele, bana, parmağımın acısından ziyade dokunmuştu. Nitekim, asıl bunun üzerinedir ki, böğüre böğüre ağlamağa başlamıştım. Fakat, annem geriye dönmemişti ve günlerce bana bir kere başını çevirip de «Ne oldun?» diye sormamıştı. Yaralı parmağımı günlerce Siyahî bacımın kapkara elleri sarıp sarmalamıştı. Kundura giymeye tahammül kalmayan ayağıma eski bir lâstik geçirmek suretiyle bana yürüyüp dolaşma, okula gidip gelme imkânını da yine Siyahî bacım vermişti.

Annem, bütün bunları görmemezlikten geliyordu. Hattâ, ne tuhaf, bir şekilde topalladığının, hattâ, ara sıra parmağım bir yere sürtülür sürtülmez can acısıyla nasıl yüzümü buruşturup gözlerimden yaşlar aktığının farkına varmıyor gibiydi. Nezle ve baş ağrısı gibi en basit, en hafif keyifsizliklerimizden bile görülmemiş bir telâşa düşen; en gelip geçici bir mızımlılığımızdan, en sebepsiz bir neşesizliğimizden bile içlenip tasalanan; yüzümüzdeki incecik bir diken çizliğini veya soğuk vurmuş ellerimizin çatlaklarını derin birer bıçak yarasını tedavi ediyormuşcasınana türlü türlü sularla yıkayıp, türlü türlü melhemlerle ova-

layan annemiz, geçirdiğim bu büyük kaza karşısında neden bu kadar kayıtsız ve merhametsiz davranıyor? Neden halime hiç acıymıyordu? Ayağımın baş parmağındaki korkunç bere o çiziklerden o çatlaklardan daha mı ehemmiyetsiz bir şeydi? İşte, neredeyse, kapkara bir renk bağlayan tırnağım yerinden kopup düşmek üzereydi. Bunu anneme nasıl anlatmalı, nasıl bildirmeliydim? Sanıyordum ki, onun eli yarama dokunur dokunmaz bütün sızılarım birden diniverecek ve ben eskisi gibi zıplayıp koşmağa başlayacaktım.

Fakat, ne mümkün? Annem yüzüme bile bakmıyordu. Dikkatini tekrar üzerime çekmek için baş vurmadığım çare kalmadı. Kâh parmağımın sızısı yeniden tahammül edilmez bir dereceye çıkmışçasına inim inim inliyordum. Kâh birtakım açlık grevi gösterileri yapıyordum. Kâh evin bir köşesine gizlenip onu telâsa düşürmeye çalışıyordum. Kâh yatağıma girer girmez hemen uykuya dalmışım da yüksek sesle rüyalar görmeye başlamışım gibi İzmir'deki nineme acı acı dert yanıyordum: «Gel beni kurtar nineceğim, gel beni kurtar!» diye bağıırıyordum. Nafile. Aynı odada, hemen yanıbaşımızda yattığını ve henüz uymadığını hissettiğim annem, yine aldırıyordu.

Nihayet, burnumu kırıp dadımla ablamı araya koymak istedim. Ama, her nedense onlar da bu işe karışmaktan çekinmişlerdi. «Sen kendin gider, elini öpersen daha iyi olur.» demişlerdi. Lâkin, böyle bir teşebbüste bulunmayı bir türlü kibrime yediremiyordum. Hem, bu işte benim suçum neydi? Hem, gücenmesi, küsmesi lâzım gelen biri varsa o da ben değil miydim?

Hayır; böyle düşünmekte meğer çok yanıliyorumuşum. Bir gün, ablam baklaları birer birer ağzından çıkarınca içinde bocaladığım durumun bütün ciddiliği, bütün vahimliği gözlerim önünde serilivermişti. Meğer, annem bana, yalnız babamın silâhlarıyla oyandığım için küsmemiş; meğer, yukarıdan beri sayıp döktüğüm ne kadar suçlarım varsa -kalfamla aramda geçen hâdise de dahil olmak üzere- hep annemin işittiği, bildiği şeylermiş. Kaç zamandır, hal ve tavrımdaki değişiklikler, şivemde peydah olan kabalıklar, şuna buna savurduğum küfürler, güreş ve döğüş gibi vahşi oyunlara sardığım merak kızkardeşimin kısaca, «ar-

sızlıklarım» sözünde topladığı hareketlerimin hiç biri onun gözünden kaçmamakta, onun gözüne batmakta, onu için için üzüлüp durmaktaymış. Kızkardeşim: «Hattâ, diyordu, annemi senin «arsızlıkların» yüzünden birkaç defa ağlarken gördüm.» «Benim yüzümden ağladığını nereden biliyorsun? Belki babam içindir.» «Biliyorum; çünkü dadımın önünde dizlerine vuran «son ümidim bu çocuğun istediğim gibi yetişip adam olmasındaydı. O da boşa çıktı. Ben ne talihsiz bir kadınmışım!» diye söyleniyordu.»

Bunun üzerine, ben de hüngür hüngür ağlamaya başlamıştım. Anneme karşı inadım, gücenikliğim bu gözyaşlarıyla eriyip gidiyor, bu gözyaşlarının seli, sanki, ruhumu ablamanın «arsızlık» dediği bütün kötülüklerimden, bütün yaramazlıklarımın yıkayıp temizliyor gibiydi. Biraz sonra, iki yaşında bir sabi masumluğuyla annemin yanına gidecek ve dizlerine kapanarak ve bir elini bırakıp öbür elini öperek, «Bir daha yapmam, bir daha yapmam. Tıpkı istediğin gibi olacağım.» diye figan edecektim.

Bu pişmanlığım ne kadar sürdü? Anneme verdiğim söz ne dereceye kadar tuttum? Bilmiyorum. Fakat, Sırat köprüsünü geçmeden farksız bu kefarete sahnesinden sonra benim gerek okuldaki durumumda, gerek evdeki hal ve tavırlarımda epeyseye büyük bir değişiklik olmuştu.

AVARELİKLERİMİN SONU

Ben, artık, Mustafendi sınıfının tahta tabanını, durup dinlenmek bilmez vizitileri ve kıpırdamalarıyla geniş bir sinek kâğıdına çeviren kümeden sıyrılıp çıkarılmış ve Mutasarrıf Paşanın torunuyla beraber hocanın kürsüsü hizasında bir ayaklı sıraya oturtulmuştum. Belli ki, bu dört kişilik ayaklı sırayı, son sınıfların birinden yalnız ikimiz için alıp getirmişlerdi. Bu işi kim yapmıştı? Buna neden lüzum görülmüştü? Bilmiyorum. Fakat, doğrusunu söylemek lâzım gelirse ben yeni sıramın üstünde, kendim

akranlarımdan daha yüksek, daha itibarlı bir mertebeye çıkarılmış hissetmekle beraber, cezaya kaldırılmış veya karantinaya konulmuş bir kimsenin garipliğini de duyuyordum. Yanımdaki arkadaşla aramızda en hafif bir fiskosa imkân yoktu. Zira, hocanın kürsüsü bizim ayaklı sıranın hemen bitişiğindeydi ve mübarek adam, sık sık daldığı uykularının içinden bile bizi dinler, bizi gazetler gibiydi.

Mutasarrıf Paşanın torunuyla ben, teneffüs saatlerinde dahi bu «tecerrüt» den kurtulamıyorduk. İhtiyar bevvabın heybetli boyu bir kale duvarı gibi önümüze dikilip bizi avlunun türlü türlü oyunlar, atlamalar ve koşuşup haykırışmalarla cıvı cıvı kaynaşan kalabalığı içine ulaştırmaktan menediyordu. Hele, onun bulunduğu noktalardan öteye bir adım atmaya görelim. Cüssesi kadar kalın sesi hemen kulaklarımızda uğuldamaya başlıyordu: «Tek durun bakayım! Yoksa canınızı yakarım!» ve biz titreyerek köşemize büzülüydük.

Bir gün, Mutasarrıf Paşanın torunu bu ihtarı işitmemizden gelerek ileriye doğru koşmak istedi; ihtiyar bevvabın onu, en sesinden yakalamasıyla bir kumaş parçası gibi silke silke geriye çekmesi bir oldu. Başka bir gün, ben duvar kenarından sessizce sıvışmağa kalkıştım; arkası dönük olduğu halde, bilmem nasıl farkına vardı, hemen bir çınar dalını andıran kolu üstüme uzandı: «Gel buraya bakayım, köftehor! Senin onlar arasında işin yok. Yine türlü kepezelikler mi öğrenmeye gidiyon?»

Bizim koca bevvabın yalnız bu sözü bana her şeyi açıklamış oldu. Sınıfta, küçük arkadaşlarımdan niçin bir iki metre uzakta tutulduğumu, avluda neden bir köşede muhasara altına alındığımı o vakit anlamıştım. İçimden, «Meğer annemin işiymiş bu başıma gelenler...» dedim. Öyle ama, annem bu işi nasıl yapmıştı? Bu sırrın anahtarını da çok geçmeden bulacaktım: Annem, bir gün kalkmış, mektep müdürü ve baş hocası Ambarcı Hüseyin Efendinin evine gitmiş, ne demişse demiş, herhalde benim halimden şikâyet etmişti ve hoca Hüseyin Efendi mutlaka bunun üzerine harekete geçerek hakkımdaki şu ahlâki karantina tedbirlerini almıştı.

O da bevvap gibi bizim ailenin eski mensuplarındandı. Hat-tâ taşıdığı «ambarcı» lâkabı da ona bir vakitler Karaosmanoğullarından birinin çiftliğinde anbar kâtipliği etmesinden kalmıştı. Resmî adı «Feyziye Mekteb-i İptidaisi» olan okulumuza bundan dolayı halk arasında «Anbarcının Mektebi» denilirdi. Bu okul, mimarisi itibariyle de gerçî bir anbarı veya bir siloyu andırırdı. Etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş bir geniş avlunun ucunda dört köşe taştan bir bina idi. İki yüzü avluya, diğer iki yüzünden biri sokakla çaya bakardı. Yer yer yıkık setleriyle üç dört metre derinliğindeki taşlık yatağı içinde, kâh bir çağlayan gibi uğuldayarak, kâh bir derecik gibi şırıldayarak, kâh kara kışın buzlarıyla örtüldüğü vakit sesi kısılarak dağdan ovaya doğru, o sokak senin bu sokak benim, bütün kasabanın varoşları boyunca kıvrıla kıvrıla akıp giden bu çaya, ben, pek yakın bir ilgiyle bağlıydım. Çünkü mevsimlerin değiştiğini bana hep o haber verirdi. Önce şırıl şırıl, sonra gürül gürül akmağa başladı mı, ilkbaharın yaklaştığını hissedip sevinir, neşelenirdim. Lâkin, hemen söyleyeyim ki, bu hissin ve bu neşenin herhangi bir tabiat sevgisi ve herhangi bir şairanelikle alâkası yoktu. Ne çiçekler açacak, ne kuşlar ötüşecek diye hayallere de kapılmazdım. Benim için ilkbahar Nevruz gününün «Mesir» şenlikleriyle başlardı.

MANİSA'DA MESİR BAYRAMI, KIRAZ YAYLALARI VE YAZ

İkinci Abdülhamid'in Manisa'ya sürdüğü bir vezir, Rüştü Paşa, her Nevruz günü, Mesir şenlikleri olurken:

Neyleyim seyr-i Mesir-i dil esir-i gam iken

dermiş. Bu hüznü mısra, Manisa halkı içinde yalnız babamın kalbinde yer etmişti. O da aynı gün hep bunu tekrar eder dururdu. Lâkin, kendine göre bir sürgün hayatı geçiren annem de dahil olmak üzere büyüklü küçüklü bütün Manisalıların ve bütün Aydın vilâyeti halkının bu en neşeli, en cümbüşlü bayramıydı.

O gün hava bozuk ve yağmurlu da olsa herkes yazlık elbiselerini giyinir, süslenir püslenir ve gülüşerek oynasarak Sultan Meydanı'na koşuşurdu. Sabahın ilk saatlerinden itibaren «avizolu» trenler İzmir'den ve İzmir'in demiryolu üzerindeki bütün liva ve kaza merkezlerinden buraya kadın erkek, çoluk çocuk binlerce kişiyi alıp getirmiştir. Öğleye varmadan çok evvel meydan, iğne atsan yere düşmez bir kalabalıkla dopdoludur. Öylesine ki, bir defa, Sultan Camii'nin minaresinden aşağıyı seyrederken yanımda duran genç bir Softa: «Aman Allahım, acaba Mahşer buradan da mı izdihamlı olacak?» diye haykırmıştı.

İşte, bu insan yığını, kucaklarında kocaman kocaman sepetleriyle medresenin, imarethanenin kubbeleri üstünde çömelip oturmuş bulunan macun saçıcıları ayağa kalkıp da kâğıtlara sarılı baharatlı şekerlemeleri avuç avuç serpmeye başlayınca, bir rüzgârın dalgalandırdığı ormana dönerdi ve o anda binlerce kolun uçlarındaki binlerce açık avuçlarla, hep birden, ağaç dallar halinde sağa sola sallanarak yukarıya doğru uzandığı görüldü. Bunlar arasında birçok tersine çevrilmiş şemsiyeler de vardı ki, içleri, birer kelebek ağı gibi, türlü renkte minicik minicik macun paketleriyle dolardı.

Mesir macunlarının asıl böyle itişe kakışa kapışılarak yenilmesi sevapmış. Bunu, bana her Mesir tekrar eden ninem ne yazıktır ki, hiç bir yıl o sevabı işleyemiş ve her yıl annemin, «Ayıptır valde. Size yakışmaz.» ihtarları karşısında, lando arabasının köşesinden meydanlıkta kaynaşan halkın manzarasını içini çekerek seyretmekle kalmıştır. Ben de pek küçükken onun yanibaşından, biraz büyüdükten sonra mahalle arkadaşlarımla birlikte çıktığım minare şerefelerinden veya duvar üstlerinden o halka bakarken aynı hisle içimi çeker dururdum.

Burada, ninemi -yani büyük babamın dördüncü haremni-boşuna yâdetmiyorum. Ninem bize İzmir'deki has torunlarının yanından tam Mesir gününün arifesinde geldiği için onun adı ve sîması benim kalbimde, Rüştü Paşanın «neyleyim» dediği «seyir-i Mesir» sevinçlerine o kadar karışmıştır ki, hattâ bu sevinçlerimin sebebi, Nevruz bayramı mıdır, yoksa ninemin İzmir'den gelişi mi, hâlâ bir türlü tâyin edemem. Zira, Nevruz bayramı bir

gün içinde geçip giderdi ama, onun bizim eve -daha doğrusu bana- getirdiği bayram havası aylarca sürerdi ve ben bu havanın verdiği yaşama şevki içinde artık mektep sefaletlerinin kâbusunu hissetmez; hocalarımın haşinliğinden ürkmeyiz ve haydi haydi, annemin yumuşak disiplinine aldırılmaz olurdum. Tam mânasiyle çocuklaşır, daha doğrusu çocukluğumu yeniden bulurdum. Hayat, gözümde, artık bir peri masalından farksızlaşırdı. Çünkü, ninemin sevgi, şefkat ve müsamaha mihverine girdiğim andan itibaren her arzu ve hevesimin, akla hayale sığmaz her fantezimin hemen yerine gelmesine karşı bu dünyada imkânsız diye birşey kalmazdı. Bazı günler, canım mektebe gitmek mi istemiyor -hoş, mektebe canımın isteğiyle gittiğim tek gün de yoktu ya!- ninem ne eder ne eyler beni evde alıkoymak için elinden geleni yapardı. Meselâ, anneme bütün geceyi rahatsız geçirdiğimi söylerdi. «Bakınız, derdi, çocuğun gözleri çıkmak çıkmak. Mutlaka ateşi var.» Zaten ben de bu gibi ahvalde hasta rolü oynamakta hayli maharetliydim.

Ninem bana yalnız tembelliklerimde yardım etmekle kalmaz, oburluk veya pisboğazlık meyillerime de cömertçe cevap vermenin yolunu bulurdu. Hattâ, bu yüzden, birlikte yattığımız karyolanın altı âdeta bir ince kiler haline girmişti. Çeşit çeşit şekerleme kutularından tutun da mevsime göre turfanda veya kuru yemiş sepetlerine kadar damak lezzetlerinin küçük bir hazinesini bu karyolanın kenar farbalaları, padagojide olduğu gibi hijiyen bahsinde de pek titiz annemin gözünden güçlükle örtüp gizleyebilirdi.

Bu uzun parantezden sonra tekrar Mesir bayramına dönüyorum. Bugün beni yalnız size anlattım taraflarıyla ilgilendirmezdi. Mesir benim için aynı zamanda kiraz yaylalarındaki âvareliklerimle biten ve hemen sonra büyük yaz tatiline yol açan bir günün adıydı.

KIRAZ YAYLALARI

Bu kiraz yaylalarına çıkış ancak masal diliyle anlatılabilir.

cek bir Odise idi. Önce, arabalarla eski Mevlevihane tarafında bir dağ mahallesinin kenarına kadar gidilirdi. Neydi o dağ mahallesinin adı şimdi hiç hatırlamıyorum. Yaşayan o zamanki Manisalılar arasında da hatırlıyana rastgelmedim. Burası kasabadan o kadar uzak ve aykırı bir köşeydi. Bununla beraber, gözlerimi kapayınca orayı hâlâ en ufak dar bir dere boyunca üstüste yukarıya doğru tırmanan kara kara evlerle pek sert ve haşın bir siması vardı o mahallenin. Bizi buradan alıp götürecektik at, eşek ve katırların tedariki için geçirilmesi lâzım gelen yarım veya bir saatlik zamanı bana bir yıl kadar uzun görünürdü ve içeri-me öyle bir kasvet çökerdi ki âdeta ağlamaklı olurdum. Bereket, çok sürmeden tünediğimiz kahve peykelerinin üzerinde, mevsimin ilk kirazları imdadıma yetişip beni avuturdu.

Nihayet, bir acayip kafilâ halinde yola düzülürdük. Babam önde bir lağâr beygir sırtındadır. Kızkardeşimle ben bir eşeğin üstüne yerleştirilmişizdir. Katırlara bir takım çıkıntılar, sepetler ve şilteler yüklenmiştir. Babamın bindiği de dahil olmak üzere bu hayvanların dizginleri sürücülerin elindedir. Annemle ninem ise -hâlâ şaşar dururum- yanlarında, bizi yaylalarına davet eden Yıldız bacım, onun kocası, oğlu ve kızı olduğu halde arkamızdan yürümektedirler. Nasıl yürürlerdi o dağ yollarından? Bunu, şimdi, kendi kendime bir türlü izah edemiyorum. Anlaşılan, mesafe pek uzun ve yokuşlar pek dik değildi. Bununla beraber, her başımı çevirip aşağıya bakışında Manisa ovasını gittikçe çökmekte olan bir toprak düzlüğü halinde görürdüm ve o kadar dolana dolana çıkardık ki, bazen birbirimizi kaybettiğimiz olurdu. Ben, ikide bir «anne!» diye haykırdım ve sesimin kayalara çarpıp kırılan billûr akisleri yaparak dağıldığını duyardım. Babam her zaman olduğu gibi, gece hiddetle başını çevirip bana bakardı. O namlı binici, zaten, yuları başkasının elinde bir kötü beygir üstünde bulunmaktan alınmış, içermiş gibidir. Hayvanın her ayak sürçüşünde sürücüye çatmaktadır.

Derken, bir pınar başında buluşur, dinlenirdik. Ah, kiraz yaylalarının bu pınarları... Diyebilirim ki, her yol dönemecinde bir tanesi karşımıza çıkardı. Eğilip avucumuzun içinden buz gibi soğuk sularından içerdik. Hele nevale çıkınlarımızdaki tulum pey-

niriyle zeytin ve ekmeklerimizi yedikten sonra buna doyum olmazdı. Pınar suyu kirazlara da ayrı bir lezzet verirdi. Onun içindir ki, dallardan kopardığımız kirazları avuç avuç bu suyun içine atıp bir müddet bırakmadan evvel yemezdik. Bir müddet diyorum, kısa bir müddet diyecektim. Zira, kirazı suda fazla bıraktınız mı ortasından çatlayıverirdi.

Eski Yunanlılar, -Menta'lar yüzünden olacak- pınar başları tekin değildir derlerdi. Ninemin de buna yakın bir sözü vardı: «Güneş battıktan sonra sakın ne çeşme, ne pınar başlarına yaklaşmayın, çarpılırsınız» derdi. Lâkin, bir gün, biz o pınar başlarının birinde güpegündüz şöyle bir manzara ile karşılaşmıştık: Kafasından kanlar akan bir adam yere serilmiş yatıyor ve baş ucunda diğer bir adam bağdaş kurmuş oturuyordu. Her ikisinin halinde telâştan, endişeden hiçbir eser olmadığı gibi hattâ bir sükûnet göze çarpıyordu. Bağdaş kuran bize gülümsiyerek bakmış: «Bir şey değil, kaza, kaza!» demişti ve biz bu söz gerçek midir değil midir, kazaya uğrayan böyle başından kanlar akarak ölüp gidecek midir, öğrenmeye, düşünmeye lüzum görmeden geçip gitmiştik.

Yaylânın hafif ve serin havası içinde, zaten, (Yankıkaya'dan başka) hiç bir şey ciddiye alınmazdı. Ayılarla alay edilirdi ve bazı gelip geçici eşkiyalara kahve veya çorba ikram olunurdu. Hattâ, bunlardan birisi, bir defa saygıyla gelip babamın elini öpmüştü ve babam, «otur» deyinceye kadar subayının emrini bekliyen bir er gibi ayakta dimdik durmuştu. Acaba, o da babam öldükten sonra her bayram veya kandil günlerinde bizi ziyarete gelen ve beni elimden tutup gezmelere götüren emekli eşkiyalardan biri miydi?

Her neyse geçelim. Bahsimiz kiraz yaylaları üzerine idi. Evet, burada hiç bir şey ciddiye alınmaz, hiç bir şeyden korkulmazdı ve aşağıdaki kayıtlardan tamamıyla azade başıboş bir hayat sürülürdü. Geceleri sığındığımız yerin de bir inden farkı yoktu. Bu, zemini toprak, duvarları üstüste oturtulmuş taşlarla örülü, üstü çalıcırpıyla örtülü (dam) denilen bir kulübeydi. Burada evden getirdiğimiz şilte ve yastıklarımızı serip dam sahipleriyle bir arada yan yana yatardık. Babamla annem ve kızkar-

deşim gerçi, bunun yalnız bir gecesine dayanıp ertesi sabah çıkar giderlerdi ama ben ninemle üç dört gün daha kalmakta büyük bir zevk duyardık. Hele Yıldız bacımın kızı Hatice'nin beni soyup yatırdıktan sonra bir müddet yanibaşımda uzanıp kalışına -kûrani veya turanî kirazların tadına olduğu kadar- doymak bilmezdim. Hatice, uzun lepiska saçlı, mavi gözlü, beyaz tenli ve dişleri sedef taneleri gibi hoş ve güzel bir kızdı. Yaşı on üçle on beş arasındaydı sanırım. Bütün günümüzü, kiraz ağaçları altında bir yaşta iki oğlan çocuğu gibi türlü masum yaramazlıklarla geçirdiğimiz halde, yarı karanlıkta yan yana yattığımız zaman aramızda tuhaf bir hal hasıl olurdu. O, bana küçük bir anne muamelesi yapmağa, ben ise ona karşı bir büyük adam şefkati duymağa başladım. Onu, kollarım arasına alıp öpmek, okşamak isterdim. Fakat bir türlü cesaret edemezdim; tatlı bir ıstırab içinde kıvrılır dururdum. Saatlerce gözümde uyku girmezdi ve nihayet uyuyup kalınca onu düşümde görürdüm. Nasıl görürdüm? Şimdi pek iyi hatırlamıyorum. Hatırladığım bir şey varsa sabahleyin gözümü açtığım zaman kendimi çok defa ona sokulmuş ve güneşin ilk ışıklarını onun saçlarında seyre dalmış bulmamdır.

Belki ben, yalnız bunun içindir ki, iki üç kiraz mevsimi yaylâda geçirdiğim birkaç günü çocukluğumun en tatlı günlerinden sayıyorum. Evet, o ıssız dağın, o bakımsız kiraz bahçelerinin, o tekin olmayan pınarların perisi belki bu güzel kızdı. Belki o dağ benim gözümde şenlendiren o bahçeleri cennetleştiren, o pınarları korkusuz ve munis kılan Hatice'nin pırlıl pırlıl gülüşleri, pırlıl pırlıl bakışlarıydı. Nitekim, o vakit böyle bir büyüye kapılmış olacaktım ki, büyüklerin «Bahtım ak mı, kara mı?» yahut «Kara mı ak mı?» diye haykırmağa gittikleri Yankıkaya'ya kaç defa korkmadan tek başıma gidip içimden evvelâ «Hatice benim...» dedim; sonra avazım çıktığı kadar «Olacak mı? Olmıyacak mı?» diye bağıırdım. Kaya kâh «Olacak» kâh «Olmıyacak» cevabını verirdi. Bazen Hatice arkamdan koşup yetişir «Ne olacak? Ne olmayacak?» diye beni sorguya çekerdı. O zaman, tuhaf bir utanca düşüp şaşırır, başımı önüme eğderdim.

Heyhat; Hatice hiç kimsenin olmadı. Bir korkunç kaza, bir

müthiş felâket onu alıp götürdü ve bu felâkete de babası sebep oldu.

Hatice'nin babasına Âşık Mehmet derlerdi. Çarşı başında küçük bir dükkânı vardı. Ne dükkânıydı? Size lâzım geldiği gibi anlatamıyacağım. Şimdiki bilgilerime göre burasına bir nevi minicik çocuk Bonne Marché'si denilebilirdi. Beşikten tutun da İstanbul'luların Eyüp oynacağı dedikleri şeylere kadar çocuklara mahsus ne varsa bu dükkânda bulunurdu ve Âşık Mehmet bunların hepsini tek başına kendi eliyle yapar, boyar ve satardı. Bu meyanda gene kendi elinden çıkma üç telli curalar sattığını hatırlıyorum. Zira, beşikten başka, bütün oyuncaklar gibi bu müzik âletlerinden de bana bir tane hediye etmişti. Hattâ, onun nasıl çalınacağını da, sanırım, ondan öğrenmiştim. Demek oluyor ki, Âşık Mehmet yalnız bir zenaat sahibi değil, bir sanatkârdı da ve adına «Âşık» denilişinin sebebi mutlaka bundandı.

Hatice'nin babasının hüânerleri bu kadarla kalmıyordu. Manisa çocuklarına bayram trakalarının, kandil ve donanma hava fişeklerinin en alâsını da o yapıyordu. Keşke yapmaz olaydı! İşte, bu trakalara, bu hava fişeklerine evinin bahçesinde kızıyla birlikte kükürt ve barut doldururkendir ki, birdenbire, bilmem ne gibi bir ihmal ve yanlışlık yüzünden bir patlama olmuş ve Âşık Mehmet'in elleri, yüzü, Hatice'nin ise bütün vücudu, o güzelim saçları, o beyaz teniyle tepeden tırnağa tutuşup kavrulmuştu.

Düne ait bir vak'a gibi hatırlıyorum! Vakıt bir ikindi üstüydü. Ben, Yıldız bacımın evinden üç dört mahalle ötedeki evimizin bahçesinde bir çomağı yontmakla meşguldüm. Birden kulaklarıma top sesini andırır bir gürültü geldi. Annemle ninem oturdukları sofadan dışarıya fırladılar.

Biz o zamanlar, Ramazan ayında iftar saatiyle sahur ve imsar saatlerinde uzaktan uzağa patlıyan topla, düşün bayram günlerinde havaya sıkılan tabancaların çıkardığı sestən başka

bir böyle gürültüye alışmış değildik. Nineme malûm mu oldu nedir? Anneme, «Hanım, dedi, bu gürültü Ulucami tarafından geliyor» ve sırtına cübbesini geçirip başını örtmesiyle sokağa seyirtmesi bir oldu. Ben donakalmıştım. Elim ayağım kesilmişti. Hatice'lerin evi Ulucamiin dibinde, Ulucamiye bitişikti. Annemin yasağına meydan vermeden ben de soluğu sokakta aldım ve nimenin arkasından koşmağa başladım. Sokakta, havadis çoktan yayılmıştı. Herkes «Aşık Mehmet'in evinde cephaneye patladı» diyordu. Düşe kalka, nefes nefese o evin önüne vardığımız zaman acı bir barut kokusuyla tikanır gibi olduk. Avlunun içinden hâlâ bir kara duman havaya yükselip durmaktaydı. Biraz sonra şöyle bir melodram sahnesi karşısında bulunacaktık: Loş bir odada bir yer yatağı içinde, üstü çenesine kadar yorganla örtülü Hatice marsık rengine bir yüzle gülerek bize bakıyordu.

Gülerek bakıyor mu? Buna ihtimal vermiyeceksiniz. Fakat, yemin ederim ki, Hatice'nin o kapkara yüzü ortasında daha ziyade mineleşen gözleriyle, daha ziyade de sedefleşen dişleri hâlâ gözümün önündedir. Hattâ, «Korkma, gel küçük bey!» diyen bir nefes kadar hafif sesini de hâlâ işitir gibi oluyorum. Fakat, ben oda kapısının eşiğinden içeriye bir adım atmağa cesaret edememiş koşarak ters yüzü geri dönmüştüm.

Ölümünden birkaç gün sonra anlatıyorlardı: Kazayı müteakip ilk hareketi gidip aynada kendine bakmak olmuş ve gözlerinin nuru sönmedi diye çok sevinmiş. Ama benim için kiraz yaylalarına gitmek sevincine artık veda etmek lâzım geldi.

MANİSA YAZLARI

Yaz... Hele Manisa'nın yazı; o, her biri henüz fırından çıkmış birer kocaman tepsi ekmeği gibi sıcak, yumuşak ve bitmez tükenmez ve yine tadına doyum olmaz azatlık günleriyle; o, gövdeleri kûsbe terleri döken ve dallarından mis kokulu ballar akan yemiş ağaçlarıyla; o, liri liri üzüm salkımlarının renkten renge gi-

rerek bazısının altınlaşıp bazılarının yakutlaştığı beyaz kuleli yeşil bağlarıyla; bu bağlardaki sergi yerlerinin gece cümbüşleriyle ve nihayet, buğday başaklarının akşam meltemlerinde kumral bir deniz gibi ürperip dalgalandığı engin ovalarıyla Manisa'nın yazı...

Gerçi, bizim ne bu ovalarda bir karış tarlamız, ne o bağlarda bir tek kütüğümüz, ne de bellibaşlı bir yemiş bahçemiz vardı. Fakat, yaz gelince eş dost davetlisi olarak bütün bu yerlerin safasını sürmek fırsatını bulurdum. Mayıs ayında Yıldız bacımın kiraz yaylâsından başlayarak temmuz sonlarında Hulûsi Beyin bağı ve ağustos ortalarında İzmirli akrabalarımızın bambaşka satın aldıkları iki çiftlikten biri, onar onbeşer gün için, emrimize amâde dururdu. Hattâ, bu süreklî yatı misafirliklerini pek yadırgar görünen anneme kendi hesabına, kendi âdetlerine göre, kendi evinde gibi yaşamak imkânını vermek maksadıyla mülk sahiplerinin yerlerini bize bırakıp çekildikleri de olurdu. O vakit, bu bahçelere, bu bağlara, bu çiftliklere biz, kabımız kaçağımız, yatak takımlarımız ve aşçımızla âdeta göç edercesine gider yerleşirdik. Beni tam mânasıyla mesut eden de asıl bu çeşit tatil sefalarıydı. Aksi takdirde ya annem evde kalıp bizi bıraktığı için keyfime bir nevi gurbet hissinin acılığı karışıyor, yahut, bizimle beraber gelmişse başkalarının aşıyla doyunmaktan, başkalarının eşyasını kullanmaktan, başkalarının döşeğinde yatıp kalkmaktan çektiği eza karşısında hiç bir zevkin tadı yüreğime sinmiyordu. Hele, annemin bu yazlıklarda daha ziyade rûstâleşen * yerli âdetlerine göre, kâh ayaksız bir tahta sofranın, kâh bir bakır sininin etrafında halka teşkil edip oturan ev sahipleriyle diz dize, dirsek dirseğe sıkışarak aynı kaptan elle yemek yerken duyduğu ıstırap yüzünden okunur bir raddeye varınca bütün lokmalar boğazımda dizilip kalırdı.

Halbuki, ne nefis yemeklerdi onlar! Üzerinden bol bol yarım asır geçti, hâlâ tadları damağımdadır ve Manisa'dan ayrıldığımdan beri, ne Prens saraylarında, ne Vezir konaklarında öylesine

* Köylüleşen.

bir sofrâ hazzı bana nasib olmamıştır. Yazık ki, temizliği lezzetin üstünde tutan annem, bu zevkimi hiç bir vakit paylaşmamış ve bu yüzden çok defa benim iştahımı da kaçırmıştır.

Zavallı anneciğimin el evlerinde yalnız sofrâ tertibatından değil yatak takımlarından da tiksindir bir hali vardı. Bunda da ne kadar haklıydı bilmiyorum. Zira, pek iyi hatırladığıma göre, ev sahipleri kendilerinin bile kullanmaya kıyamadıkları en itinalı, en bakımlı döşeklerini bizim altımıza sermekte ve tek biz rahat edelim diye her biri bir daracık minderin üstüne kıvrılıp yatmak feragatini göstermekteydiler. Annem ise, bunu ve bunun gibi daha nice ikramları, konukseverlikleri az bulacak veya hiçe sayacak kimselerden olmak şöyle dursun, en nahoş vaziyetlerde bile daima güler yüzlülüğünü muhafaza edecek kadar nazik ve terbiyeliydi. Buna rağmen titizliği terbiye ve nezaketine o derece galipti ki, bazı geceler, bize ayrılan yatak odalarında girdiği temizlik ve düzenleme hareketlerinden çıkan hafif gürültülerle iç tedirginliklerinin sırrını âleme ifşa etmek gibi sıkıntılı bir duruma düştüğü de olurdu. Annemin bu hareketleriyle ev sahiplerine nasıl bir üzüntü verdiğini bilmem. Fakat, beni, bütün bir günün yorgunluğundan sonra tam uykuya dalacağım sırada pek çok rahatsız ettiğini hatırlarım. Düşünün ki, bağda ve ova da ben artık kasabadaki tembelliklerimden tamamiyle sıyrılmışımdır. Sabahleyin erkenden ilkhoroş sesleriyle uyanmış ve soluğu -bağda isem- üzüm kütüklerinin arasında, -çiftlikte isem- harman yerinde almışımıdır. Burada, rençberlerle beraber tozu dumana katarak saatlerce düven sürmüşümdür. Ötede, üzüm salkımlarının küfelere istif edilmesi, sergiye konulup yayılması işlerinde gündelikçilere can ve gönülden yardımlarda bulunmuşumdur. Arada, bir, fırsat bulunca, eğersiz bir yük beygirinin sırtına tırmanarak o tarla senin bu tarla benim «deh!» demiş dolaşmışımıdır. Birkaç yemiş ağacına çıkıp inmiş, birkaç defa düşüp kalmış ve nihayet kunduralarımı, çoraplarımı sıyırıp paçalarımı sıvayarak bir derenin sularında serinlemeye çalışmışımıdır. Bütün bu faaliyetlerimden annemin haberi olsaydı, belki de, ne kadar dinlenmeye muhtaç olduğumu düşünerek uykumu kaçırmaktan çekinirdi. Lâkin, edip eylediklerimden ona bahsetme-

ye kimin dili varırdı? Allah göstermesin; bu yaramazlıklarımın bir tanesini bile duyması hemen eve dönmemiz için kâfi bir sebep teşkil edebilirdi.

Eve dönmek, yazı evde geçirmeye mahkûm olmak ise bana verilecek cezaların en sunturlusuydu. Zira, bu mevsimde zaten sessiz olan sokağımız, bütün komşuların kapılarını kapayıp, bağlarına çekilip gitmesiyle öyle bir ıssızlaşır ve üstümüze öyle bir yalnızlık hüznü çökerti ki, âdeta ağlamaklı olurum. Kalın demir parmaklıklı pencereleri çepeçevre yüksek duvarlarla çevrilmiş bir avluya bakan evimizin de bence bir hapishaneden farkı kalmazdı. Burada saatler bana birer yıl kadar uzun görünürdü. Kendi kendimi avutmak için topaç çevirme, bilya tokuşturma, ip atlama ve saire ve saire gibi ne kadar oyun varsa hepsine başvurduğum halde öğle vaktini güç bulurdum. Öğle vakti de geldi mi öylesine bir sıcak bastırır, her taraf öylesine bir tutuşurdu ki, kolum kanadım kesilip kulaklarım cırcır sesleriyle -gûya bir sıtma nöbetine tutulmuşum gibi- cıncın cıncılayarak bir köşeye seriliverirdim. Ömrümün hiç bir devrinde, dünyanın hiç bir tarafında çocukluğumun bu Manisa cırcırları kadar çatlayasıya ve çatlatasıya cırlayan ağustos böceklerine rastgelmemişimdir. Ne kadar da sürekli, ne kadar da hep birden cırlardı bunlar yarabbim! Sanki gökyüzü bir kâğıttan kubbeymiş de güneşin ateşiyle çıtır çıtır yanıp kavrulmaya başlamış gibi gelirdi insana. Bizim avlunun toprak kısmında iki dut ağacıyla yamru yumru bir cınardan başka ağaç da yoktu. Böyle küme küme, böyle oğul oğul nerelerde toplanırdı bunlar?

İkinci ezanı okunur okunmaz artık nefesim tıkanır gibi olarak kendimi sokağa dar atardım. Annem, arkamdan seslenirdi: «Oğlum, bu kıyafetle nereye gidiyorsun?» Zira, çok defa, çıplak ayaklarıma terliklerimi geçirip beyaz patiska geceliğimle fırladığım olurdu. Evin içinde bile bu halde dolaşmama güçlükle göz yuman annem, sokağa da böyle çıkmama asla tahammül edemezdi. Bunun için, ya yarım yamalak giyinmeye mecbur kalır, yahut da ona görünmeden sıvışmanın yolunu bulurdum.

Önce bir müddet kapının önünde, nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilmiyerek sokağın ortasından akan çirkef suyuna

sersem sersem bakar kalırdım. Bütün mahallede, canlı mahlûk olarak duvar kenarlarında siflinip pinekleyen uyuz, kör, topal köpeklerle benden başka kimse yoktur. İki yanlı sıra sıra evler birer türbe gibi sessizdir. Başka mevsimlerde, bu saatte hep kapılarının eşiklerinde civil civil kaynaştıklarını görmeye alıştığım komşu çocukları, göçmen kuşlar gibi, uçup gitmişlerdir. Bunlar arasında, benim pek candan iki üç arkadaşım vardı ki, bütün yaz, hasretleri yüreğimi dağlardı: Süleyman efendinin oğulları Cemal ağabeyimle Sadettin. Tabur kâtibinin torunu Rıza. Kimbilir, şimdi bunlar bağlarında ne tatlı vakitler geçirmektedirler? O kadar tatlı, o kadar hoş ve öylesine eğlenceli vakitler ki, bütün teferruatıyla hayalimde canlandırmağa bile gücüm yetmiyordu. Bu ıssız, bu daracık sokakta, şu çirkef suyunun kenarından onların hepsi bana bir peri masalının mucizelerine karışmış gibi geliyordu. Kendi kendime: «Belki de beni çoktan unutmuşlardır.» diyordum. Zira, çocukluğumda bir ay, iki ay benim için onar yıllık, yirmişer yıllık birer zaman kadar uzundu. «Evet, beni çoktan unutmuşlardır. Cemal ağabeyimle Mevlevî tekkesine gittiğimiz günler, Saadettin'le beraber geçirdiğimiz Ramazan geceleri, Rıza ile çarşı pazar dolaşmalarımız hep hatırdan çıkıp gitmiştir.»

Böyle düşünerek mahzun mahzun Sultan Meydanı'na doğru yürüdüm. Burada, hangi mahalleden olduklarını, nereden çıkıp geldiklerini tâyin edemediğim yırtık şalvarlı, yalınayak bir kûme sokak çocuğunun camiye bitişik imarethane duvarı dibinde çömelerek kâh sessiz sedasız, kâh bağırışa çağırışı bir şeyler yaptıklarını görür, çekine çekine, korka korka yanlarına yaklaşırdım. Yerde bir halka teşkil etmişler, tozun toprakın içinde kirli bir kemik parçasını yuvarlayıp durmaktadırlar. Bana o kadar mânâsız görünen bu oyuna öyle bir dalmışlardır ki, ayak sesimi bile duymazlar ve bir kenardan kendilerini seyretmekte olduğumun neden sonra farkına varırlardı Beni ilk gördükleri gün, hemen taşı tarağı toplayıp Meydanın başka bir tarafına çekilip gittilerdi. İkinci görüşlerinde bir hayli mırıldanıp homurdandıkları için ben uzaklaşmağa mecbur kalmıştım. Üçüncü defa, yine baş uçlarına dikilince içlerinden biri: «Ölen, demişti, ne bakıp

duruyon? İşte, aşık oynuyoz şunun şurasında!» Ben «Aşık mı?» diye kekelemişim; «o ne biçim oyun?» Bunun üzerine hepsi birden gülmeye başlamıştı. Böylece aramızdaki buzlar da erimiş oldu. Artık benim yanlarında bulunmamdanda rahatsız olmuyorlardı; hattâ, sanırım, bana hünelerlerini göstermekten bir nevi iftihar bile duyuyorlardı. Ben ise aşık oyunundan hâlâ büyük bir şey anlamamakla beraber onları dikkat ve memnurlukla seyreliyordum.

«Dikkatle, anladık ama, niçin memnurluk?» diyeceksiniz. Kim bilir, belki bu yaz mevsiminin yalnızlığından kurtuldum; kim bilir, belki bencileyin bağ ve ova safalarından mahrum birtakım çocuklara rastgeldim diye. Evet; bunlar da mutlaka bizim gibi çiftsiz çubuksuz ailelerin çocuklarıydı. Lâkin, ne yazık ki, beni bir türlü aralarına almak istemediler. Almak isteselerdi de ben giremezdim. Çünkü, onlar, her oyunun sonunda, önce dile sonra elle müthiş bir kavgaya tutuşuyorlardı. Bunun sebebi de, yine hiç akıl erdiremediğim bir para meselesiydi. «Ülen kâhbe dölü, sökül bakalım üç mangır!»». «Aa, üç mangır değildi benim borcum.», «Köpoğlu köpek, görmüyon mu? Üç kere oturttum aşığ kıcının üstüne.». Koca koca bakır mangırları sımsıkı avucunda tutup vermek istemiyen çocuk boş kalan eliyle çirkin bir işaret yaparak: «Nah alır mısın!» diye bağırınca öbürü var kuvvetiyle üstüne atılırdı. O vakit ben yavaşça sıvışıp giderdim.

Eve döndüğümde duvarların gölgesi avlumuzda yanan günün ateşini çoktan küllemiş, cırcır böcekleri susmuş ve önü sulanmakta olan taşlık âdetâ serinlemeye başlamıştır. Besleme kız, bu taşlığın iki yanındaki kerevetin arasında, bir hamur açma tahtasını andıran ayaksız yuvarlak sofrayı kurmakla meşguldür. Mutfaktan bir patlıcan kızartması kokusu gelmektedir. Bu sırada benim yegâne zevkim yemeğe oturmazdan evvel taşlığın basamaklarında sıra sıra duran çiçek saksılarını sulamaktır. Onun için, hemen mintanımın kollarını sıvayıp avlumuzun toprak kısmını taşlık kısmından ayıran sete yaslanmış bir büyük çeşmeden süzgeçli bahçe kovalarını doldurmağa giderdim. Çırlıçıplak avlumuzun tek bezgisi o hakir ve mütevazı çiçeklerin

benim gözümde herhangi bir canlı mahlûktan farkı yoktu. Süzgecin incecik duşu üstlerine damlar damlamaz öyle bir gerinip doğrulurlar ve kâbuslu bir uykudan ayılan gözler gibi öyle bir inşirahla açılıp gerinirlerdi ki, hepsinin, neredeyse, dile gelip benimle konuşacaklarını, bana teşekkür edeceklerini sanırdım.

Halbuki, ben bunların adlarını bile doğru dürüst bilmiyordum. Zira, annemin «küpe çiçeği» dediğine ninem başka bir isim veriyordu. Ninemin, «şebboy» damgasını vurduğu saksıya annem daha süslü bir etiket takıyordu. Meselâ, o çiçekler arasında en çok hoşuma giden bir çiçek vardı ki, annem buna «gece safası», ninem ise pek haklı olarak «ezan çiçeği» derdi. Pek haklı olarak... Zira, bunlar tam akşam ezanı okunurken hep birden pıtır pıtır açılıverirdi ve bence gece ile hiç bir münasebetleri yoktu. Gece ile münasebeti olan yalnız «fesliyen» lerd. Ah, karanlıkta ne güzel kokmaya başlardı bu fesliyenler! Taşlık-taki iki kerevetin uçlarında dururdu bunların saksıları. İkide bir eğilir, yapraklarına burnumu sürer veyahut elimle uzun uzadıya okşadıktan sonra avucumu yüzümün üstünde gezdirir dururdum.

İşte, evde geçirdiğimiz yaz mevsiminin yegâne tatlı demleri benim için bu akşam saatlerinden ibaretti: Çeşmenin yalağından hafif bir su şıptırsı gelmektedir. Sofanın pencere camı ardına konulmuş bir gaz lâmbasının yarı aydınlattığı taşlıkta, minderlerine kar gibi beyaz örtüler yayılı kerevetlere uzanarak gökyüzünün bütün yıldızlarını bir bir saymak mümkündür. Cırcır böcekleri artık büsbütün susmuştur. Lâkin, bu huzur ve sükûn pek uzun sürmezdi. Yassıya doğru karanlığın içinde kâh bir hıçkırığı, kâh bir ulumayı andırır bazı korkunç sesler peydah olurdu. Kızkardeşimle ben ürpererek annemizin yanına sokulurduk. O da bu seslerden bizim kadar ürkmüş görünürdü. Fakat, ekini belli etmemeye çalışarak ve zorla gülmeye çabalarak: «Ne var bundan korkacak? Ötüyor işte, o da Allahın yarattığı bütün kuşlar gibi...» derdi. Öyle ama, ben bu sesi çıkaranın bir kuş olabileceğine ihtimal veremezdim. Kim bilir hangi delikten, hangi duvar kovuğundan bizim avluya gelerek ya anneme, ya doğru-dan doğruya bana öfkeli öfkeli bağırarak bir masal cadısı sanır-

dım, o baykuş denilen mahlûku. Aksi takdirde, büyükler bile onun sesini işittikleri vakit, birbirlerinin yüzüne «Eyvah ne felâket!» der gibi bakarak donar kalırlar mıydı? Bize akşam misafirliğine gelen yaşlı başlı nice komşu hanımların, o ötmeye başlar başlamaz birtakım dualar fısıldayarak havaya üflediklerini kaç defa görmüşümdür. Hele ninem bundan öyle bir sinirlenirdi ki, âdeta baykuşla bir dil kavgasına girişirdi: «Sesin kısılsın mel'un, derdi. İnşallah uğursuzluğun kendi başınadır. Defoi oradan, defol!»

Şu halde, ben nasıl olur da onu annemin söylediği gibi «Allahın yarattığı bir kuş» telâkki edebilirdim? Annem bu görgülü ihtiyar kadınlardan daha mı bilgîci? Hiç zannetmiyordum. Zira, onun ağzından ne cadı, ne cin masalı dinlemiştim. Demek ki, «iyi saatte olsunlar» dan haberi bile yoktu ve bunların bazan bir kuş, bazan bir kedi, bazan da bir insan şekline girdiklerini bilmiyordu. Hem, babamdan kalma birkaç resimli kitapta ben bu baykuş denilen şeyin suratını da görmüştüm. Hiç kuşa benzemiyordu. İri iri, yuvarlak gözleri ve kocaman bir kafası vardı. Şişman gövdesi de bir siyah şala bürünmüş gibiydi. Ne kanat, ne gaga. Dünyada böyle kuş mu olurdu? Onun için, korkudan soğuk terler dökerek ve yüreğim tıp tıp atarak annemin koynuna sokulur: «Bir dua oku da gitsin. Bir dua oku.» diye yalvarırdım.

ANNEM ANLATIYOR

Baykuş sesleri asıl koca evin içinde annemle yapyalnız kaldığımız gecelerdir ki, yüreğime bir unulmaz dehşet salardı. Böyle gecelerde, zaten neden ürküp ırkılmazdım ki? O derin sessizlikte, avlunun ağaçlarından akseden en hafif bir hışıltı, eski taban tahtalarını kemiren bir kurdun çıkardığı en küçük bir çıtırtı, hattâ o derin sessizliğin bizzat kendisi, yüreğimi durmadan hoplatmaya kâfi gelirdi.

Bu halimi -daha doğrusu kzkardeşimle benim bu halimizi-

hisseden annem, bizi oyalamak, avutmak, bize yalnızlığımızı unutturmak için elinden gelen ve hattâ gelmeyen her çareye başvururdu: Meselâ yüksek sesle roman okurdu. Bundan hoşlanmadığımızı görünce: «Haydi, hep bir ağızdan şarkı söyleyelim» derdi ve yegâne bildiği «Kâtip kaleme giderken...» türküsünü tuttururdu. Bu da olmadı mı kalkar; İsveç cimnastiğini andıran birtakım kol ayak hareketleriyle taşlığın ortasında bir acayip dansa çıkardı. «Hadi, sen de kalk,» derdi bana. «Baban gençliğinde çok iyi Zeybek oynarmış. Şimdi sıra senin, göster bakalım marifetini.» Ben isteksiz isteksiz dönerken gûya pek muvafak oluyormuşum gibi, «Aferin, aferin» diye haykırarak sözde bir Zeybek havasına göre el çırpıp makam tutmağa çabalarlı.

Beyhude emek! Bizim kulağımız hâlâ karanlıktan gelen seslerdedir. Uzanmış boyunlarımız, büyümüş gözlerimiz ve yüzümüzün çekik çekik çizgileri bizim hâlâ ne kadar ürkmekte olduğumuzu göstermektedir. Bunun üzerine annem, bir yolunu bulup bize kendi çocukluğuna ve gençliğine ait türlü türlü saray hikâyeleri anlatmaya başladı.

İşte, o vakit halimiz değişirdi. Her biri öbüründen daha hoş, daha cazibeli, daha acayip, daha harikulâde insanlar, sahneler ve hâdiselerle dolu bu hikâyeler bizi alıp büsbütün başka bir âleme doğru sürüklerdi. Yalnız bizi mi? Annem de anlattıkça kendinden geçer, nerede olduğunu ve ne kadar küçük çocuklarla konuştuğunu unutturdu. Öylesine unutturdu ki, sözleri gitgide, âdeta helecanlı bir monolog şeklini alırdı.

«— Bilmem, tam onbeş yaşıma basmış mıydım? İlk defa uzun etekli fistanımı giyip de o kalabalığın önüne çıktığım akşam ayaklarım birbirine dolanıyor, helecandan yüreğim tıp tıp akyordu. Bir de divanhanenin merasim köşesinde sıra sıra oturan davetlilerle selâmlaşırken göğsümde takılı bir büyük broş pat diye yere düşürmesin mi? Büsbütün şaşırdım, yüzüm çuha gibi kıpkırmızı kesildi. Bereket versin, tam o sırada çalgı başlamış, «perendebâz» lar ortaya çıkmış bulunuyordu da kimse pek farkına varmamıştı bu işin...». «Hidivin sarayındaki baloya gittiğimiz geceyi de hiç unutmam. Arkamda Paris'ten gelme terzi-lerin diktği sarı saten üzerine siyah kadife yapraklar işlenmiş

bir dekolte robam vardı. Robamın rengine uysun diye başıma hafif samanî bir hotoz geçirmiştim. K pelerimle pantantifimin taşları da sarı sularıyla bu rengi tutuyordu. Her gören bayılmıştı bu s s me...». «Bir başka akşam da Operaya gitmiştik. Ömrümde böyle güzel şey görmedim ben. Bir mavi gökyüzü yapmışlardı; üstünde pırıl pırıl yıldızlar pırıldıyordu. İlk muzika sesleriyle, şano, baştanbaşa kanat cırparak havaya doğru yükselen meleklerle doluvermişti. Aman Yarabbim; ne kadar biribirinden güzel meleklerdi onlar. Uzun lepiska saçlı birgenç adam yanık maniler söyliyerek onları yakalamaya çabalıyordu. Fakat, onlar, k me küme kelebekler gibi uçuşup uçuşup gidiyordu. Ayakları yere hiç değmiyordu bile.» vesaire vesaire.

Kızkardeşimi bilmem, lâkin ben annemin bu hik yelerini doğrudan doğruya muhatap olmaktan çıktığım ve birçok yerlerini pek iyi kavrayamadığım zaman bile- can kulağıyla dinlerdim. Ne opera, ne balo, ne perendabazlar dediği şeylerin mânasını bilirdim; ne de giyim ve kuşamına dair verdiği tafsilatın ehemmiyetini anlardım. Ama, hayalimde bütün bir masal  leminin canlandığını hissederdim. Hem  yle bir masal  lemi ki, ninemin veya dadımın «bir varmış, bir yokmuş» la başlayıp hep «mış, mış, mış,» larla tarif ettiklerine benzemiyordu. Ben bunlara üç yaşımdayken bile yarıdan yarıya şüphe ve itimat-sızlıkla kafa salları ve s yliyenlerin g nl  hoş olsun diye inanmış g r n rd m. Anneme ise bütün kalbimle, bütün aklımla inanıyordum. Zira, o bana bizzat görüp geçirdiklerinden bahsediyordu. Daha doğrusu, görüp geçirdiklerini yeniden bizim önümüzde yaşıyordu. Sözü «Tam onbeş yaşıma basmış mıydım» diye açaırken yüzüne onbeş yaşında bir kızın tazeliği geliyor; gözleri ışıl ışıl parlıyor; yanakları pençe pençe pembeleşiyordu.  st  siyah kadifeden dallarla işlenmiş sarı saten fistanıyla baloya gittiği akşam, herkesin s s n  nasıl beğendiğini söylerken âdeta şuhlaşıyor; endazesini on meteliğe, benekli basma entarisinin içinde g ya sırtında hâlâ o fistan varmış gibi kırıp dökülüyordu.

Böyle de olmasa, ben anneme yüzde yüz yine inanacaktım. Çünkü, saray dediği o mermer sütunlu, uçuşuz bucaksız bina-

nın bazı yerlerini, -hele karşıdan gelen insanların bir dürbünün tersiyle bakılır gibi küçücük küçücük görüldüğü geniş ve uzun sofasını- ben de hatırlamaktayım. Hattâ annemin hikâyelerinde adı geçen birçok kimselerin simaları, kalıp kıyafetleri, sesleri ve hareketleri de henüz zihnimden silinmiş değildi.

Nasıl silinebilirdi ki, biz hâlâ bunların havası içinde yaşamaktaydık. Hemen her masanın, her rafın üstüne konmuş düzinelerle resim çerçevelerinin camı ardından, kadın erkek bütün o âşına çehreler bize her an bakıp duruyordu. Bunlar arasında, nice zaman hasretiyle yanıp tutuştuğum güzel Prensesin de iki üç resmi vardı. Enseden kalkık ve gerdandan açık yakalı uzun etekli fistanları içinde kâh ayakta kâh bacak bacak üstüne atmış, kâh bir sedire yaslanmış olarak her karşısına geçip duruşumda bana gülümser gibiydi. O masal diyarının insanlarından arasına kenarları taç desenli mektuplar da alıyorduk. Hele babamın ölümü üzerine bunlardan o kadar çok gelmişti ki, annem, hepsini deste deste ayırarak ve her desteyi ince kurdelelerle sararak birer kıymetli yadigâr gibi kilitli çekmecelerine koyup saklamıştı.

Bizim o âlemlle ve bu insanlarla münasebetimiz nasıl teessüs etmiş, daha doğrusu, Manisada bir çiftlik beyi olan babam hangi talih cilvesiyle gidip Mısır'da evlenmiş ve yerleşmişti? Bu garîp macerayı da birkaç kere annemin ağzından şöyle dinledim:

«— Ondört, onbeş sene oluyordu; derdi annem. Mısır'da Arabî isminde bir adam türemiş ve bütün Fellâhları Hidiv ailesiyle hükûmet başında bulunanlara karşı ayaklandırmıştı. Bunlar: «Mısır Mısırlılarıdır. Yabancılar kapı dışarıyal..» diye bağırıyorlar, saraylara hücum ediyorlar ve sokakta rastgeldikleri Türklerle Çerkesleri ya döğmeye ya öldürmeye kalkışıyorlardı. Biz, İsmail Paşalarla birlikte, İskenderiye'ye kaçmıştık ve Kahire birkaç gün içinde tamamiyle Fellâhların eline düşmüştü. Aslında bir küçük Çavuş olan Arabî kendi kendine paşalık ünvanını almış ve ordunun, hükûmetin başına geçmişti. Tam o sırada İngiliz gemileri İskenderiye limanına yanaşıp top atmaya başladılar. Biz, iki ateş ortasında ne yapacağımızı, nereye ka-

çacağımızı şaşırılmış kalmıştık. Hidiv İsmail Paşa Padişah'tan aldığı irade üzerine hemen İstanbul'a harekete karar verdi. Bizi, yani yeğeni İbrahim Paşayı da diğer bir sürü aile erkânıyla beraberinde alıp götürmek istedi. Fakat, İbrahim Paşanın annesi, rahmetli Şemsi Hanımefendi, «Hayır, ben gidersem ancak İzmir'e giderim.» diye tutturdu. İzmir de neresiydi? Niçin oraya gitmek istiyordu? Bir türlü anlayamadıktı. Lâkin, emir ve irade daima onun elinde olduğundan ne oğlu, ne aileden başka biri ağzını açıp bir şey söyleyemedi. Palas pandırası bir küçük vapura atlayıp bütün saray halkıyla İzmir denilen şehrin yolunu tuttuk. Şemsi Hanımefendi, ancak vapura girdikten sonradır ki, bize bu kararının sebebini şöyle izah etmişti: «Benim efendizadelerim oradadır, demişti. Ölürsem onların yanında ölüürüm, kalırsam onların yanında kalırım. Beni büyüten, beni yetiştiren, beni kendi kızı gibi çeyizleyip Mısır'a gelin gönderen velinimetim, babam Karaosmanoğlu Yakup Paşa bana «kızım» demişti, hüngür hüngür ağıyarak İstanbul'dan Mısır'a giderken; «dünyanın bin türlü halı var, eğer günün birinde kötü bir vaziyete düşersen sakın üzülme, kahrılanma, benim kapım sana daima açıktır. Biliyorsun, bizim hiç evlâdımız olmadı. Gerek ben gerekse hanımın seni can ve gönülden evlâtlık edindik. Bağrımıza basıp büyüttük. Burasını bir anababa ocağı say. Biz ölmüşsek pek yakın akrabalarımız vardır İzmir vilâyetinde. Kendi akrabalarının gibi onların yanına gidersin.»

«Rahmetli Şemsi Hanımefendinin hikâyesi hepimizin yüreğine dokunmuştu. Oğlu İbrahim Paşa hayretteydi. «Bak hele, demişti, meğer ne akıllı adammış bu Yakup Paşa! Otuz sene evvelinden bu işin böyle olacağını anlamış!» Ben ise bu sarayda Şemsi Hanımefendinin Yakup Paşa konağındaki vaziyetine benzer bir durumda bulunduğumdan büsbütün müteessir olmuşum. Şimdi, hepimiz birden, onun efendizadelerim dediği Karaosmanoğullarını görmeye can atıyorduk.»

Annem, hal tercümesinin bu noktasına gelince biraz duraklardı. Yüzünden pek bellidir ki, Karaosmanoğullarıyla ilk temas kendisinde pek parlak bir intiba uyandırmamıştır. Bu Mısır saraylıları ne umuyorlardı? Ne hayal ediyorlardı? Kim bilir.

Karun kadar zengin bir Prens anasının «Efendizadelerim» diye andığı kimselerin onunkinden daha büyük sarayları, daha çok debdebe ve tantanaları mı var sanıyorlardı? Heyhat; İzmirli bu bu Karaosmanoğullarını tanımıyordu bile. Gerçi, amcam Nazif Bey bu şehrin en itibarlı ailelerinden birine iç güveysi girmiş; gerçi, babam yine bu aileden bir hanımla evlenmiş ama, her ikisinin bütün vakitleri Manisa ovalarında geçtiği ve hele babam o sıralarda karısından ayrı yaşadığı için burada pek görünmezlermiş. Bununla beraber, annemin hikâyesinden hatırlımda kaldığına göre, Mısır'ın haşmetli mülteci kafilesini ilk ağırlayan bu İzmirli akrabalarımız olmuştur. Annem bize derdi ki:

«— Babanız, o vakit, Velioğlu mahallesindeki konakta hananızla beraber otururdu. Bizim haberimizi alır almaz İzmir'e koşup geldiler ve bizi Manisa'ya davet ettilerdi. Buraya vardığımız günü hiç unutmam: Bütün halk Kadri Bey'in Mısırlı misafirlerini görmek için sokaklara dökülmüştü. Beyaz donlu çocuklar, basma şalvarlı kadınlar, hepsi birbirinden acayip kılık kıyafetlerle yolumuz üstünde yığılmışlardı.»

«— Neden acayip diyorsun anne?»

«— Ne bileyim ben? O zaman bana öyle gelmişti. Vakıa, bizim halimiz de onları pek hayrete düşürmüş gibiydi ya! Uzun etekli rengârenk feracelerimiz, kokorozlu hotozlarımız ve arkamızdan el pençe divan yürüyen İstanbul'lu harem ağalarımızla bir Zuhurî Kolundan farkımız yoktu sanırım onların gözünde. Manisa'da geçirdiğimiz iki üç ay boyunca sokağa her çıkışımızda çoluk çocuğun etrafımızdaki kaynaşmaları bitip tükenmek bilmemişti. Nereye gitsek orası bir seyir yerine dönüyordu. Hani, Mısır'da hayvanat bahçesi vardı, giderdiniz babanızla, işte biz herkese gûya oradaki tavuslar veya sorguçlu kuşlar gibi görünüyorduk. Fakat doğrusu bize karşı hiç bir saygısızlıkta, hiç bir arsızlıkta bulunan olmamıştı, sokak kalabalığı içinden tek kişinin, Mısır fellâhları olsaydı bunların yerine, ne üstümüz ne başımız kalırdı, bizi didik didik ederlerdi. Hatırlamaz mısınız o Sitt-i Zeyneb dilencilerini? Nasıl insana saldırırlardı, nasıl eteğimizden, yenisimizden çeker çekistirirlerdi? Rahmetli Şemal Hanımefendi, ilk günler, bunları da onlar gibi sanmıştı da Ha-

rem Ağalarıyla para dağıtmaya kalkışmıştı. Öyle bir öfkeyle yere atıldılar kendilerine verilen mecidîyeleri ve bizden öyle küskün küskün uzaklaşıp gittiklerdi ki, mahçubiyetimizden ne yapacağımızı şaşırıp kalmıştık.»

Ben, annemin hikâyesi bu noktaya gelince Manisalı hemşehrilerim namına derin bir gurur duyardım ve tatlı tatlı gülümserdim. Bir zaman gelecek, «Dömeke» zaferimize dair yayınlanan halk destanlarını da, nedendir bilmiyorum aynı gurur ve aynı gülümsemeyle dinliyecektim.

Annem sözlerine şöyle devam ederdi:

«— Babanızla halanızdan gördüğümüz izzet ikram da bizi son derece mahçup etmişti. Onbeş yirmi odalı konaklarını, uşak ve hizmetçi daireleriyle ve yanbaşındaki selâmlığıyla bize bırakıp başkalarının evlerine çekilmişlerdi. Gerçi, bu konak bir saray değildi; gerçi biz, İbrahim Paşanın çocukları, dadıları, Şemsi Hanımefendinin kalfaları cariyeleriyle epeyce kalabalıktık ama, rahatımız pek yerindeydi doğrusu. Babanız bize hiç masraf ettirmek de istemezdi. Koyunundan kuzusundan tutun da, ununa sebzesine kadar her yiyeceğimiz çiftliğinden taşınır getirilirdi. Atı, arabası, adamları hep emrimize verilmişti. Hem, o sırada babanızın hal ve vakti yerinde olmadığı da Şemsi Hanımefendinin kulağına çıtlamış bulunuyor ve bundan bir hayli üzüldüğü görülüyordu.

Mısır'daki ahval tamamiyle düzelmeden evvel dönmeye karar verişimizin sebebi, sanırım ki, bu üzüntü olmuştur. Zira, Şemsi Hanımefendi Yakupu Paşanın küçük yeğeni Kadri Beye bir anne muhabbetiyle bağlandığı için onun zaten ağırlaşmış bildiği geçim yükünü büsbütün ağırlaştırmaktan çekinmişti. Evet, rahmetli Şemsi Hanımefendi, babanızı kendi evlâdı kadar se-verdi; beni de evlâdından hiç ayrı tutmadığı için...»

Bahsin burasına gelince annemin yanakları görücüye çıkmış bir genç kızın yanakları gibi al al olurdu ve lâfî şakaya dö-kerek:

«— İşte, derdi, bütün bu vak'alar Arabi Paşa ayaklanışı, İngilizlerin İskenderiye'yi topa tutuşu, bizim Mısır'dan buralara kaçışımız, meğer, hep sizin dünyaya gelmeniz içinmiş. Yattığı

toprak nurdan olsun, Şemsi Hanımefendi bu mürüvvete en az benim kadar sevinmişti (Bana dönerek) Hele sen doğduğun vakit dünyalar sanki onun olmuştu. Biliyorsun ki, o senin isim annendir. Dokuz ay, durmadan hep Yakup Paşanın aşını ermişti. «Sakin, bir kız daha doğurayım deme; gücenirim» derdi bana. Bütün Mısır'ın ebelerini başıma üşürdüydü, gelen kız mıdır, oğlan mıdır, anlamak merakıyla. Hatırlarsın değil mi o büyük kadını?»

Onu, hayal meyal bir defa gördüğümü hatırlıyorum. Sarayının o büyük, geniş, uzun divanhanesinde, taraça kapısına yakın bir sedirde oturuyordu. Beni, annem mi, yoksa başka biri mi, omuzlarımdan hafifçe okşayıp iterek ona doğru götürmüştü. Ben biraz çekingen duruyordum galiba. Zira, Şemsi Hanımefendi bir iki defa yerinden davranır gibi yaptı ve kollarını bana uzatıp: «Gel bakayım Yakup Paşa; benim bir tanecik Yakup Paşam» diye seslendi. Bu, kalın kara kaşlı, tombul tombul bir hanımdı. Başında bir hotozu vardı. Ondan ötesini bilmiyorum.

Nereden bilecektim? Annemin söylediğine göre, bu mülakatımızdan birkaç ay sonra Şemsi Hanımefendi dünyaya gözlerini yummuş gitmişti. Ben o vakit ancak dört yaşımdaymışım. Annem bunları anlattığı sırada işe sekiz yaşımı henüz tamamlamamış bulunuyordum.

VAKİT GEÇMEK BİLMİYORDU

Demek bu, nihayet dört yıl evveline dair bir hikâyeydi! Halbuki, bana uzak uzak bir geçmişin rivayetleri gibi geliyordu. Dört yıl, beş yıl şimdi nedir benim gözümde? Daha dün; hayır, dünden de yakın bir şey. Beş yıllık bir zaman merhalesi bence bir cümlelerin sonundaki noktadan ve hattâ iki fıkranın arasındaki virgülden farksızdır şimdi. Bu kısacık mühlet içinde nice sözlerim yarıda kalmıştır ve daha nicelerini söylemekte devam ediyorum. Bir de bakıyorum ki, muhababımın yüzünde birtakım çizgiler, buruşuklar hasıl olmuş; gözlerinin ferî sönmüş; yanak-

ları sarkmıştır. Bir de bakıyorum ki, muhabıbm beni dinlemek-ten yorulmuş, uyuklamak üzeredir. «Dur yahu! daha sözümü bitirmediyim.» İyi ama, saat, çoktan gece yarısını çaldı. Ben ise söze başladığım öğle üstünün henüz geçmediğini sanıyordum. Bu gidişle bir gün gelecek, son saatin tokmağı vurunca mutlaka yine böyle bir gaflete düşüp etrafıdakilere ömrün altmış yıllık dertlerini dökmeye kalkışacağım. Fakat, monoloğumun daha ilk kelimelerini söylemeye vakit bulmadan suyu çekilmiş bir çeşme gibi şusmağa mecbur kalacağım. Vakıt bulamadan... Evet, kırk beş yaşına bastığım günden beri hep bu vakıt darlığı içindeydim. Zaman ölçüsü, elimde sahtiyandan* bir endaze gibi kısalдықça kısalıyor. Bir ay bir saat; bir yıl bir gün oluyor.

Halbuki, çocukluğumda, bu ölçü bir lastikten metre şeridi gibiydi; çektikçe uzardı, çektikçe uzardı. Bazı günlerim bir yıl kadar uzun sürerdi. Bazı saatlerim bitip tükenmesini bilmezdi. Yaz mevsiminde, anneme «Kış ne zaman gelecek?» diye sorardım. Kış geldi mi Martin dokuzunu, Martin dokuzu geçti mi Mayısı ipe çekerdim. Zira o devirde Ramazan ayı tam kışa rastlardı. Martin dokuzunda Mesir Bayramı olurdu ve Mayısın sonuna doğru kiraz yaylalarına çıkardık.

MANİSA'NIN RAMAZANLARI

Mesir'i anladık; kiraz yaylalarını anladık; ama, Ramazan-dan sana ne idi o yaşlarında mı diyeceksiniz? Bunu size nasıl tarif edeyim? Ben Ramazan yalnız yarı bir tatil ayı olduğu için değil, ben Ramazanı yalnız buram buram simit ve pide kokan akşamları için değil; ben Ramazanı yalnız iftar sofraları, sahur hoşafı, davulu, topu, Karagöz oyunları ve sabaha kadar ışı-ışıl ışıldayan minareleri için değil, bana, büyükler arasına karış-

* Boyanmış, cilalanmış deri.

mak fırsatını veren vaizları ve tedavi namazları için de severdim. Bunu hak etmek gayretiyle çok defa büyüklerle beraber oruç tuttuğum, bazan da birtakım «şer'i hileler» e baş vurup oruçlu görüldüğüm olurdu. Sahur yemeklerini ise hiç sektirmezdim. Allahın hikmeti, yedi kat uykuya dalmış bile olsam, davulun ilk gümgümleriyle hemen uyanıp yatağımdan fırlar ve gözlerim yarı açık yarı kapalı ve dişlerim soğuktan birbirine çarparak evin tekir kedisi önde ben arkada, sahur sofrasının kurulduğu odaya damlardım. Her biri bir tatlı sürpriz saklayan kapaklı iki sahan henüz mangalın deşelenen ateşi üstünde ısınmaktadır. Yuvarlak pirinç tepsinin ortasındaki kayık tabakta türlü türlü söğüş etleri sıralanmış durmakta ve bunun yanında kocaman bir hoşaf kâsesi göze çarpmaktadır. Biz, evvelâ, yemeğe bu söğüşlerden başlardık. Sonra mangalın saçındaki sahanların kapağı açılır, birinin içinden nefis bir suböğünün buğusu, öbüründen hafifçe dibi tutmuş bir pilâvın yanık kokusu yayılırdı. Ben en ziyade, bu pilâvla birlikte kaşıklayacağım üzüm hoşafı yoluna uykumdan olmuşumdur. Nitekim, bundan işahımı alır almaz, daha kaşık elimdeyken gözlerim kapanıp oturduğum yerde tekrar uykuya dalardım. Ne sabunlu suyla ıslatılmış el beziyle ağzımın ellerimin kimler tarafından silinip temizlendiğini bilirdim; ne de yatağıma nasıl götürülüp yatırıldığının farkına varırdım. İmsâk vaktini bildiren davul ve top seslerinden de hiç haberim olmazdı.

Sabahın epeyce ileri bir saatinde uyandığım vakit evi tam bir sessizlik içinde bulurdum. Zira, kızkardeşimle benden başka bütün ev halkı yataklarına sabah namazından sonra girmiştir. Annemden aşçıya, hizmetçiye kadar herkes uyuyordur. Benim için Ramazan günlerinin yalnız bu vakti tatsızdır. Büyüklerden hiç birinin yardımı olmaksızın soğuk bir odada tek başıma giyinip hazırlanmak ve sıcak bir şey içmeden hele annemle öpüşmeden mektebin yolunu tutmak bana hayli zor gelirdi. Gerçel, mektepte nihayet öğleye kadar kalacağımı, ondan sonra hürriyetime kavuşacağımı bilirdim ama, bunu bilmek kendi kendimi teselliye yetmezdi. Manisa'nın Zemheri soğuğu hakkında bir fikri olmayanlar, sekiz dokuz yaşında siskâ bir çocuğun, yer yer

buz tutmuş bir sürü inişli yokuşlu sokaklardan geçerek uyku sersemi, Sultan mahallesinden kalkıp Çaybaşı'na gitmesinin ne demek olduğunu bilemezler. Hele okula varınca zaten asık suratlı hocaların oruç keyfiyle âdeta zebanileştikleri ve ihtiyar bevabın aynı sebeple bir Moloh heykeli haline girdiği de hesaba katılacak olursa o zavallı çocuğun çektiği azab tasavvuru büt-bütün güç bir melodram mahiyetini alır, sanırım.

Bereket versin ki, biraz önce söylediğim gibi, bu melodram çok uzun sürmezdi. Perdenin açılışıyla kapanışı bir olurdu ve ben eve döner dönmez hemen aptestimi tazeleyip komşumuş Süleyman Efendinin kapıda bekleyen oğullarından biriyle veya her ikisiyle beraber cami cami dolaşmağa çıkardım. Manisa'da ikisi çifte minareli Selâtin camii olmak üzere irili ufaklı otuz iki cami vardı ama, biz -doğrusunu söylemek lâzım gelirse- hepsine girmeye imkân bulamazdık. Önce, mahallemizin tarihî şereflerinden biri olan Sultan camii'nde öğle namazımızı kılar, sonra da' aheste beste Muradiye'ye kadar uzanırdık. Burada, Sivaslı hoca namıyla meşhur bir vaizin vaazlarını dinlemek gerçekten heyecan verici bir şeydi. Zira, nedendir bilmiyorum, bu zat cemaate hep kıyamet gününden, mahşerden ve cehennemden bahsederdi. Hem öyle tasvirli, tecsimli* bir dille ki, insan onun söylediklerini, âdeta gözüyle görüyor gibi olurdu. «Ruz-u Kıyamette, derdi Sivaslı hoca; bu dağlar, bu daşlar hallaç pamuğu misâli savrulacak ve yeryüzü, ân-ı vahitte** öylesine bir dümdüz olacak ki, dünyanın bir ucundan attığın bir yumurta tâââ öbür ucuna kadar gırılmadan yuvarlanıp gidecektir. Emme, sen sen onu göremiyeceksin gayrik... (Vaiz, karşısında bin kişi de olsa dinleyenlerine daima 'sen' diye hitab ederdi.) Nasıl görebilirsin, o tozun o dumanın, o zifiri karanlığın içerisinde? Sivaslı hoca vazının bu noktasına gelince sağdan soldan boğuk boğuk bir takım «Aman Allah!» sesleri ve kadın cemaate ayrılmış yerin kafesi ardında kesik kesik hıçkırıklar işitilirdi. Kürsüsünde iki diz üstü doğrularak ve incecik boynunu cemaate

* Cisimleştirici.

** Bir anda.

uzatarak tiz bir nida ile: «Hele durun bakalım, hele durun bakalım; diye haykırırdı o zaman Sivaslı hoca. Henüz mahşer yerine varmadık ki. Henüz Sırat köprüsünden geçmedik ki. Henüz nar-ı cehennemin ne olduğunu söylemeye başlamadık ki.» Bir de onu söylemeye başladı mı hepimizin burnunu bir kesif yangın kokusudur bürürdü.

Sivaslı hocanın kendisi de cehennemin içinde fırlamış bir mahlûka benziyordu. Diken diken kül renkli sakalı, buram buram öfke tüten kordan gözleri ve bu gözlerden daha kara, daha kuzgunî kaşlarıyla ince uzun bir boyun üzerindeki suratının bir çomak ucuna takılmış Hades maskesinden farkı yoktu. Lâkin -nedendir hâlâ bilmiyorum- ben ondan korkmuyordum. Yalnız, arasıra, gözü bir çivi sertliğiyle yüzüme dikilir gibi olunca başımı önüme eğmek zorunda kalıyordum ve bir nefes kadar hafif bir sesle Cemal ağabeyime: «Gidelim artık buradan» diye fısıldıyordum. Ama Cemal ağabeyimi yerinden kımıldatmak ne mümkündü? O, Sivaslı hocanın, vaaz ortasında kalkıp gidenleri nasıl haşladığına kaç kere şahit olmuştu. Hele, cemaatin ön safılarında yer almış bulunuyorsak vaziyetini bile değiştirmeye cüret edemedi saatlerce dizleri üstünde mum gibi dururdu.

Onun içindir ki, biz bu vâizler yıldızını dinlemeye girmek fedakârlığını bütün Ramazan boyunca ya bir ya iki defa göze alırdık. Bunu da, sanırım, bir nevi çocuk snopluğuna kapılarak umumî rağbete uymak ve «Sivaslı hocayı dinledik» demek için yapardık. Yoksa daha küçük camiler ve hele kendimizi evimizde gibi hissettiğimiz «An-Tekke» Rûfai dergâhının mescidi bizim neyimize yetmezdi. Hem, buna mescit deyip de geçivermiyelim: Burası, bazı günler Selatin camilerinden daha çok cemaat çeken bir ibadet merkezi halini alırdı. Bazı geceler ise, teravi namazlarından sonra, iş tarikat âyinlerine döküldü mü işne atan yere düşmez sözüne tam misâl teşkil eden bir kalabalıkla kaynaşırdı. Öyle bir kalabalık ki, içinde beyinden, efendisinden tutun da serserisine, dilencisine, hattâ meczubuna kadar her çeşit insan vardır. O Rûfai dergâhının mescidinin neden bu kadar rağbette olduğunu sorarsanız, şimdiki aklıma göre, size şu sebebi gösterebilirim: Burası, derim, gündüzleri camî, geceleri

tekke şekline girmek suretiyle bir yandan ham sofuları, öbür yandan tasavvuf erbabını bir araya toplamak çaresini bulduğu içindir ki böyle bir rağbet ve itibara ermiştir.

Lâkin, çocukluğumun Ramazan aylarında o küçük mescidi nice büyük camilere tercih edişimin sebebi, hiç şüphesiz, bu değildi. Ben her şeyden evvel evdekilerin «An-Tekke» ünvanını taktığı bu dergâha şeyhin ailesiyle bizim aile arasındaki eski dostluk münasebetiyle bağlıydım. Bu dostluk, Velioğlu mahallesindeki konağı «An-Tekke» lilere duvar komşusu olan babaan-nem zamanından başlamış ve o günlere kadar hep aynı samimiyetle devam ediyordu. Öyle ki, ya annem ve ninemle, yahut mahalle arkadaşlarımla oraya her gidişimizde önce harem dairesinde, sonra bizzat şeyh ve dervişler muhitinde bize yapılmadık izzet ikram kalmıyordu. Bundan başka, Ramazan günlerinde burada nöbetleşe vaaz eden her iki vaiz de benim pek yakın âşinalarımda: Feyziye mektebinin müdürü Anbarcı Hoca ile şeyhin damadı Vehbi Efendi. Evet, iki yıldır, göre göre yüzüne âdeta ninemin yüzü kadar alıştığım tombul müdürümüz Anbarcı Hocayla beni, her rastgeldiği yerde, durup çenemden okşayan An-Tekke'lilerin damadı o beyaz sarığı kara sakalından, kara sakalı beyaz sarığından daha heybetli, daha çalım-lı Vehbi Efendi buranın gedikli vaizleriydiler ve biri tıpış tıpış, öbürü ağır ağır kürsüye çıkıp da vaiz etmeye koyuldu mu, bütün cemaat arasında yalnız benimle konuşuyorlarmış gibi gelirdi bana. Gerçi, Anbarcı Hocanın neler söylediğini pek anlamazdım ama, Vehbi Efendinin naklettiği bazı evliya ve enbiya kıssalarından oldukça hoşlanırdım. Hele bu enbiya ve evliyaları kendi aralarında konuştururken sık sık kullandığı «Eyetti, din kardaşlarım» sözü kulağımda öyle bir gıdıklanma hasıl ederdi ki, âdeta gülesim gelirdi. Yıllar geçip eski Türk efsanelerini okuduğum zaman bunun, folklor hikâye dilimizde sadece «Dedi, din kardeşlerim» mânasına geldiğini öğrendikten sonra dahi o sözü her hatırladıkça pek tuhaf, pek pittoresk bir şeymiş gibi gülümsemekten kendimi alamazdım. Eğer, farzı muhal, Vehbi Efendi hâlâ sağ ise ve eğer -yine farzı muhal- bu yazdığım-dan haber alırsa, sakalı ve sarığı kadar tumturaklı olan be-

yanında gülünecek bir nokta bulduğumdan dolayı bana hayli kızacaktır. Zira, Vehbi Efendi vakar ve azamet denilen vasıfların en canlı bir örneğiydi. Sağ elini cübbesinin sol yeline, sol elini sağ yeline sokarak başı önüne eğik, gözleri yere dikili öyle bir ağır, ağır, adım adım yürüyüşü vardı onun Manisa sokaklarında! Sanki, kerpiç duvarlar, mermer çeşmeler, ağaçlar, minareler, han ve hamam kapıları bu geçit töreninde hep birden selâma durmuş gibi olurdu. Ben ise, bacak kadar çocuk, böyle bir mübarek zatla alay etmek cüretinde bulunuyordum ve çok defa kendi kendime soruyordum: «Acaba bir günah mı işliyorum, bunu yapmakla?»

Fakat, birkaç yıl sonra, Vehbi Efendiye dair kulağıma çalınan bazı dedikodular bende onun pek de «mübarek bir zat» olmadığı kanaatini uyandırmıştı. Vehbi Efendi için gizli gizli rakı içtiğini söyleyenler, hattâ «Bektaşî» dir diyenler vardı. Rakı içmek haydi neyse; (çünkü kaç defa babamın da aynı hataya saptığını görmüştüm) fakat Bektaşî'liğin Manisa halkınca katillikten, hırsızlıktan, gâvurluktan daha kötü birşey telâkki edildiğini ve hele bizim evde bunun sözünü söylemenin bile yasak olduğunu biliyordum. Zira, bizim evde bu, bir aile faciasının, bir aile ayıbının da adıydı. Ortada dönen rivayetlere göre babamın ablasıyla arası bu yüzden açılmıştı ve halam malını mülkünü bu yüzden tasiye edip Manisa'dan İstanbul'a gitmiş ve orada yerleşmişti. Lâkin, çok şükür günün birinde halamın tekrar Manisa'ya gelişi üzerine bu rivayetlerden hiç değilse bir kısmının mübalâğalı olduğunu anlıyacaktım. Aynı zamanda ve aynı vesile ile şunu da anlıyacaktım ki, Vehbi Efendi hakkında dolayan Bektaşîlik şayiaları pek de esassız değildir. Bu zatın bizim evde misafir bulunan halamı her ziyarete gelişinde onunla hiç kimsede görmediğim tarzda selâmlaştığı benim bile kaç defa gözüme çarptı. Vehbi Efendi, halamın yanına girmezden önce oda kapısının eşiğinde bir müddet duraklıyor, hafif bir ayak hareketiyle gövdesini öne doğru eğip elini karnının üstüne bastırıyordu. Bunu gördükten sonra, Vehbi Efendinin Rûfâi âyinlerinde neden hiç görünmediğinin sebebini de anlar gibi olmuş-tum. O âyinler ki, kendi aile ocağında, kendisine en yakın kim-

seler tarafından yapılıyordu. Bunların hiç birine Vehbi Efendi'nin bir defa olsun ayak bastığını hatırlamıyorum. Halbuki zavallı kaynatası, o kadidi çıkmış ihtiyar şeyh, -kim bilir- bir yarıdımçıya ne kadar muhtaçtı böyle gecelerde.

Zira, bu Fûfaî tekkesinde olan işler hikâyemin başında size anlattığım Mevlevîhane Sema'larından büsbütün başka bir şeydi. O tatlılık, o nazlılık, o ahenk ve erkân nerede? bu haşinlik, bu sertlik ve haşarılık neredeydi? Saç sakal karışmış, göğüs bağır açık yüzlerce kişilik bir sokak kalabalığı omuz omuza sıkışıp da saf saf olarak şeyhin karşısında dizildiler mi insanın içine hemen bir garip ürküntüdür çökerti. Sanki, bunlar buraya ev sahibinin iznini almadan kapıları bacaları kırarak girip yığılmış ve neredeyse bir katliâma kalkışacaklarmış gibi gelirdi ilk görenlere... Onun için değil midir ki, şeyhin aksak adımlarla saflara doğru yaklaşıp titrek titrek bir şeyler mırıldanışı da bilip bilmeyenler üzerinde bu kötü niyetli halka yatıştırıcı nasihatler verir, yahut da, «Etmeyin eylemeyin. Canıma kıymayın.» diye yalvarır tesirini yapmaktan hali kalmazdı. Nitekim, zikrin ilk «Hu! hu!» ları başlar başlamaz zavallı ihtiyarın öyle bir geri geri çekilişi ve sonra mikrabin beş on adım ilerisinde duran iki kulplu yüksek bir bakır mangalı kendine siper alarak sanki kaçacak bir yer arıyormuş gibi bir sağa bir sola sekip kımıldanışları vardı ki, insana ancak hayatından geçen tehlikenin hemen çatmak üzere olduğu korkusunu verirdi.

İşte, ihtiyar şeyh mihrabın önünde bir duvar saati rakkası gibi sallandıktan sollandıktan sonra birdenbire yerinden fırlayıp bir köşeye sınıyor ve dervişlerden biri hemen yanına koşuyor. Lâkin, ne oldu? Ne geçti, korkudan bayıldı mı? demeğe kalmadan o önde, derviş arkada tekrar mangalın başına geliyorlar ve ellerinde tuttukları birtakım uzun uzun şişleri ateşin içine saplıyorlardı. Bu âdeti bir topun dolduruluşunu, bir mitralyözün kuruluşunu andıran bir hareketti. Hayır; şeyh efendi ne yılgın, ne baygındır. Şişlerle diken diken olmuş ateşin başında her türlü hücuma karşı koymak kararını vermiş bir kumandan gibi dimdik duruyor. Böyle bir kararın ise tam zamanı gelmiştir. Zira, demin genizden gelen, «Hu hu» lar, şimdi girtlağa inti-

kal etmiş, sertleştikçe sertleşmekte; birer paslı bıçak, birer kör testere hırıltısıyla kulakları tırmalamaktadır.

Yalnız kulakları mı? Başkalarını bilmem; fakat ben, her defasında bu seslerle vücudumun her tarafından parça parça kesilip biçilir gibi olurdum ve eğer kadınlar locasında ninemin (çünkü annem bu âyinleri seyre gitmezdi) yanında isem böğrüne sokula sokula kan ter içinde kalır; eğer aşağıda benden sivrice bazı arkadaşlarla beraber isem onların arkasına sinip kulaklarımı tıkar, yahut da kimseye belli etmeksizin dışarıya sıvışmanın çarelerini arardım. Lâkin, o testere sesleri birtakım korkunç ulumalarla karışmağa ve zikirciler arasından bazıları tımarhanede gördüğüm delilerin atlayış ve hoplayışlarını andıran bozuk düzen bir takım hareketlerle saflarından fırlayıp şeyhin üstüne yürümeğe başlar başlamaz bütün iradem elden gider, ne edip ne işleyeceğimi bilmez bir hale girerdim.

Tam bu esnada, ihtiyar şeyh hafifçe eğilip mangaldaki şişlerden birkaç tanesini eline alır ve ameliyata hazırlanan bir cerrah sükûnetiyle şimdi ihtilâçlar içinde önüne dikilmiş duran serdengeçti dervişlerin yanaklarına saplardı. Bu incecik şişler kıpkırmızı ateş kesilmişlerdir; öyle ki, bütün zikir gürültülerine rağmen bu yanakların bir tarafından girip öbür tarafından çıkarken üstüne su dökülmüş bir kızgın demir parçası gibi cızıldıkları işitilirdi ve meydanın zaten türlü taaffünlerle ağırlaşmış havasına bir de yanık kıl ve deri kokusu katılırdı.

Derken, ortaya yakalarını yırtıp bağılarını sıyrarak ve acı acı çığlıklar kopararak birkaç kişinin daha atıldığı görüldü. Biraz öncekiler bana tımarhanede gördüğüm delileri hatırlatmıştı. Bunları ise hiç kimseye, hiç bir şeye benzetmek mümkün değildi. Havaya el bombası şeklinde birtakım demir topuzlar fırlatıyorlar ve çıplak göğüslerini, bunların ortasındaki uzun, ince millere hedef tutuyorlardı. Demir topuzlar bazan hiçbir taraflarına isabet etmeksizin çocukların oynadıkları toplar gibi yere yuvarlanıyor; bazan da o uzun, ince milleriyle göğüslerine, omuz başlarına saylanıp kalıyordu. O vakit bu adamları şeyhin yaptığı ilk tedaviden sonra -bu tedavi mili çıkarıp yarayı tükürkle ıslatmaktan ibarettir- kan revan içinde dışarıya alıp sü-

rûkleme lâzım geliyordu.

Rûfâi tekkesinin coşkun zikircileri arasından dışarıya alınıp götürülmesi lâzım gelenler yalnız bunlar değildi. Manisa şivesiyle «cezvesi tutmuş» denilen birtakım cezbeliler de vardı ki, ağızları salyalar, köpükler saçarak, gözleri yuvalarından fırlayarak yere düşüp serilir ve hâlâ tepinmekte devam eden tarikat-daşlarının ayakları altında ezilmekten güç kurtarıldı.

Ah, bu hengâmenin ortasında, bizim Mevlevîhanenin her şeyi nasıl gözümde tüterdi. O şık ve yakışıklı genç Çelebi, elvan elvan tennureleriyle o nazlı nazlı dervişler, o ney ve tanbur sesleri bana ne kadar tatlı, ne kadar cazibeli gelirdi, bu korkunç ve haşın kargaşalığın içinden! Bir kuş olsam da uçup gitsem oraya derdim kendi kendime. Sanki birdenbire kâbuslu bir rüyadan uyanmış, sanki birdenbire gözlerimi bir sevgi ve şefkat kucağında açmış gibi olacaktım o zaman... Hem, Ramazan gecelerinde, ben Cemal ağabeyimle beraber, o dervişler arasına karışmak ve semâhaneye girip oturmak imkânını da buluyordum. Gerçi, ne devran olur, ne saz sesi duyulur, ne de Çelebinin yüzü görülürdü böyle gecelerde. Hattâ, aklımda kaldığına göre, teravi namazı dahi kılınmazdı. Yalnız, dedelerden birinin hücresinde toplanılıp tatlı tatlı sohbetler edilir ve ara sıra da yine bunlardan biriyle semâhaneye gidilerek geniş bir halka halinde diz çökülüp oturulur ve saatlerce sessiz sessiz tesbih çekilirdi.

Tesbih amane tesbih! Her biri iki ceviz iriliğinde beş yüz ve belki bin taneli öyle kocaman, öyle dev gibi bir tesbih ki, yere yayıldığı vakit zincirleme bir daire şeklinde semâhanenin bütün kutrunu çepeçevre dolanırdı ve avuçtan avuca, kucakten kucağa her devri en az on beş yirmi dakika sürerdi. Onun içindir ki, başlangıçta pek hoşuma giden ve bana, uzaktan uzağa o kadar imrenecek seyrettiğim Semâhaneye girip dervişler sırasında yer almak gururunu veren bu «Elbirliği tesbih çekme» işinden en sonunda bir hayli yorulmuş, kolum kanadım kırılmış olarak çıkardım. Çıkardım ama, ilk fırsatta tekrar etmekten yine kendimi alamazdım.

Beni böyle bir gayrete, böyle bir şevke sevkeden hissin yal-

nız Mevlevî tekkesindeki tatlılık ve samimîlik havasından doğduğunu sanmıyorum. Kimbilir belki o bin taneli dev tesbihi çekmek cefasına bir ikbale ermek hırsıyla katılıyordum. Geçmiş gün şimdi, niye saklıyayım? Evet, belki de bu gayreti, bu şevki göstermekten asıl maksadım dedelerden birinin gözüne girerek Mevlâna ocağına kapılanmanın yolunu bulmak ve günün birinde bu meydana böyle mânasız bir iş için, böyle adsız bir sığıntı gibi değil, Çelebi efendinin dervişleri arasında adlı sanlı bir derviş olarak sikkem ve tennuremle, ellerim göklerde, başım havalarda girebilmektir. Yüzlerce gün kuru tahta üstünde yatıp kuru ekmekten başka birşey yemedikleri ve tekkenin bütün ağır işlerini hık demeden yüklendikleri söylenen çilekeşlerin feragat ve tevekkülleri de böyle bir maksada, böyle bir ümide dayanmıyor muydu? Gerçi ben, Mevlevî tarikatına nihayet Cemal ağabeyim gibi bir «muhip» sıfatıyla «sülûk» edebilirdim ve bunun için de aile dostumun Çelebi efendiye ufak bir müraccatta bulunmak kâfi gelirdi. Lâkin, bakalım, annem buna razı olacak mıydı? Annem razı olursa, bakalım, dedeler «daha pek küçüktür» diye beni almamazlık edecekler miydi?

İşte, bu iki endişeyledir ki, kâh tesbih çekme işindeki gayretimi, kâh dedelerin meclisindeki dinleme ve anlama olgunluğumu göstererek hem annemi bir oldu bitti karşısında bırakmak; hem tekke halkının gönlünü kazanmak için kendi kendime yolumu sökmeye çabalıyordum. Bunda da yarı yarıya muvaffak olmuştum sanırım. Zira, Cemal ağabeyimle beraber hücrelerinde topladığımız Vafi Dede, naklettiği fıkraları ne kadar cankulağıyla dinlediğimin ve bu fıkraların tuhaf noktalarında nasıl gülümsediklerimin, acaip noktalarında nasıl hayretle baktıklarımın, hattâ bazı cinaslı, nükteli yerlerinde nasıl (arîfâne) kafa salladıklarımın farkına varıp bir akşam, yanımda oturan genç müridine, gözünün ucuyla beni işaret ederek şöyle bir söz söylemişti:

«— Bu evlâdı Sema hazırlamanın vakti geldi gayri değil mi? Ne dersin ha, oğlum Cemal efendi?»

Cemal ağabeyimin ne cevap verdiğini hatırlamıyorum. Fa-

kat, benim yüreğim ağzıma gelmişti. Heyecandan ve sevinçten ağlıyacak gibi olmuştum. Vâfi Dede o halimin de farkına vardıydı zannederim. Çünkü, üç gün geçmeden, Cemal ağabeyim beni alıp onun yanına götürmüş ve cilâlı yuvarlak bir tahta tabla üstünde, yalınayak, ilk dönme talimlerimi yapmağa başlamıştım. Dedenin tarifine göre, tablanın orta yerindeki bir kocaman çivi başını sol ayağımın orta parmağıyla baş parmağı arasına sıkıştırıyor ve serbest kalan sağ ayağımın tutturduğu bir hareket temposuyla bütün vücudumu bir silindir gibi hep bunun mihveri üzerinde çeviriyordum. Vâfi Dede:

«— Evlâdm, dikkat et. Sol ayağın olduğu noktadan kıl kadar kıpırdamıyacak.» diyordu.

Zaten nasıl kıpırdıyabilirdim ki, iki parmağımın arasındaki çiviyle oraya bir iyi mihlanmış gibiydi ve yerinden en hafif bir oynayıyla tabanımın ince derisi sıyrılıp yüzülebilirdi. İlk gün, kendi kendime: «Meğer ne zormuş bu iş!» diye söylendim. Helle, ikinci ve üçüncü derste kollarımı Semâhanede gördüğüm derişleri taklid ederek havaya kaldırmak isteyince dedenin: «Yoo, dur bakalım. Oraya gelinceye kadar daha çok öğreneceğin şeyler var.» demesi üzerine Mevlevilikten, neredeyse hevesim kaçır gibi olmuştu. Bereket versin ki, başıma geçirilen bir sikke ile -bu Cemal ağabeyimin bana bir hediyesiydi- şevkim, bir müddet için daha yeniden tazelandıydı.

Bir müddet için, diyorum. Zira, benim bu gizli tarikatçılığımı zaten sezip üzülmekte olan annem, günün birinde, beni karşısında bu uzun deriş külâhiyle görür görmez öyle bir kaşlarını çatmış, dudağını bükmüştü ki, yapıp ettiklerime bin pişman olarak, yüreğimi hâlâ kavurmakta devam eden aşka rağmen, Mevlevî tekkesinden yavaş yavaş elimi eteğimi çekmeye başlamıştım. Bu suretle, o, benim çocukluğumun ilk «İspanya'da Şato» su oldu. Ondan sonra, gerçi, İspanya'da daha birçok şatolar kuracak ve hiç birinde oturmak saadetine eremiyecektim. Hattâ bunlardan en mühimi, plânını annemle beraber çizdiğimiz Erkân-ı Harb zabıtlığı -ve dolayısıyla kumandanlık, paşalık gibi- bir şatafatlı hayal binası da böylece çöküp gidecekti.

ERKÂN-I HARB ZÂBİTİ

Evet, Mevlevîlikten büsbütün ümidimi kestiğim bir sırada, bizim mahallede peydah olan sarı bıyıklı, ince endamlı bir Erkân-ı Harb mektebi talebesi, yakasının sırma işlemeleri, kollarının ta omuz başlarına kadar uzanan kırmızı şeritleri, şıkır şıkır mahmuzlarıyla bana yeni bir geleceğin göz kamaştırıcı ufkunu açıvermişti. Bu genç adam, babamın sadık dostu, kapı komşumuz ve evsahibimiz Hulûsi Beyin yeğeniydi. Onun içindir ki, bütün mahallelinin, belki de bütün Manisalılarının ancak uzaktan uzağa hayranlıkla seyredebildikleri ve kiminin «Yüzbaşı», kiminin «Binbaşı» diyerek dillerini yuttukları bu müstesna insan örneğine hemen yaklaşmak fırsatını elde etmiş, hattâ çok geçmeden ahabplığımı, kollarındaki şeritlerle yakasındaki sırmalara parmağımla dokunacak kadar ileri götürmüştüm. Ona bu kırmızı kırmızı şeritlerin neyi ifade ettiğini, bu pırıl pırıl sırmaların neye alâmet olduğunu soruyordum. Hulûsi Beyin yeğeni, bir genç amca veya bir büyük kardeş şefkatiyle gülümseyerek en mânasızlarına kadar her sualime cevap veriyordu. «Osman ağabey*, diyordum, neden buradaki zâbitlerin sizinki gibi güzel üniformalar yok?». «Çünkü onlar erkân-ı harb değil.». Bunun üzerine derin bir düşünceye dalyordum. Gözümün önüne, Manisa'nın en büyük askerî otoritesi olarak tanılan palabıyıklı binbaşı geliyordu. Bütün heybetine rağmen kılık kıyafet bakımından öyle külüstür bir hali vardı ki, bu pırıl pırıl mekteplinin eline su dökemezdi. «Osman ağabey siz kışladaki binbaşidan daha büyüksünüz değil mi?» derdim. Osman Bey kıs kıs gülerdi: «Şimdilik hayır, lâkin yarın onu geçeceğim. Erkân-ı Harb zâbitleri çabuk ilerlerler. Hem bizim mesleğimiz büsbütün başkadır.» derdi.

* Bu talih cilvesine bakın ki, yıllar geçecek, devirler geçecek ve günün birinde, ağabey dediğim bu Erkân-ı Harb zâbitiyle, o bir Miralay emeklisi, ben bir muharrir olarak T.B.M.M. de Manisa'yı temsil edecektim. Y.K.

Ne kadar başka olduğunu görüyordum ve onun için, Osman ağabeyime beni de Erkân-ı Harb mektebine koysun diye yalvarmaya başlamıştım. O: «Hele dur bakalım; diye cevap verirdi bana her yalvarışında. Bir defa buradaki mektebini bitir, sonra düşünürüz.»

FALAKA

Evet ama, buradaki mektebim bir türlü bitip tükeneceğe benzemiyordu. İki yıldır ben hâlâ aynı sınıfta pinekleyip duruyordum. Yalnız pinekleyip dursam neyse. Zaten Mustafendi hocamızın da bundan başka yaptığı bir şey yoktu. Yalnız şu farkta ki, o ikide bir günlükle tütsülediği saç mangalının başında bir kalın şilteye rahatça bağdaş kurup tatlı tatlı uyuklarken bir kuru tahtalar üstünde diz çökerek ve kâh soğuktan, kâh korkudan tirtir titreyerek avaz avaz Kur'an okur dururduk. Soğuktan; çünkü Hocaefendinin mangalındaki ateş ancak kendi dar çevresini ısıtabiliyordu. Korkudan; çünkü Hocaefendi sürekli şekerlemeleri esnasında -nasıl oluyor bilmiyorduk- yaptığımız en hafif bir tecvit yanlışının, yahut da birbirimizi güldürmek için bazı Arapça ibareleri en mükemmel tecvit makamıyla cinaslı Türkçe sözlerle çevirişimizin derhal farkına varıyor ve yanibaşından hiç etkilenmediği uzun değneğini kafamıza indirmekte gecikmiyordu. Hattâ bir defasında -yerimiz ayrılmazdan evvel- Mutasarrıf Paşanın torununu oldukça lâüball bir tarzda rahlenin arkasına yaslanarak elinde tuttuğu bir hilâli dizine dayadığı Kur'anın kabı üstünde bir mızrap gibi dolaştırıp sazendelik taklidi yaparken görmüştü ve tütsü dumanlarını yarararak zavallı çocuğun üzerine öyle bir hışımla atılmıştı ki, biz, ondan meydanda bir tutam kemikten başka bir şey kalmıyacak sanmıştık. Hoca Mustafendi kendinden geçmiş bir halde :

«— Yıkın tabanını; yakın bu habisin tabanını!» diye bağıyordu.

Bunun mânası bizim tatlı Manisa ağzında «Falakaya yatır»

demeğe gelir. Hoca bu nidayı salar salmaz sınıfın en büyüklerinden veya en güçlü kuvvetlilerinden birkaçı, hemen, ceza görecek çocuğun başına üşüşür; onu hocanın önüne sürükleyip yere serer; ikisi kollarından tutup diğer ikisi bacaklarını havaya kaldırarak falaka denilen işkence âletinin ayak bileklerini sımsıkı kavramasına yardım ederdi.

Fakat bu sefer, ortaya bir de kundura meselesi çıkmıştı. Hoca:

«— Sıyrın ayağındaki potinleri!» diye bir nida daha salıverdi ve bu ameliye, işkence hazırlığının en güç tarafını teşkil etti. Zira, bütün sınıfta yalnız mutasarrıf torunuyla benim ayaklarımıza mahsus olan bağlı potinlerin nasıl çözülüp çıkarılacağını, hocanın kendisi de dahil olmak üzere, hiç kimse bilmiyordu. Çocukların yarıdan fazlası yalınayak, öbürleri ya mestle ya çorapla dolaşırdı.

Mutasarrıf Paşanın torunu, iş bu kundura çıkarma safhasına gelince pek şaşalamış, benzi kül gibi olmuştu. Zira, cezası hakkında hiçbir şahsî tecrübesi olmamakla beraber -sanırım bu onun ilk ve son falakaya yatırılışı idi- kundurasız tabanlarına indirilecek sopaların canını daha ziyade acıtacağını anlayamayacak kadar da safderun değildi. Hattâ bu mektep çevresinin birçok hususiyetlerini benden iyi bilirdi. Meselâ son sınıfa hocalık eden mektep müdürü Anbarcı Hüseyin Efendinin şimsir sopasından bana ilk defa o bahsetmişti. Mektep arka-daşlarımız arasında kabadayılığıyla ün alanları o gösterip tanıtmıştı ve bu gibiler dışındaki yahut da bu gibilerin himayesi altında bulunmayan çocuklarla nasıl dögüşebileceğimi o öğretmişti. Bundan başka, bir hastalık bahanesiyle izin alıp sıvışma usullerini, -ki bunların başlıcası parmağı dilin köküne bastırarak suretiyle kusmak, alnı bir şap parçası sürte sürte beyaz bir kor haline sokmak gibi şeylerdi hep ondan talim etmiştim.

Birinci usulün tatbikinde hocaya, «Ben hastayım» demeye bile lüzum kalmazdı. O, hemen, kendiliğinden bize izin verirdi: «Haydi oğlum, eve git. Sana bir sinameki çayı içirsinler.» derdi. Öbüründe ise hastalık alâmeti bu kadar belli olmadığından mutlaka bir muayeneden geçmemiz lâzım gelirdi. Bu mua-

yeneyi yapan da mahut şimşir sopanın sahibi baş hocaydı. Yanına ürke ürke girerdik: «Hocaefendi başım çok ağrıyor» derdik ve Hocaefendi, gözlük camlarının üstünden bizi bir iyi süzdükten sonra tâ yanına çağırırdı. Elini alnımızın üstüne koyardı ve birdenbire bir hanım nine gibi müşfikleşerek: «Cayır cayır yanıyorsun, ateşin var evlâdım!» der, bazan da bizi kendi eliyle sarıp sarmalayıp eve gönderirdi. Halbuki, biz, mektebin köşesini ağır ağır, nazlı nazlı dönüp de gözden kaybolduk mu tabana kuvvet, soluğu ya Çaybaşı'nda, ya İstasyon boyunda alırdık. Mektebin paydos saatına kadar, Manisa kazan biz kepçe dolaşıp dururduk.

Mutasarrıf Paşanın torunu Refik'le sıkı arkadaşlığımız şöyle başlamıştı: O ve ben, biraz yukarıda da söylediğim gibi, sınıfımızın yegâne kunduralı ve pantolonlu iki öğrencisi olduğumuz için, yerde diz çökerken çektiğimiz zorlukları hele diz kapaklarımızın sık sık aşınıp delinmelerini gören hoca Mustafendi, -bu hususta annemin teşebbüsü de inzımmam eder etmez- bizi yüksek sınıflardan indirttiği bir sıra üzerine oturtmuştu.

lik günler, hikâyemin başlarında da anlattığım gibi, bir tecrit kampı hayatını andıran bu durum hayli canımızı sıkımişti ama, çok geçmeden -daha doğrusu birbirimize alışıp ısındıktan sonra- pek hoşumuza gitmeye başlamıştı. O bana yeni aldığı bir çakıyı gösteriyor; ben ona ninemin İzmir'den getirdiği bir küçük cep oyuncağının marifetlerini öğretiyordum. Bazan ben onun çakısına göz koyuyordum, o benim oyuncağıma ve aramızda bir değiş tokuş pazarlığıdır başlıyordu. Refik ne olsa, Rumell kızanı. Bu trok muamelesinde, kendi malı için daima üste para isterdi. «Pekâlâ değişelim, değişelim ama, derdi, senin oyuncağın olsun olsun on metelik eder, benim çakı yirmi metelik. Aradaki farkı vermelisin.» Aziz arkadaşımın bu tüccarca teklifi üzerine, bende, onun hesabına bir utanma hissi hasıl olur, yüzüm kızarak önüme bakar kalırdım. (Dostlarım ve yakınlarımla para bahsi etmek hâlâ pek ağırıma giden bir şeydir. Bu yüzden bütün ömrüm boyunca herhangi bir menfaat münakaşasına girişmektense hakkımın yenmesine göz yummayı tercih etmişimdir.) Hem, on metelik o zamanlar, iki günlük cep harçlığımdan

biraz daha fazlaydı. Annem bana, her gün dört metelik (yani bir gümüş kuruş) veriyor ve ben de bu parayla öğle paydosunda Karaköy çarşısındaki kebabçıyla hoşafçıdan karnımı doyuruyordum.

«Karnımı doyuruyordum» deyip de geçmiyelim. Karaköy'de bu öğle yemekleri, benim için en büyük kursak hazırlarından birini teşkil ederdi. Kebabçı, sıcak yumuşak francalayı ikiye bölerek ortasını soğanlı ciğer tavasıyla doldurup elime verince daha dudaklarımı değirmeden ağızımın suyu akardı ve bunu, bir hamlede sömürüp yuttuktan sonra yandaki tatlıcı dükkânından, mevsimine göre, ya bir koca parça tahin helvasını, yahut da bir bardak soğuk vişne hoşafını yuvarladım mı artık keyfime pâyân olmazdı. Bu, Mısır'daki bolluk devrimizin paluzelerini, bonbonlarını, kalıp dondurmalarını, mangolarını, ağaç kaymaklarını fersah fersah arkamızda bırakıp Sultan Mahallesindeki evde bir yuvarlak tepsinin başına çökerek yazın koruklu bamyeye, kışın kuru fasulyeye pes dediğimiz gündenberi yapabildiğim ve tiryakisi olduğum yegâne mide sefahatiydi.

Mutasarrıf Paşanın torunu beni, on metelik bir masrafa sokmak isterken, acaba ne kadar büyük bir sıkıntıya düşüreceğinin farkında mıydı? Hiç ummuyorum. O da diğer bütün mektep arkadaşlarım gibi kılık kıyafetime bakarak beni Manisa'nın en zengin allelerinden birinin çocuğu sanıyordu. Hattâ, bu zamanda mutlaka herkesten ileri gidiyordu. Çünkü, büyük babasının kirayla oturduğu konağın sahibiyle pek yakın akraba olduğumu da biliyordu. (Nitekim, bu koca ev günün birinde hayli viranlaştıktan sonra bana miras kalmıştı ama dâvamıza bakan bir Rus avukata vekâlet ücreti mukabllinde terk edilmişti.) Gerçi o devirde akrabalarımın kiracısı yalnız Mutasarrıf Paşa değildi. Bütün resmî daireleriyle hükûmet de yıllardan beri büyük dayım Sadık beyin konağına kiracı olarak yerleşmiş bulunuyordu. Bundan başka o vakitler Dünyun-u Umumiye ile hükûmet içinde bir hükûmet teşkil eden (Tütün İhisarları Şirketi) yahut en kısa adıyla Rejl babamın amca kızlarından birine miras kalmış ve Yetim Ağa konağı diye anılan tarihî binanın selâmlık kısmını işgal etmekteydi.

Bu Yetim Ağanın benim büyük babam İzzet beyin babası olduğunu bilirdim ve her ne vakit konağının önünden geçsem iki kanadı daima arkasına kadar açık duran kocaman cümle kapısından içeriye bir göz atmaktan kendimi alamazdım. Ne geniş, ne geniş bir avlusu vardı! Burası bizim olsaydı. Sultan-önü'nün bütün mahalle arkadaşlarımı toplayıp elbirliğiyle çıkardığımız oyun kalmazdı. Kargılar üstünde at koşuları mı istersiniz, köşe kapmacaları mı istersiniz, asker talimleri, meydan muharebeleri mi, her şeyi yapabildik ve ben, annemi çok üzen sokak çocukluğumdan da bu suretle kurtulmuş olurdum. Mektep dışındaki bütün boş vakitlerimi annemin istediği gibi hep evde geçirirdim.

Fakat, şimdi buna imkân var mıydı? Hele babamın ölümünden sonra bize pek geniş gelen ve belki de pek pahalıya oturan Hulûsi Beyin büyük evinden bitişiğindeki küçük evine taşındığımız günden beri? Burası da zamanında selâmlık dairesi olarak aynı temeller üzerine kurulmuş, aynı çatı ile örtülmüş ve aynı yüksek bahçe duvarlarıyla çevrilmiş bulunuyordu. Bir bakıma öbüründen daha şirin tarafları da vardı. Meselâ avlusu daracaktı ama, iki üç basamakla çıkılan bir set üstündeki çiçek ve meyve bahçesi ve bunun yanıbaşındaki havuzu ve biri kara biri beyaz dut veren, öbürü taze fıstıklarına doyum olmıyan üç büyük yemiş ağacı çıktığımız evin çorak genişliklerinde rastgelinmiyen şeylerdi. Başka bir bakımdan, burasının tam şimdiki aile hacmimize uygun bir derinliği topluluğu vardı. Eski evde olduğu gibi bazı geceler birtakım korkulu sesler duyduğum bomboş odalardan, ninemin «şeytanlar cirit oynuyor» dediği ve böyle dediği için bana gerçekten şeytanların at koşturduğu meydanlar zannını veren ıssız sofalardan, loş dehlizlerden kurtulmuş bulunuyordum.

Bu evde, her nedense, hiç yalnız kaldığımızı da hatırlamıyorum. Bir defa, Şevket ağabeyim daimî olarak bizde yatıp kalıyordu. Gerçi, sabahları erkenden çıkıp gider, geceleri geç gelirdi ama, onun bizimle beraber aynı evde bulunduğunu bilmek bana büyük bir teselli idi. Bu suretle beni, zaman zaman, bir sıtma nöbeti gibi yoklayan ve bana tehlikelerle çevrilmiş

hâlî bir adada tek başımıza bırakılmış korkusunu veren garip-lik duygusundan sıyrılmış oluyor, gerek annemi, gerek kızkardeşimle kendimi bir nevi himaye ve emniyet altına girmiş hissediyordum.

Bununla beraber, annemin, yeni evimizde hiç de rahat ve memnun görünmeyen bir hali vardı. Hattâ, biraz da ne yapacağını, nasıl yerleşeceğini, yaldızlı perde kornişlerini bu daracık pencere pervazlarına nasıl sığdıracağını, büyük mermer masayı nereye koyacağını şaşırılmış gibiydi. Paraca da epeyce sıkıntıya düştüğünü seziyordum. İkide bir Hulûsi Beyi çağırıyor, onunla bir odaya kapanıp saatlerce konuşuyor ve belki dertleşiyordu.

Hulûsi Bey gözleri şaşı ve omuzları kalkık bir adamdı. Onun, bu dertleşmelerden, elinden bazan büyük bir zarf tutarak, bazan da bir mücevher kutusu taşıyarak gözleri biraz daha yana kaymış ve âdeta kamburlaşmış denilecek halde çıktığını görüyordum. Lâkin, nedendir bilmem, ben bu evde kendimi gene daha az bedbaht bulmaktaydım.

VEHİBE HANIM VE «EKMEKÇİ KADIN»

Uzun kış geceleri, hepimiz küçük bir odada, mangal başında toplanırdık. Aramıza, çok kere, konu komşunun katıldığı da olurdu. Hele bunlar arasında Vehibe Hanım denilen bir gedikli misafirimiz vardı ki, o toplantılarımızın daimi bir cazibe merkeziydi diyebilirim. Baş her vakit kar gibi beyaz namaz beziyle örtülü tombul ve sevimli bir kadındı ve Vehibe Hanım. Ben onu hiç bir şey anlamaz, hiç bir şey bilmez sanır ve öyle sandığım için severdim ama, büyükler kendi aralarında Vehibe Hanımı «cin gibi akıllı» bulurlardı. Lâkin, uzun zaman ben onun «cin gibi akıllı» olduğuna aslâ ihtimal vermemiştim. Nasıl verebilirdim ki, her ağzını açışta insanı gülmeden kırıp geçirecek kadar safderunca şeyler söylerdi. Meselâ bir gece, evin ke-

disi mangalın altından fırlayıp acayip sesler çıkararak odanın içinde dolaşmağa başlayınca hayvancağızın kusmak ihtiyacında olduğunu anlayıp onu dışarıya koyuvermek isteyenlere büyük bir ciddiyetle: «Bırakın canım, belki bir söyleyeceği var» mütealâsında bulunuşu hangi akla, hangi zekâyâ delâlet ederdi? Meselâ, başka bir gece, gene aynı odada oturulurken komşu kızlardan birinin avludan pencerenin camına vurarak içeridekilerden birine telâsla: «Baban geldi, baban geldi» diye seslenmesi üzerine aramızda bulunan bir iki genç hanımı hiç hesaba katmaksızın yetmişlik bir kadına dönüp hiç gülmeden: «Ne duruyorsun ayol, işte baban gelmiş.» demesi hangi cin gibi insanın ağzına yakışır sözdü?

Vehibe Hanım, İngilizlerin «humour» dedikleri bu «hiç gülmeden tuhaflık etme» kabiliyetini asıl şuna buna, bazan kendine ati sergüzeşter anlatırken gösterirdi. Birinci kocası gayet miymıntı bir adammış. Bu miymıntılığına pek uygun bir de zenaati varmış. «Ne yapardı kocan Vehibe Hanım?» diye sorarlardı. «Bağ kazıkları» derdi. Bu yüzden, halamın oğlu Şevket ağabeyim ona, «kazıkının karısı» adını takmıştı. Bu lâkabi kendisi de beğenir, her işitişinde sinsi sinsi gülümserdi. Pek muzip olan halamın oğluyla Vehibe Hanım arasında gene o adama dair bazı şakalaşmalar olurdu ki, bunun tadına hakkıyla yalnız büyükler varabilirdi. Meselâ, bir öbürüne, «kuzum, nasıl oldu da öyle külüstür bir heriften dünyaya bir çocuk getirebildin?» derdi. Öbürü şaşkın şaşkın bakınarak, «Allahın hikmeti, ben de ona şaşıyorum ya!» diye söylenirdi. Fakat, bu bahis açılınca bazan da genç yaşında ölen bu tek çocuğu hatırına gelip gözleri sulanırdı.

Ben de ağlamaklı olurum. Zira, bu çocuk, Mısır'da iken bana dadılık eden Hediye'den başka biri değildi. On altı -on yedi yaşlarında güzel bir kızdı bu Hediye. Manisa'ya bizimle beraber döndükten bilmem ne kadar sonraydı onu zeybek kıyafetli bir adamla evlendirmişlerdi. Çeyizini annem hazırlamıştı, düğün masraflarını da annem vermişti. Benim de ömrümden ilk gördüğüm davullu zurnalı, tüfekli tabancalı Manisa düğünü bütün safahatiyle Hediye'nin düğünü olmuştu. Türlü zeybek oyun-

lariyle, paçası, kına gecesiyle kaç gün devam etmişti hatırlamıyorum. Fakat Hediye'nin çok zaman geçmeden birtakım fecî şartlar içinde ölüp gittiğini hiç unutmam.

Her ne ise, biz gene Vehibe Hanıma gelelim: O, gençliğimde anlaşılan pek güzel bir kadıymış. Manisa'nın ünlü kabadayılardan birinin gönlünü kapmış. Lâkin, adıyla saniyle İsmo denilen bu adam öyle şakaya gelir kişilerden değilmiş. Günün birinde Vehibe Hanımı kocasının evinden alıp kaçırmış ve kendi evine kapatıvermiş. Kimin haddine buna karşı gelmek? Kaçırılışının bilmem kaçınıcı günü, bir gece, Vehibe Hanım durumunun ayıbını hissedip nedamet getirmiş: «Namusum beş paralık oldu» demek istemiş. Vay, bunu demek isteyen sen misin? İsmo tabancasını çekip ver etmiş beş el kurşunu kadıncağızın üstüne. Karşı karşıya oturuyorlarmış. Aralarında bir el lâmbası varmış. İlk kurşun buna isabet edince odanın içi kapkaranlık olup öbür kurşunlar hedefini bulamamış.

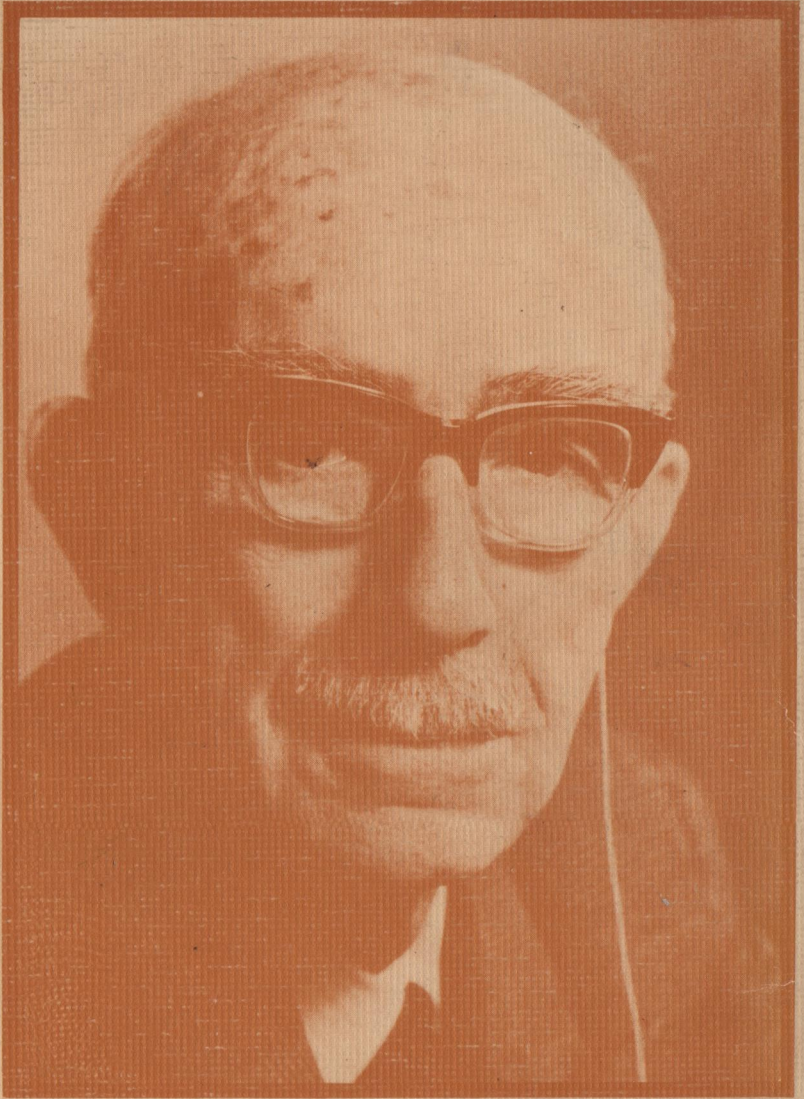
Vehibe Hanım, bu vak'ayı da her zamanki «humour» iyle anlatırdı. «Ben kendimi, ilk silah sesinde, öldüm sanmıştım, derdi. İçimden zâhir ölüm denilen şey işte bu karanlıktan ibaretmiş! demiştim,» Ve herkes kahkahalarla gülmeye başlamıştı.

Fakat, doğrusu, o küçük odada vaktimiz hep böyle gülmekle geçmezdi. Annem bize, arada bir «Ekmekçi Kadın» adlı bir roman okurdu. Bu cefakeş bir işçi kadınının hikâyesiydi. Onun Piper diye bir lânetleme kocası ve Jak diye bir sevimli oğlancağızı vardı. Jak aşağı yukarı ben yaştâ bir çocuktü. O da benim gibi babasından ziyade annesine bağlıydı. Piyer bir nemrutluk etti mi -ki dâima ediyordu- ana ile oğul sarmaş dolaş olup ağlaşıyorlardı. Annem okuduğı romanın buna benzer acıklı yerlerine gelince ben de ağlamağa başladım. Öbür dinliyenlere de bir acayip hüznün çökerdi. Her şeyi alaya alan Vehibe Hanım bile üzüntülü bir tavır takınır ve işin asıl tuhaf tarafı, İsmo'dan çektiklerini unutup ve Piyer'i İsmo'dan daha zorba bulup, «Allah belâsını versin; ne meymenetsiz herifmiş bu!» diye söylenirdi. Hepimiz gibi o da hikâyeyi ciddiye alarak bazı iyi anlıyamadığı noktaları annemden sorardı.

Annem bütün bir kışın uzun geceleri, bize «Ekmekçi Kadın» ı okuduktan sonra ertesi kış «Montekristo» diye daha büyük bir romana başlamıştı. Bu, «Ekmekçi Kadın» gibi beni yalnız kalbimin köklerinden kavrayan bir acıklı hikâye değildi. Onda, bütün varlığım sanki sonsuz bir hayal deryasına kapılıp gitiydi. Öyle ki gerçek hayatın kıyıları artık bana görünmez olmuştu. Görünse bile başımı çevirip bakmıyordum. «Montekristo» adasının yanında Manisa neymiş? Bizim evimiz neymiş? Her gün gidip geldiğim mektep neresiymiş? Oradaki dersler insana ne öğretebilirmiş? Oradaki doğulumelerin, doğuşmelerin, çekişmelerin ne ehemmiyeti varmış? Bütün bunlar, bana küçücük küçücük şeyler gibi görünüyordu. Artık imrendiğim kişiler birer birer gözümünden düşmüştü. Ne Mevlevî şeyhine, ne Erkân-ı Harb zabıtine benzemek istiyordum. «Montekristo» nun kahramanı benim için yegâne ideal örnekti ve yegâne emelim onun gibi, hâli bir adada bir defîne bulmaktı.

«Montekristo» hayat telâkkime ve dünya görüşüme böyle bir sınırsız genişlik vermekle kalmamıştı. Bana, üç yıldan beri bir türlü beceremediğim «kıraat» dersini de öğretmişti. Mektepten döner dönmek ilk işim o kocaman kitabı açıp heceliye heceliye okumak oluyordu. İlk günler, kelimeler, sanki bir büyük muskasının hiyeroglif işaretleri gibiydi. Beni ürkütüyorlardı. Sonra yavaş yavaş, birer birer açılmağa başladılar.

{ kutupyıldızı kitaplığı }
1017

Fotoğraf: Ara Güler

100 Lira